dossier

Op het scherp van het net

Een verkennende studie over jongeren, internet en betaalseks

Koning Boudewijnstichting
Samen werken aan een betere samenleving

child focus

Op het scherp van het net

Een verkennende studie over jongeren, internet en betaalseks

Koning Boudewijnstichting
Samen werken aan een betere samenleving

child focus

Een uitgave van: Child Focus, Houba - de Strooperlaan 292, te B-1020 Brussel

Auteurs: Stéphanie De Smet, onderzoekster
Sofia Mahjoub, onderzoekster

Coördinatie: Kristine Kloeck, algemeen directeur
Ellen Stassart, directeur studie en preventie

Leescomité: Nel Broothaerts, Dirk Depover, Kristine Kloeck, Ellen Stassart, Adinda Van Poucke

Lay-out en vormgeving: inextremis.be, Daniel Cornelis

Druk: Impresor N.V. Anderlecht

Deze uitgave kan gratis worden gedownload van de website childfocus.be.
Het kan ook besteld worden per mail bij biblio@childfocus.org en telefonisch op het nummer +32 2 475 44 11.

Deze uitgave is ook beschikbaar in het Frans onder de titel:
"Sur la corde raide du Net. Etude exploratoire sur les jeunes, internet et le sexe payant".

ISBN 9789077118009
D/2008/9519/1
NUR 740

November 2008

VOORWOORD 7
ALGEMENE INLEIDING 11
EEN GROEIEND BEWUSTZIJN IN BELGIE 11

HOOFDSTUK I: ONDERZOEKSOPZET 15

1. Onderzoeksvraag 16
2. Onderzoeksdoelstelling 18
3. Onderzoeksstrategie 19
    3.1 Keuze van de settings 19
    3.2 Methodologie 21

HOOFDSTUK II: FENOMEENBESCHRIJVING 29

1. Inleiding 30
2. Naar een onderzoeksdefinitie van kinder- en jongerenprostitutie 30
    2.1 Wettelijke omschrijving 31
    2.2. Sociologische omschrijving 36
    2.3 Dwang versus vrijwilligheid 37
    2.4 De onderzoeksdefinitie 38
    2.5 Verwante begrippen 39
3. Omvang van prostitutie door minderjarigen 42
    3.1 Gegevens uit de literatuur 42
    3.2 Statistische gegevens 43
4. Vormen van prostitutie 49
    4.1 Zichtbare vormen 49
    4.2 Bedekte vormen 52
5. Oorzaak en gevolg van prostitutie door minderjarigen 55
    5.1 Oorzaken van jongerenprostitutie 55
    5.2 Gevolgen van jongerenprostitutie 56
6. Aanpak 58
    6.1 Politie 58
    6.2 Hulpverlening 60
7. Conclusie 67

HOOFDSTUK III: DE INVLOED VAN SMS EN CHAT OP JONGERENPROSTITUTIE 71

1. Definitie 73
2. Jongeren 74
   2.1 Internet, gsm's en jongeren 74
   2.2 Impact op de seksualiteitsontwikkeling van minderjarigen 79
3. Ouders 88
   3.1 Communicatie en delen van ervaringen 88
   3.2 Kennis van activiteiten *online* 90
4. Nieuwe media 91
   4.1 Populaire jongerenkanalen 91
   4.2 Gevaren eigen aan sms en chat via internet en televisie 93
5. Preventie en bestraffing 100
   5.1 Controlemechanismen 100
   5.2 Gerechtelijke overheden 109
6. Toekomstperspectieven 115
7. Conclusie 117

HOOFDSTUK IV: VIRTUELE HULPVERLENING 119

1. Inleiding 120
2. Wat is virtuele hulpverlening? 121
   2.1 E-mailhulpverlening 121
   2.2 Online hulpverlening 121
   2.3 Virtuele *outreach* 122
3. Virtuele hulpverlening in Vlaanderen 122
   3.1 Overzicht *online* hulpverlening in Vlaanderen 123
   3.2 Waarom virtuele hulpverlening? 124
   3.3 Toegankelijkheid van virtuele hulpverlening voor jongeren in moeilijkheden 125
   3.4 Grenzen van virtuele hulpverlening 128
   3.5 Virtuele hulpverlening aan prostitué(e)s 129
4. Conclusie 140

HOOFDSTUK V: AANBEVELINGEN 143

HOOFDSTUK VI: TIPS EN ADVIEZEN 155

SLOTBESCHOUWING 161

BIBLIOGRAFIE 169

BIJLAGEN 179

Voorwoord

Een greep uit een aantal recente persartikels: “nieuwe kijk op internetverleiders”, “het internet: een populaire visvijver voor pooiers”, “webcamsekswerkers over hun (bij)verdienste”, “een op tien homojongens laat zich betalen voor seks”, “Antwerpse loverboy dwong 15-jarig meisje in prostitutie”, “digitale kinderlokker neemt bediening webcam over”,…

De wereld verandert razendsnel. Tien jaar geleden was bellen met een gsm nog heel bijzonder, nu heeft 96.1% van de Belgische bevolking een mobiele telefoon[1] en is het gebruik ervan ook bij de jongeren zeer verspreid. Naast de gsm is er ook het *world wide web* dat ons in een mum van tijd met de uithoeken van alle continenten verbindt en onvermoede ontdekkingsreizen in werkelijke en fictieve werelden ontsluit.
Twee ‘nieuwe’ informatie- en communicatietechnologieën die voor jong en oud fantastische mogelijkheden bieden. ‘Nieuw’ althans voor mensen van mijn generatie, die vaak met veel moeite de drempel ten aanzien van deze technische evoluties moeten overwinnen. Maar niet nieuw voor de vele jongeren die er mee zijn opgegroeid en er spelenderwijze mee omgaan.
Als organisatie die zich inzet voor de bescherming van kinderen tegen seksuele uitbuiting, weten we dat de informatie- en communicatietechnologieën ook in deze context steeds belangrijker worden. Child Focus nam de voorbije jaren verschillende preventie- en sensibiliseringsinitiatieven rond veiligheid van kinderen en jongeren op het internet en ontwikkelde projecten die zich toespitsen op de strijd tegen beelden van kindermisbruik op het net. Sinds 2002 geeft het burgerlijk meldpunt stopchildporno.be aan burgers de mogelijkheid om vermoedelijk kinderpornografisch materiaal op het internet te melden. Daarnaast is er de preventiesite clicksafe.be die jonge kinderen, jongeren, ouders en leerkrachten tips geeft voor een veilig gebruik van de nieuwe technologieën.

Voorliggend onderzoek is het eerste onderzoek in België dat specifiek focust op de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën - meer bepaald richten we ons op Sms en chat - en op het verband met betaalseks bij jongeren. Aanleiding hiervoor zijn de resultaten van een onderzoek naar jongerenprostitutie, dat onder impuls van de Franse Gemeenschapsminister van Gezondheid, Kind en Jeugdbijstand in 2006 werd uitgevoerd. De betrokken onderzoekster stelde vast dat mede ingevolge het gebruik van nieuwe technologieën de jongerenprostitutie een gedaantewisseling lijkt te ondergaan en misschien ook wel is toegenomen. Deze hypothese verdiende een verdere verkenning, temeer dat een landelijke *status questionis* aangaande jongerenprostitutie sedert ruim tien jaar niet meer voorhanden is. Een kans ook voor Child Focus om de aandacht voor seksuele uitbuiting van jongeren te linken aan de jarenlange expertise die inzake nieuwe technologieën werd opgebouwd.

1 X, *Meer dan 10 miljoen gsm-abonnees in België,* De Morgen, 9 maart 2007.

De Vlaamse overheid bevoegd voor jongerenwelzijn was jammer genoeg om allerlei redenen niet bereid Child Focus in dit opzet te ondersteunen. Gelukkig vonden we bij de Koning Boudewijnstichting wel belangstelling én een minimum kapitaal waarmee het onderzoek van start kon gaan. De relatieve onbekendheid van het fenomeen en de gaandeweg wat onverwachte wending van de studie – wie van mijn generatie kan zich immers iets voorstellen bij *cybersex* en 'prostitutie op (*niet via*) het net'? – resulteerde in een lijvig document waarvan we voor de uitwerking en finalisering toch nog ruimschoots de eigen middelen moesten aanboren.

Verliefdheid, relaties en seks *online* zijn positieve effecten van een sterk geëvolueerde *online* communicatie tussen jongeren. Het zijn tot op zekere hoogte gewoon de onschuldige en verkennende 'seksuele spelletjes' van mijn jonge tijd. Maar gelet op de toegankelijkheid, de laagdrempeligheid en de anonimiteit van de nieuwe technologieën, zullen bepaalde jongeren zich makkelijk aangetrokken voelen of verleid worden tot seksueel risicogedrag dat kan uitmonden in betaalseks, al dan niet als bewuste keuze.

Het is niet de bedoeling om dit laatste gegeven 'op het scherp van het net' te dramatiseren.
Maar Child Focus wil het evenmin banaliseren en wil vooral vragen stellen bij bepaalde ontwikkelingen. Waar ligt de grens? Moet het allemaal kunnen omdat het technisch mogelijk is en er (in eerste instantie) geen lichamelijk contact mee gemoeid is.
Wat is de impact op de verdere affectieve ontplooiing van de jongere, op zijn zelfbeeld, zijn relatiebekwaamheid,…?
Child Focus wil ook u als ouder, beleidsmaker, hulpverlener of leerkracht en al wie met en voor jongeren werkt, bewust maken dat werken en spelen met de nieuwe technologieën opvoeding en toezicht vraagt, mede omdat bepaalde jongeren grenzen overschrijden die tot ondubbelzinnig problematisch seksueel gedrag kunnen leiden.

Dank aan alle actoren die op een of andere wijze bijgedragen hebben tot deze studie. Dank in het bijzonder aan de Koning Boudewijnstichting, die de opzet financieel ondersteunde en aan het begeleidingscomité dat het onderzoeksproces begeleidde.

Ik wens u een boeiende lectuur van voorliggende studie en stel mede in naam van de hele Child Focus ploeg elke reactie sterk op prijs!

Kristine Kloeck
Algemeen directeur
Child Focus

Algemene inleiding

Kinder- en jongerenprostitutie laten niemand onberoerd. Dat er ook anno 2008 in ons land vraag is naar kinderen die – al dan niet onder dwang – seksuele diensten verkopen waarbij hun lichamelijke en geestelijke integriteit te grabbel wordt gegooid, is ontoelaatbaar en normoverschrijdend. En toch ontbreekt dit thema op de politieke agenda en wordt het ook op wetenschappelijk vlak al jaren verwaarloosd.

In haar *mission statement* verbindt Child Focus zich er toe om het onderzoek naar verdwijning, ontvoering of seksuele uitbuiting van kinderen actief te ondersteunen en deze fenomenen te helpen voorkomen en bestrijden.

Binnen het kader van deze maatschappelijke opdracht werd het initiatief van de Franse Gemeenschapsminister van Gezondheid, Kind en Jeugdbijstand in 2006, waarbij in Wallonië en Brussel het fenomeen jongerenprostitutie nader werd bekeken, van nabij opgevolgd. Nog tijdens dit onderzoek werd duidelijk dat een vervolgstudie in Vlaanderen wenselijk was. Steunend op de inzichten van het Franstalig onderzoek en ervaringen, en dankzij een startsubsidie van de Koning Boudewijnstichting kon in samenwerking met ECPAT (End Child Prostitution and Trafficking) een aangepaste methodologie worden uitgewerkt rekening houdend met de situatie in Vlaanderen. In de beginfase van het onderzoek werd al snel duidelijk dat de opkomst van de informatie- en communicatietechnologieën ook in deze context niet genegeerd kan worden. Gezien de toegankelijkheid, de laagdrempeligheid en de anonimiteit van deze nieuwe technologieën valt te verwachten dat jongeren zich in hun seksuele experimenteerfase - al dan niet als bewuste keuze - aangetrokken voelen of verleid worden tot seksueel risicogedrag dat kan uitmonden in prostitutie. Daarnaast beginnen ook hulpverlenende instanties te experimenteren met *online* hulpverlening om tegemoet te komen aan expliciete en impliciete noden van jongeren, die kampen met vragen of problemen, risicogedrag vertonen of tot prostitutie overgaan.

Dit onderzoek wil een beter zicht verwerven op de nieuwste ontwikkelingen inzake betaalseks met minderjarigen. Het wil tevens passende beleidsaanbevelingen aanreiken in het belang van het kind.
We starten met een korte schets om de bewustwording aangaande het fenomeen te kaderen en geven vervolgens in hoofdstuk I toelichting bij de onderzoeksopzet. In hoofdstuk II wordt de bestaande wetgeving geanalyseerd en wordt verwezen naar het beschikbare cijfermateriaal, de verschillende vormen van prostitutie, oorzaken en gevolgen en de aanpak door politie en hulpverlening. Hoofdstuk III licht dan de opkomst van de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën toe en richt zich meer bepaald op sms en chat. Welke impact hebben deze communicatiemiddelen op jongeren en hoe gaan ouders hier mee om? We bekijken ook welke jongerenkanalen op internet en televisie populair zijn om te sms'n en te chatten en wat als risicogedrag valt te omschrijven in het kader van dit onderzoek. We bespreken welke invulling vandaag aan preventie wordt gegeven en hoe er restrictief kan worden opgetreden bij

ongewenst gedrag. In hoofdstuk IV wordt het concept virtuele hulpverlening toegelicht en wordt nagegaan in welke mate dit is doorgedrongen in Vlaanderen. We onderzoeken of virtuele hulpverlening kwaliteitsvol welzijnswerk kan bieden voor doelgroepen die gebruik maken van de nieuwe media. Hierna worden aanbevelingen, tips en adviezen aangereikt. We ronden af met een slotbeschouwing.

Een groeiend bewustzijn in België

Naar aanleiding van de eerste wereldconferentie in Stockholm (Zweden) over commerciële seksuele uitbuiting[1] in 1996 groeide ook in België een klimaat waarbij de problematiek meer bespreekbaar werd. Met unanimiteit keurden de aanwezige landen op de conferentie van Stockholm een agenda goed voor actie met aandacht voor de bestrijding van onder meer kinderprostitutie[2]. Hiermee verbonden de deelnemers zich tevens tot het opstellen van een nationaal actieplan tegen eind 2000[3].

Vijf jaar later, tijdens de tweede wereldconferentie in Yokohama (Japan) in december 2001, werd vastgesteld dat in twee derde van de landen nog geen nationaal actieplan voor de aanpak van commercieel seksueel misbruik van kinderen was opgesteld, niettegenstaande de genomen engagementen.[4] België had in 2001 wel een zogenaamd nationaal actieplan. Het was evenwel niet meer dan een getuigenis en wat vage beloften.[5] De tweede wereldconferentie sloot dan ook af met de oproep om harder op te treden.[6]

In de zomer van 2005 vond in Ljubljana (Slovenië), de *'Yokohama Review for Europe and Central Asia'* plaats.[7] De bedoeling was na te gaan in welke mate regeringen zich hielden aan hun beloften, gemaakt tijdens de Europese voorbereidende bijeenkomst in Boedapest (Hongarije) in oktober 2001, om kinderen beter te beschermen tegen seksuele uitbuiting en hen hulp te bieden bij slachtofferschap. Slechts 13 landen bleken over een nationaal actieplan te beschikken. Tevens bleek het nog steeds onmogelijk om een duidelijk beeld te schetsen van de aard en omvang van seksuele uitbuiting van minderjarigen in de deelnemende landen. Kinderprostitutie is immers

1 Meer bepaald kinderprostitutie, de handel in kinderen en kinderpornografie.

2 *The Stockholm Declaration and Agenda for Action*: *"develop or strengthen and implement national laws to establish the criminal responsibility of service providers, customers and intermediaries in child prostitution, child trafficking, child pornography, including possession of child pornography, and other unlawful sexual activity"*.

3 *The Stockholm Declaration and Agenda for Action*: *"urgently strengthen comprehensive, cross-sectoral and integrated strategies and measures, so that by the year 2000 there are national agenda(s) for action and indicators of progress, with set goals and time frame for implementation, targeted to reducing the number of children vulnerable to commercial sexual exploitation and nurturing an environment, attitudes and practices responsive to child rights"*.

4 ecpat.nl/ariadne/loader.php/ecpat/Rapporten/Reisindustrie.pdf/

5 X, *Plan national d'action contre l'exploitation sexuelle des enfants à des fins commerciales*, 2001, 42p.

6 csecworldcongress.org

7 Bij de druk van dit rapport in november 2008 zijn de voorbereidingen voor een derde wereldcongres volop aan de gang (Rio de Janeiro, 25 – 28 november 2008). Nieuwe uitdagingen om seksuele uitbuiting van kinderen het hoofd te bieden staan op het programma. Meer informatie op ecpat.net.

illegaal en blijft meestal verborgen. De noodzaak van een meer systematische internationale én nationale aanpak werd (opnieuw) aangekaart.
Het tweede Belgisch nationaal actieplan voor kinderen werd goedgekeurd in 2005 en opgesteld voor de periode 2005-2012: het is een inventaris van wetgeving, onderzoeken, organisaties actief op het terrein, werkgroepen en commissies.[8] In tegenstelling tot het Nederlandse nationaal actieplan voor kinderen werd bij de opmaak van het Belgische plan geen rekening gehouden met de inbreng van kinderen zelf en bevat het geen concrete planning voor acties.[9]

Naast de oproep tijdens deze wereldconferenties om kinderprostitutie, kinderhandel en kinderpornografie beter aan te pakken, geeft het actieplan van de Europese Unie van 9 december 2005[10] ook het belang aan van een verbeterde kennis over de omvang en de aard van de mensenhandel (dus ook mensenhandel met het oog op seksuele uitbuiting) om doelgerichter te kunnen handelen.

Om seksuele uitbuiting en meer bepaald kinderprostitutie efficiënt aan te pakken, ontbreekt het in België aan voldoende kennis en gedeelde visie. De verschillende organisaties werkzaam op het terrein hanteren geen eenduidige omschrijving van het fenomeen prostitutie door minderjarigen, hun aanpak en cijfergegevens zijn fragmentarisch en versnipperd.[11] De gerechtelijke diensten komen slechts sporadisch in contact met minderjarigen in de prostitutie en kunnen geen algemeen overzicht geven van deze problematiek.[12]

8 Just.fgov.be/nl_htm/informatie/htm_justitie_atotz/nationaal_actieplan.
9 Kinderrechten.nl/site/pages/jeugd/rapportage/docu/nap2004.pdf.
10 EU-plan inzake de beste praktijken, normen en procedures bij de voorkoming en bestrijding van mensenhandel (2005/C 311/01).
11 L. BULTINCK, *Vergeten jongens. Een onderzoek naar minderjarige jongensprostituees in Antwerpen,* onuitg., thesis licentie in criminologische wetenschappen, UG, 2005 -2006, 5; M. DEVREESE, *Jongensprostitutie: een keuze of niet? Drijfveren en motieven van jongens in de prostitutie,* onuitg., thesis licentie in criminologische wetenschappen, UG, 2005 -2006, 4; K. D'HERDT, *Kinderen en prostitutie in België en in Tsjechië,* onuitg., thesis licentie in criminologische wetenschappen, UG, 2005 -2006, 9; V. DEVISSCHER, *Gedwongen prostitutie bij minderjarige meisjes in België,* onuitg., thesis licentie in criminologische wetenschappen, UG, 2005 -2006, 12; K. SABBE, *Kinderprostitutie in België: een wereld van seks, (on)macht en taboe. Fenomeenstudie en kritische evaluatie van de aanpak,* onuitg., thesis licentie in criminologische wetenschappen, UG, 2004 – 2005, 11; E. ROSIER, *Jeugdprostitutie: fenomeen en aanpak,* onuitg., thesis licentie in criminologische wetenschappen, UG, 2005-2006, 8; L. VAN NECK, *Jongerenprostitutie en weglopers: een literatuurstudie over het profiel van beide jongerengroepen, onuitg., thesis licentie in criminologische wetenschappen*, KUL, 2005-2006, 10.
12 Het gebrek aan cijfergegevens heeft twee hoofdoorzaken: de achterstand in het bijwerken van de inbreukennomenclatuur (De titels van de inbreuken stemmen immers niet meer overeen met de meest recente wetgeving inzake deze materie.) en de veelheid aan mogelijke tellingen. M. WILLEMS, *Problemen met de nomenclatuur en het tellen van de inbreuken. Een voorbeeld: seksuele delicten*, Dienst Strafrechtelijk Beleid, juridat.be/statistique_dsb/inhoud/nl_index.htm, juli 2006, 5p.

Tot voor kort waren in België geen recente wetenschappelijke publicaties met betrekking tot dit thema voorhanden. Recente gegevens of verkennende onderzoeken zijn quasi uitsluitend te vinden in licentieverhandelingen van laatstejaarsstudenten aan de Universiteit Gent.[13]

Op vraag van de Franse Gemeenschapsminister Gezondheid, Kind en Jeugdbijstand voerde Myriam Dieleman in 2006 in Wallonië en Brussel een onderzoeksproject uitgevoerd waarvan de resultaten te vinden zijn op cfwb.be/aide-jeunesse.[14]
Een Vlaamse studie met betrekking tot prostitutie door minderjarigen drong zich op. Gekoppeld aan de inzichten uit het onderzoek van de Franse Gemeenschap draagt voorliggende publicatie er toe bij dat in België inzichten uit elk landsgedeelte (met eigen accenten) voorhanden zijn.

13 Libis.be, resultaat gezocht voor 'prostitutie'.

14 M. DIELEMAN, *Jeunes prostitué-es et réponses sociales. Etat des lieux et recommandations,* Pilootproject oktober 2005 – september 2006, Franse Gemeenschap, Ministerie van Gezondheid, het Kind en Jeugdhulp, Brussel, 74p.

Hoofdstuk I
Onderzoeksopzet

Het onderzoeksproject van de Franse Gemeenschap[15] liep over één jaar. De onderzoekster, Myriam Dieleman, focuste op drie grootsteden: Brussel, Charleroi en Luik. Veertig deskundigen werden in individuele interviews bevraagd over prostitutie door minderjarigen. Adhoc verkregen statistieken en gerechtelijke dossiers van minderjarigen en 'daders' werden nader bekeken en de onderzoekster deed tevens intensieve dag- en nachtobservaties bij straatprostitué(e)s[16].

Van bij de start van voorliggend onderzoek wenste Child Focus de complementariteit met dit onderzoek te bewaken. Gezien onze korte onderzoeksperiode (1 jaar) wilden we zoveel mogelijk leren uit deze recente onderzoeksresultaten. Maar eerder dan het onderzoek voor Vlaanderen over te doen, kozen we voor een onderzoeksopzet dat voortbouwt op de Franstalige bevindingen en dieper ingaat op nieuwe ontwikkelingen aangaande het fenomeen.

1. Onderzoeksvraag

Volgens het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind[17] (IVRK) dienen kinderen te worden beschermd tegen iedere vorm van seksuele uitbuiting en dus ook tegen prostitutie[18]. Meer bepaald artikel 34 IVRK stelt dat de landen die dit Verdrag ondertekenen kinderen hiertegen moeten beschermen. Hiertoe is een goede kennis van dit fenomeen onontbeerlijk.

Voorliggend onderzoek wil de nieuwste ontwikkelingen inzake prostitutie door minderjarigen onderzoeken en passende beleidsaanbevelingen formuleren in het belang van het kind, op basis waarvan de nodige maatregelen ter bescherming van kinderen tegen deze vorm van geweld kunnen genomen worden.

Uit gesprekken met de hulpverleners[19] kunnen we opmaken dat het fenomeen jongerenprostitutie de laatste jaren een nieuw gezicht kreeg. In de klassieke straat- en barprostitutie worden quasi geen minderjarigen aangetroffen. De weinige jongeren die men er ontmoet, zijn haast zonder uitzondering buitenlandse jongeren en niet-begeleide minderjarige vreemdelingen[20]. Straathoekwerkers en politiediensten bereiken de Belgische jongeren dus zo goed als niet via deze werkplekken. Men kan zich afvragen of prostitutie door minderjarigen dan niet meer bestaat. Of heeft het gebruik van

15 M. DIELEMAN, *Jeunes prostitué-es et réponses sociales. Etat des lieux et recommandations*, Pilootproject oktober 2005 – september 2006, Franse Gemeenschap, Ministerie van Gezondheid, het Kind en Jeugdhulp, Brussel, 74p.

16 We gebruiken de term prostitué(e) wanneer het zowel om mannelijke prostitués als vrouwelijke prostituees kan gaan.

17 Verdrag inzake de Rechten van het Kind, aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 20 november 1989.

18 Voor de definiëring verwijzen we naar hoofdstuk II.

19 Onderzoeksmethodologie zie p. 21.

20 Voor een definiëring verwijzen we naar hoofdstuk II.

nieuwe technologieën[21] er voor gezorgd dat het fenomeen onder een nieuwe vorm opduikt en misschien ook wel toegenomen is (zie hierover hoofdstuk III)?

Nieuwe technologieën bieden een makkelijke manier om contacten te leggen tussen 'aanbieders' en 'klanten', om potentiële partners te ontmoeten of seksueel getint materiaal te verwerven. De populariteit van deze nieuwe technologieën is voornamelijk te verklaren door de mogelijkheid om in alle anonimiteit te werk te gaan. Keerzijde van de medaille is dat hierdoor de sociale controle wegvalt. Er zijn geen 'getuigen' meer. Indien een straatprostitué(e)[22] 'meegaat' met een klant, hebben andere prostitué(e)s een zicht op de omstandigheden van deze ontmoeting. De prostitué(e) heeft meestal een vaste werkplek (hotel, parking,…). Maar wanneer een prostitué(e) via het gebruik van nieuwe technologieën in contact komt met een klant, kan de setting waar de prostitutie plaatsvindt telkens verschillend zijn. En dat maakt de 'moderne' prostitué(e) minder zichtbaar en bijzonder kwetsbaar én stelt hem of haar bloot aan een aantal gevaren.

Wetenschappelijk onderzoek over prostitutie via het gebruik van nieuwe technologieën is nauwelijks voorhanden.[23] Nochtans bestaat het vermoeden dat er jongeren zijn die regelmatig cyberseks hebben tegen betaling of betaalde fysieke seks hebben met iemand die ze *online* leerden kennen.[24] Deze jongeren benoemen zichzelf niet of zelden als prostitué(e). Ze zien dit eerder als een (ont)spannende, makkelijke en plezierige bijverdienste of als puur experimenteergedrag waar ze wel eens geld voor krijgen, 'omdat ze zo goed zijn'.[25]

Child Focus besloot een verkennend onderzoek te voeren om een zicht te krijgen op minderjarigen die overgaan tot prostitutie via het gebruik van informatie- en communicatietechnologieën. Of en in welke mate de huidige virtuele hulpverlening in Vlaanderen deze minderjarigen bereikt en hoe deze contacten verlopen, vormt het tweede deel van onze onderzoeksvraag.

De expertise van Child Focus in het domein van seksuele uitbuiting van kinderen en meer bepaald in de strijd tegen kinderpornografie op het internet evenals haar kennis van nieuwe technologieën, bieden hierbij zeker een meerwaarde.

21 Voor een definiëring verwijzen we naar hoofdstuk III, p. 73 e.v.

22 Het begrip prostituee verwijst naar een vrouw of een meisje, het begrip prostitué naar een man of een jongen, het begrip prostitué(e) naar beide geslachten.

23 Libis.be resultaat gezocht voor combinatie 'prostitutie, seksueel misbruik, internet, chat, nieuwe technologieën'; T. PALMER en L. STACEY, *Just one click. Sexual abuse of children and young people through the internet and mobile telephone technology,* BARNARDOS, februari 2004, 38p.

24 Veilig.kennisnet.nl/berichtenarchief.

25 Gesprek met Bart Vandenbroucke, coördinator en Geert Beeckmans, medewerker van CAW De Terp met deelwerking Boysproject op 13 maart en 15 juni 2007.

2.Onderzoeksdoelstelling

De doelstellingen van dit onderzoek zijn vijfvoudig:

1. Het fenomeen prostitutie door minderjarigen in Vlaanderen beschrijven en een antwoord formuleren op de volgende vragen: “Wat is de wettelijke regeling met betrekking tot prostitutie?”, “Welke omvang neemt prostitutie door minderjarigen aan?”, “Wat weten en vertellen de hulpverleningsorganisaties over dit fenomeen?”, “Welke ervaringen hebben hulpverleners met het fenomeen?” en “Welke nieuwe vormen neemt de jongerenprostitutie anno 2007 - 2008 aan?”.

2. De nieuwe technologieën die aangewend worden in het kader van jongerenprostitutie in Vlaanderen beschrijven, met bijzondere aandacht voor sms en chat via de televisie en het internet. De vragen “Welke nieuwe technologieën zijn populair bij de Vlaamse jeugd?” en “Hoe worden ze gebruikt door minderjarigen om zich te prostitueren?” staan hierbij centraal.

3. De *online* virtuele hulpverlening, waarbij de klassieke hulpverlening en de nieuwe technologieën samengaan, in kaart brengen. Ook hier zoeken we een antwoord op verschillende vragen: “Hoeveel en welke organisaties in Vlaanderen beantwoorden hulpvragen via e-mail of chat?”, “Welke jongeren worden op die manier bereikt?” en “Wat zijn de toekomstmogelijkheden van deze nieuwe en laagdrempelige vorm van hulpverlening ten aanzien van jongerenprostitutie?”.

4. Op basis van de inzichten uit het onderzoek aanbevelingen formuleren ten behoeve van de hulpverlening, politie, parket en de nieuwe media en tips en adviezen aanreiken voor jongeren, ouders en leerkrachten.

5. De inzichten terugkoppelen naar de bevindingen van het onderzoek van de Franse Gemeenschap, teneinde een voor gans België betekenisvol eindrapport neer te leggen.

3.Onderzoeksstrategie

Het onderzoek 'Op het scherp van het net. Een verkennende studie over jongeren, internet en betaalseks' werd in 2007 opgestart en gedurende één kalenderjaar uitgevoerd.

We kozen uitdrukkelijk voor een kwalitatief en verkennend onderzoek[26] om de volgende redenen:

- In Vlaanderen kan geen beroep worden gedaan op harde cijfergegevens[27] of recente onderzoeken[28]. We wensten daarom op een zo breed mogelijke manier informatie te verzamelen.

- Er bestaat in Vlaanderen geen kennis over het fenomeen prostitutie door minderjarigen gekoppeld aan de evolutie van nieuwe technologieën.

- We wensten sleutelpersonen[29] open en flexibel te bevragen over de sociale processen, interacties, sociale relaties, gedragingen, houdingen, gevoelens en ervaringen van minderjarigen met sms en chat, via internet en televisie, en de risico's op grensoverschrijdend seksueel gedrag en prostitutie. Sterke voorstructurering is hierbij niet aangewezen.

3.1 Keuze van de settings

Gezien het beperkte tijdsbestek werd er voor gekozen om – net zoals in het onderzoek van de Franse Gemeenschap - uitsluitend aandacht te besteden aan drie grootsteden. De keuze viel op Brussel, Gent en Antwerpen. Zoals blijkt uit tabel 1 hebben deze steden een specifiek profiel op het vlak van prostitutie door meerderjarigen. Bovendien engageren drie organisaties afkomstig uit elk van deze drie grootsteden zich samen in een uniek project[30] rond virtuele *outreach* ten aanzien van minderjarige jongens en mannen in de prostitutie. Ook de meeste organisaties die hulp bieden aan prostitué(e s, zowel minderjarigen als meerderjarigen, situeren zich in deze drie grootsteden.

Onderstaande tabel brengt de verschillen tussen deze drie steden in kaart op het vlak van aantal inwoners, beleid inzake volwassen prostitutie en voornaamste zichtbare vorm en locatie van prostitutie.

26 I. MASO en A. SMALING, *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*, Boom, 1998, 10 – 11.
27 Zie hoofdstuk II p. 43 e.v. en III p. 91 e.v.
28 Libis.be resultaat gezocht voor combinatie 'prostitutie, seksueel misbruik, internet, chat, nieuwe technologieën'.
29 Hulpverlening, politie, parket, nieuwe media.
30 Voor verdere informatie zie hoofdstuk IV p. 129 e.v.

Tabel 1: Gent, Antwerpen en Brussel: aantal inwoners, prostitutiebeleid en voornaamste zichtbare vorm en locatie.

	Gent	**Antwerpen**	**Arr. Brussel Hoofdstad**
Aantal inwoners op 1/1/2007[31]	235.143	466.203	1.031.215
Beleid	Geen beleidsplan inzake prostitutie. Raamprostitutie sterk gereglementeerd. Harde aanpak voor straatprostitutie.	Gedoogbeleid raamprostitutie. Harde aanpak straatprostitutie. Specifiek beleidsplan inzake prostitutie.[36]	Een kordate aanpak in de ene gemeente betekent meestal verschuiving van de overlast naar een andere gemeente. Het Brussels Gewest voert daarom een studie uit rond de prostitutie in Brussel. Streefdoel is een integraal gewestelijk beleidsplan inzake prostitutie.[39]
Voornaamste zichtbare vorm[32]	Vitrines en bars.[33]	Raam- en straatprostitutie.	Raam- en straatprostitutie.[40]
Voornaamste locaties	Vitrines en bars voornamelijk in de zuidregio: een zijstraat van de Brabantdam, de Pieter Vanderdonckt-doorgang, ook wel 'Glazen Straatje' genoemd en de Belgradostraat. Tussen Brabantdam en Zuidstationstraat, ook nog de Schepenenvijverstraat en de Vanderdonckt Doorgang.[34] Straatprostitutie door vrouwen is onbestaande. Vermoeden van straatprostitutie in het Citadelpark door mannen.[35]	Raamprostitutie in Antwerpen in het Schipperskwartier ten Noorden van het centrum in de buurt van de Waaslandtunnel: de Schipperstraat, de Vingerlingstraat en de Verversrui. Tussen Verversrui en Schipperstraat bevindt zich het zogenaamde megabordeel Villa Tinto.[37] Straatprostitutie voornamelijk in de buurt van het station en in de stadsparken.[38]	Brussel, Sint-Joost-ten-Node, Schaarbeek en Elsene : verschillende vormen van prostitutie. Raamprostitutie voornamelijk aan het Noordstation. In de Aarschotstraat zijn momenteel plannen om een Villa Tinto project op te richten. Straatprostitutie voornamelijk in de Louisalaan, Koning Albert II laan, de Alhambrawijk, het Anneessens plein en het Fontainas Plein.[41]

31 statbel.fgov.be
32 Voor de definiëring van de verschillende vormen verwijzen we naar hoofdstuk II p. 49 e.v.
33 PASOP, *Jaarverslag 2005*, Gent, juli 2006, 7.
34 Tippelgids.be.
35 Interview met Roger Vanhyfte, hoofdcommissaris lokale politie Gent op 23 november 2007.
36 ADVIESBUREAU SEINPOST, *Beleidsplan prostitutie Antwerpen*, juni 1999, zp.
37 In hoofdstuk II wordt dieper ingegaan op het Villa Tinto project.
38 DIENST PROSTITUTIEBELEID, *Integrale aanpak van de prostitutie: een stand van zaken*, Raadscommissie, januari 2004, 19p en gesprek met Hans Willems, prostitutiebeleidsambtenaar Antwerpen op 19 oktober 2007.
39 18 september 2007, brusselnieuws.be
40 M. DIELEMAN, *Jeunes prostitué-es et réponses sociales. Etat des lieux et recommandations,* pilootproject oktober 2005 – september 2006, Franse Gemeenschap, Ministerie van Gezondheid, het Kind en Jeugdhulp, Brussel, 39.
41 *Ibid.*

De focus op Brussel, Antwerpen en Gent wekt de indruk dat we ons enkel richten op jongerenprostitutie als stedelijk fenomeen. Hieraan willen we tegemoet komen door de link te maken tussen prostitutie door minderjarigen en de opkomst van de nieuwe media (sms en chat). sms en chat zijn per definitie niet gebonden aan geografische grenzen, wat een breder perspectief geeft op de problematiek.

3.2 Methodologie

Wegens de beperkte tijdspanne van het onderzoek was het onmogelijk om jongeren zelf te betrekken. Wel werden verschillende methoden gebruikt om zo divers mogelijke informatie in te winnen: literatuuronderzoek, terreinbezoeken, rondetafelgesprekken, individuele interviews en een bevraging door middel van een gestructureerde vragenlijst. Ook de kritische opvolging van het onderzoek door een begeleidingscomité had op methodologisch vlak een toegevoegde waarde.

3.2.1 Literatuuronderzoek

Als er voldoende literatuur over een onderwerp voorhanden is, kan men best via deze weg achtergrondinformatie en inzicht in het onderzoeksgebied verwerven[42]. Over de link tussen nieuwe media en jongerenprostitutie is evenwel weinig of geen literatuur beschikbaar. Daarom spitsten we het literatuuronderzoek enerzijds toe op 'prostitutie' en anderzijds op 'nieuwe media en minderjarigen'.
We gingen eerst na welke literatuur geraadpleegd werd in het onderzoek van de Franse Gemeenschap en wat er in het documentatiecentrum van Child Focus voorradig is over beide onderwerpen. Vervolgens zochten we via Libis[43] naar informatie met de volgende zoektermen: 'prostitutie, seksueel misbruik, internet, chat, nieuwe technologieën'. Tot slot peilden we tijdens individuele gesprekken (zie p. 23) naar nuttige en noodzakelijk te lezen informatie in het kader van het onderzoek.[44]

3.2.2 Terreinbezoeken

Ter voorbereiding van het exploratief onderzoek bezochten de onderzoeksters in elke grootstad één organisatie uit het werkveld. In Brussel werd tevens een erkend opvangcentrum voor slachtoffers van mensenhandel bezocht. Het gaat meer bepaald om:

42 W. DE SCHAMPHELEIRE en I. VAN LOOVEREN, *De techniek van de enquête. Een inleiding*, acco, Leuven, 1996, 10 -11.

43 LIBIS beheert het bibliotheeksysteem van de K.U. Leuven en LIBIS-Net. LIBIS-Net is een samenwerkingsverband van meer dan 20 instellingen die allemaal gebruik maken van dezelfde installatie voor de automatisering van hun bibliotheek.

44 De literatuurstudie was nuttig ter inspiratie en ter voorbereiding van de rondetafels, de interviews en de opstelling van de vragenlijst.

- 'Entre 2'[45], een pluralistische organisatie in Brussel die meerderjarige en sporadisch ook minderjarige prostituees, families en klanten begeleidt.

- 'CAW De Terp - Boysproject'[46], een sociale organisatie voor zowel minderjarige jongens als meerderjarige mannen in de prostitutie in Antwerpen.

- 'PASOP'[47], een organisatie in Gent voor meerderjarige en sporadisch ook minderjarige vrouwen en mannen die werken in de prostitutie in Oost- en West-Vlaanderen.

- 'Pag-Asa'[48] in Brussel, één van de drie gespecialiseerde centra - naast Payoke in Antwerpen en Sürya in Luik - voor de opvang en begeleiding van meerderjarige slachtoffers van mensenhandel en de juridische begeleiding van minderjarige slachtoffers mensenhandel.

Om meer voeling te krijgen met de doelgroep en met de aangereikte hulp- en dienstverlening observeerden de onderzoeksters overdag en tijdens de nacht het straathoekwerk[49] van Entre 2 in Brussel en van Boysproject in Antwerpen.[50]

3.2.3 Rondetafelgesprekken

Om een duidelijk zicht te krijgen op het fenomeen prostitutie door minderjarigen in Vlaanderen werden twee rondetafelgesprekken georganiseerd met hulpverleners op het Vlaamse terrein. De bevraging van deze actoren leidde tot een boeiende discussie. Meer bepaald werden een aantal stellingen uit het onderzoek van de Franse Gemeenschap van 2006, gekoppeld aan (soms) tegenstrijdige bevindingen uit andere onderzoeken, voorgelegd voor reactie en commentaar.[51]

Op 20 maart 2007 vond de eerste rondetafel[52] plaats met actoren die zich professioneel richten tot jongeren, die kenmerken vertonen die vaak als oorzaak van prostitutie worden genoemd: druggebruik, instellingsverleden, problematische thuissituatie,

45 'Le Nid' veranderde in 2007 van naam en werd 'Entre 2'. Gesprek met Myriam Dieleman, onderzoekster voor de Franse Gemeenschap, op 7 maart 2007. Het is in deze organisatie dat mevrouw Dieleman haar nacht- en dagobservaties uitvoerde. entre2.org

46 Kortweg 'CAW De Terp – BP' of 'Boysproject'. Gesprek met Bart Vandenbroucke, coördinator en Geert Beeckmans, medewerker, op 13 maart 2007, boysproject.be

47 Gesprek met Martine Claeysens, coördinator, op 6 juli 2007, pasop.info

48 Gesprek met Heidi De Pauw, directeur, op 28 juni 2007, pag-asa.be

49 Straathoekwerk.be: "Het straathoekwerk is een laagdrempelige professionele werkvorm waarbij aanwezig zijn, het respect voor de vragen, behoeften, waarden en de eigen verantwoordelijkheid van de doelgroep de norm is. De doelgroep is mensen die moeilijk tot geen aansluiting vinden bij de maatschappij en/of de sociale voorzieningen".

50 Februari – maart 2007: dagobservaties Entre 2. November 2007: nachtobservaties Boysproject.

51 Deze stellingen zijn in bijlage opgenomen.

52 Deelnemerslijst in bijlage.

illegaliteit of onduidelijke verblijfsstatus, kansarmoede, weglopen, spijbelgedrag... De actoren die werden aangezocht komen via voornoemde probleemsituaties wellicht in contact met minderjarigen in de prostitutie.

Een tweede rondetafel[53] op 14 juni 2007 bracht actoren samen die zich wel rechtstreeks en doelgericht inlaten met deze problematiek. Aangezien er in Vlaanderen weinig organisaties zijn, specifiek gericht op minderjarigen in de prostitutie, werden ook organisaties betrokken die met en voor meerderjarigen werken.

3.2.4 Individuele interviews

Een aantal actoren werd individueel bevraagd.

Movisie
Movisie[54] is een organisatie voor kennis en advies voor maatschappelijke ontwikkeling in Nederland. Deze organisatie heeft een Informatiepunt Jongerenprostitutie,[55] dat instaat voor ondersteuning aan hulpverleners, beleidsmakers, politie en justitie bij de aanpak en preventie van jongerenprostitutie. Het accent ligt op de *loverboy*-problematiek[56], op de minderjarige slachtoffers van vrouwenhandel, en op jongensprostitutie. Dezelfde stellingen werden voorgelegd als aan de leden van de rondetafelgesprekken. Tevens werd gepeild naar de ervaringen in Nederland met virtuele hulpverlening.

Justitie - politie
In Brussel, Antwerpen en Gent vonden gesprekken plaats met leden van het openbaar ministerie.[57] In deze steden bevroegen we ook de lokale politiediensten, afdeling personen – zeden.[58] Naast de lokale politiediensten werd ook de federale politie Brussel, dienst mensenhandel, in deze vragenronde betrokken.[59]

In eerste instantie werd nagegaan welke vormen de prostitutie in de betrokken grootsteden aanneemt, welk het prostitutiebeleid is van de stad en welk het profiel is van

53 *Ibid.*
54 movisie.nl. Gesprek met Leyla Cinibulak en Petra Snelders, deskundigen seksueel geweld op 22 mei 2007.
55 Definitie Movisie: "Jongerenprostitutie is het verrichten van een of meer seksuele handelingen, met of voor een ander, door jongens en meisjes onder de 18 jaar in ruil voor geld, goederen of een tegenprestatie".
56 Definitie Movisie: "Loverboys zijn pooiers die meisjes via verleidingstechnieken inpalmen om hen op den duur in de prostitutie uit te buiten".
57 Volgende vertegenwoordigers van het openbaar ministerie werden geïnterviewd: op het parket Brussel, sectie jeugd: Liesbeth Verlinden, Isabelle Soenen en Karin Carlens (8 augustus 2007), op het parket Brussel, sectie zeden: Paule Goldfischer, Anne Leclercq, en Els Leemans (22 november 2007), op het parket Gent, sectie jeugd Myriam Van Praet (22 april 2008). Tevens vond op 15 mei 2008 een gesprek plaats met Nicole Caluwé, jeugdrechter Mechelen die tevens ervaring heeft op het parket Antwerpen.
58 Gesprek met Karine Minnen, commissaris lokale politie Brussel op 5 november 2007. Gesprek met Tim Van Eester, hoofdinspecteur en Luc Verberckt, rechercheur lokale politie Antwerpen op 14 november 2007. Gesprek met Roger Vanhyfte, hoofdcommissaris lokale politie Gent op 23 november 2007.
59 Gesprek met Vincianne Goosse, commissaris, en Wim Bontinck, diensthoofd, cel mensenhandel, federale politie, op 9 november 2007.

de (geregistreerde) prostitué(e)s. Vervolgens ging het gesprek over de opkomst van de nieuwe technologieën, gerelateerd aan het fenomeen prostitutie door minderjarigen en de mogelijke justitiële reactie.

Moderatoren

- Verschillende Vlaamse televisiezenders bieden sms diensten[60] aan. 'Klanten' of in het kader van dit onderzoek, minderjarigen, kunnen tegen betaling tekstberichten versturen met hun Gsm naar bepaalde profielen. Die berichten verschijnen vervolgens op televisie. Anderzijds beschikken een aantal Vlaamse internetsites over een gratis forum[61] en een chatroom[62] waar jongeren allerhande berichten kunnen plaatsen (zie hoofdstuk III).

De sms- en chatberichten die op televisie en op internet worden geplaatst (kunnen) worden gecontroleerd door moderatoren[63]. De gebruikers van deze verschillende kanalen kunnen namelijk gebonden zijn aan een huisreglement en de moderatoren zien toe op de naleving hiervan. Moderatoren komen dagelijks in contact met jongeren en kennen als geen ander de leefwereld van tieners en de rol die hun 'digitale leefwereld' kan spelen in het ontdekken van en experimenteren met seksualiteit.

In het kader van dit onderzoek werden de bedrijven IMS en Paratel bevraagd.

- IMS[64] is een bedrijf dat de coördinatie verzekert van een 40 tal moderatoren die ingezet worden voor de volgende kanalen: TMF, MTV, Turk Chat (TMF), VT4, MTV France.

- Paratel[65] heeft niet alleen eigen moderatoren in dienst voor de kanalen 2BE, JIM en RTL, maar maakt ook de applicaties aan die grote televisiezenders toelaten om live programma's op te zetten, waarbij de kijkers rechtstreeks kunnen interageren.

- Er werd gevraagd in welke mate de profielen van enerzijds de gebruikers van smsdiensten op televisie en anderzijds gebruikers van fora en chat op het internet van elkaar verschillen. Tevens werd gepeild naar de risico's van beide kanalen, de knelpunten om een goede moderatie te verzekeren, de toekomstige evoluties op het vlak van sms en chat. Tenslotte werd gepeild naar aanbevelingen om de mogelijke risico's voor jongeren in te dijken.

60 Voor de definiëring verwijzen we naar hoofdstuk III p. 74 e.v.
61 *Ibid.*
62 *Ibid.*
63 *Ibid.*
64 Gesprek met Elke Van Aken en Marc Moerkerke, bedrijfsleiders, op 17 september 2007.
65 Gesprek met Koen Antheunis, technisch directeur op 3 oktober 2007, paratel.be.

- Netlog[66] is een *online* platform waar gebruikers hun sociaal netwerk kunnen onderhouden of uitbreiden. Je kan je eigen account aanmaken met foto's, je kan een gastenboek aanmaken, maar ook chatten en privé berichten versturen. De site die een aantal jaar geleden ontstond vanuit de bestaande site Redbox, is enorm populair bij jongeren. Netlog werkt met een team van vaste moderatoren. Ook bij Netlog werd nagegaan welke de risico's zijn van het kanaal, de knelpunten om een goede moderatie te verzekeren en mogelijke preventie naar jongeren toe.

3.2.5 Vragenlijst *'online* hulpverlening'

Om de toegankelijkheid van het hulpaanbod voor jongeren te vergroten, gaan steeds meer organisaties experimenteren met hulpverlening via nieuwe technologieën. Bij middel van een gestructureerde vragenlijst[67] trachtten we deze '*online* hulpverlening' in kaart te brengen. Er werd onder meer nagegaan welke organisaties nieuwe technologieën aanwenden om jongeren te bereiken, welke deze nieuwe technologieën zijn, op welke manier en met welke doelstelling deze methodiek gehanteerd wordt, wat de voor- en nadelen (kunnen) zijn, enz. De vragenlijst werd in juli 2007 via het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk opgestuurd naar alle jongerenadviescentra en de leden van het 'Online Hulp UitwisselingsPlatform'. De respondenten kregen tot oktober de tijd om te antwoorden. Alle JAC's, Slachtofferchat en Teleonthaal (beide lid van het 'Online Hulp UitwisselingsPlatform'), hebben de vragenlijsten ingevuld teruggestuurd.

66 Gesprek met Lien Lowagie, Community Director en Laurent Bogaert, CEO op 10 oktober 2007, netlog.com.
67 Zie bijlage.

3.2.6 Begeleidingscomité

Tot slot kon tijdens de duur van het project gerekend worden op een begeleidingscomité voor inhoudelijke, praktische en wetenschappelijke ondersteuning, onder het voorzitterschap van Ankie Vandekerckhove, Kinderrechtencommissaris Vlaanderen. De leden aangeduid met een * namen deel aan de reflecties aangaande de methodologie van het onderzoek.

Jenneke Christiaens*	VUB
Margot Cloet	Minor Ndako
Lieve Cools	CBJ Brussel
Christel De Craim	Dienst Strafrechtelijk Beleid
Sabine Denis, later Jonathan Chevalier	Koning Boudewijnstichting
Lieven De Rycke*	Kinderrechtencommissariaat
Katlijn Declercq	Ecpat België
Myriam Dieleman	Entre 2 en onderzoekster Franse Gemeenschap
Telidja Klai*	Sensoa
Kristine Kloeck*	Child Focus
Bart Lemmens, later Anne Van Der Gucht	Departement Welzijn, Volksgezondheid en Gezin
Chris Smolders	Gemeenschapsinstellingen Vlaanderen
Ellen Stassart*	Child Focus
Bart Vandenbroucke	CAW De Terp met deelwerking Boysproject
Tom Van Renterghem	Child Focus
Gert Vermeulen*	UGent

Hoofdstuk II
Fenomeenbeschrijving

1.Inleiding

In dit hoofdstuk trachten we aan de hand van een literatuurstudie en via gegevens die we verkregen tijdens rondetafelgesprekken en interviews met actoren op het terrein, aan de eerste doelstelling van dit onderzoek te beantwoorden. We geven een beschrijving van het fenomeen prostitutie door minderjarigen in Vlaanderen en formuleren een antwoord op de volgende vragen: "Wat is de wettelijke regeling met betrekking tot prostitutie?", "Welke omvang neemt prostitutie door minderjarigen aan?", "Welke (nieuwe) vormen nam prostitutie de laatste jaren aan?" en "Wat zeggen de hulpverleningsorganisaties over dit fenomeen?".

Op basis van de verzamelde literatuurgegevens geven we eerst een begripsomschrijving. Vervolgens beschrijven we de omvang van het fenomeen. In een volgende paragraaf besteden we aandacht aan de vormen die prostitutie (door minderjarigen) kan aannemen. Daarna gaan we kort in op de mogelijke oorzaken en gevolgen van prostitutie voor minderjarigen. We sluiten dit hoofdstuk af met een beschrijving van de verschillende actoren die te maken krijgen met prostitutie (door minderjarigen): politie, justitie en hulpverlening. We geven tevens aan hoe zij met deze problematiek omgaan.

2. Naar een onderzoeksdefinitie van kinder- en jongerenprostitutie

Er bestaat geen universele definitie van kinder- en jongerenprostitutie. In de literatuur worden diverse definities gebruikt, die elk hun eigen accenten leggen. Volgend citaat uit de vooraanstaande 'British Journal of social work', illustreert de gevolgen van het ontbreken van een definitie voor wetenschappelijk onderzoek en geeft aan waar het pijnpunt ligt: *"The varied ways in which child prostitution has been defined and the problems of data quality present particular challenges to research in this field. Comparison between studies is impossible".*[68]

De diversiteit aan omschrijvingen bemoeilijkt de vergelijking van onderzoeks- en literatuurgegevens. Het is daarom belangrijk om over een duidelijk omlijnde onderzoeksdefinitie te beschikken.

68 I. SHAW en I. BUTLER "Understanding young people and prostitution: a foundation for practice?", *British Journal of social work 1998,* (28) 178.

2.1 Wettelijke omschrijving

In de wet wordt een *kind* aanzien als een persoon die de leeftijd van 18 jaar nog niet heeft bereikt. In voorliggend onderzoeksrapport splitsen we prostitutie door minderjarigen op in kinderprostitutie (0-12 jaar) en jongerenprostitutie (13-18 jaar). We spitsten ons in dit onderzoek toe op de tweede categorie.

2.1.1 Internationaal

Op internationaal niveau staan sinds midden jaren '90 thema's als kinderprostitutie, kinderpornografie en kinderhandel hoog op de agenda[69]. Zowel de Verenigde Naties, de Europese Unie als de Raad van Europa hebben verdragen en richtlijnen opgesteld om seksuele uitbuiting te bestrijden en aan te pakken, met bijzondere aandacht voor de kwetsbaarheid van minderjarigen.

De verschillende internationaal aanvaarde instrumenten in de strijd tegen seksuele uitbuiting definiëren het fenomeen op een gelijkaardige manier, zij het met bepaalde nuanceringen. Enkele voorbeelden van juridische definities verduidelijken dit:

- *"Child prostitution is the sexual exploitation of a child for remuneration in cash or in kind, usually but not always organised by an intermediary (parent, family member, procurer, teacher, etc.)".*[70]

- *"Child prostitution is the use of a child in sexual activities for remuneration or any other form of consideration".*[71]

- *"The term child prostitution means offering, obtaining, providing, procuring or using a child for sexual activities for remuneration or any other kind of consideration".*[72]

69 We verwijzen hiervoor naar de verschillende wereldcongressen tegen commerciële seksuele uitbuiting van kinderen in Stockholm (Zweden 1996) en Yokohama (Japan 2001).

70 Rapport van de *'United Nations Special Rapporteur on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography',* 1996, 9.

71 Art 2b Optional Protocol to the Convention on the Right of the Child on the Sale of Children, Child Pornography and Child Prostitution, New York, 25 mei 2000.

72 Recommendation R(2001)16 of the Commitee of Ministers on the protection of children against sexual exploitation, *Council of Europe*, 31 november 2001.

2.1.2 Nationaal

Ook in België bestaat geen wettelijke definiëring van het begrip kinder- en jongerenprostitutie. Op 1 april 2001 is in België wel de wet betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen in werking getreden.[73] Met deze wet wenst de wetgever het recht op eerbiediging van de morele, lichamelijke, geestelijke en seksuele integriteit van het kind te beschermen.[74]

De Belgische wetgever heeft de begrippen ontucht en prostitutie niet gedefinieerd.[75] De rechter dient bijgevolg eigenmachtig te oordelen of de gestelde daden al dan niet onder dit begrip vallen, rekening houdend met de gebruikelijke betekenis die eraan gegeven wordt.[76]

A. Prostitutie

Vóór 1948 was de Belgische regelgeving omtrent prostitutie op een reglementaristisch standpunt gebaseerd.[77] Dit systeem had twee doelstellingen: ten eerste een beter zicht krijgen op de prostitutie en ten tweede dit 'probleem' beheersbaar houden.[78] De gemeentewet van 1836 legde het toezicht op de prostitutie bij de lokale overheden en de zedenpolitie. Prostitutie werd bijgevolg geregeld via gemeentelijke verordeningen. Prostituees moesten zich verplicht inschrijven op lijsten van 'publieke vrouwen' en werden onderworpen aan verplichte geneeskundige onderzoeken.[79] Toch bleef de kans op besmetting met geslachtsziekten bij geregistreerde prostituees groot en clandestiene prostituees ontsnapten aan de medische controles. Er kwam kritiek op deze gereglementeerde en gecontroleerde prostitutie. Abolitionisten[80] vonden dat dit systeem de klanten vrijuit liet gaan en vreesden vanuit moreel oogpunt dat de overheid het signaal gaf aan de bevolking dat toegeven aan de geslachtsdrift geoorloofd was. Ook de ambigue rol die de zedenpolitie speelde bij controle van de bordelen en prostituees, zijnde willekeur en misbruik, werd bekritiseerd.[81]

73 Wet 28 november 2000 betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen, *B.S.* 17 maart 2001.
74 G. VERMEULEN (ed.), *Betaalseksrecht: Naar regularisering van niet-problematische prostitutie?*, Antwerpen, Maklu, 2007, 275.
75 Hierbij dient opgemerkt te worden dat zichzelf prostitueren als volwassene in België niet strafbaar is (infra).
76 G. VERMEULEN (ed.), *Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen,* Antwerpen, Maklu, 2001, 136.
77 Tijdens de negentiende eeuw bestonden twee gedachtenstromingen omtrent prostitutie: het reglementarisme dat voorstander was van een sterk controlesysteem en het abolitionisme dat gekant was tegen de 'overreglementering' vanwege de overheid met het argument dat dit de impliciete goedkeuring met prostitutie inhield. Zie ook voetnoot 80.
78 C. STEVERLYNCK, *Kleine martelaars. Een historisch document over misbruikte kinderen, kindermishandeling, incest en prostitutie*, Antwerpen, Icarus, 1997, 171-172.
79 X, "Prostitutie en mensenhandel (en bederf van de jeugd)", *dossier prostitutie*, Nederlandstalige vrouwenraad, s.l., 2003, (www.vrouwenraad.be/dossiers/2003/prostitutie_inhoud.html (29 november 2007)
80 Op het eind van de 19e eeuw ontstond met de opkomst van de vrouwenbeweging meer weerstand tegen de prostitutie. Deze beweging werd bekend onder het 'abolitionisme' wat verwijst naar de beweging die voor de afschaffing van de slavernij was.
81 C. STEVERLYNCK, *Ibid.*, 187-190.

Op 21 augustus 1948 werd de wet tot afschaffing van (de officiële reglementering van) de prostitutie van kracht.[82]

Prostitutie als dusdanig is in België geen misdrijf. Het is enkel strafbaar als het een wezenlijk bestanddeel uitmaakt van een welbepaald misdrijf, zoals het aanwerven van personen met het oog op prostitutie en het exploiteren van andermans prostitutie zoals het verhuren van kamers.[83]

Tot op zekere hoogte zijn er in België reguleringstendensen op het vlak van exploitatie van prostitutie. Dit is vooral het geval op het niveau van de gemeentelijke overheden.[84] In de meeste gemeenten aanziet men prostitutie als een noodzakelijk kwaad dat gedoogd wordt in de schemerzone van de wet. Vaak is de reglementering enkel gericht op overlastbeperking van de zichtbare prostitutie (traag voorbijrijdende auto's,…) en de beperking van criminele activiteiten verbonden aan de prostitutie (drugsdelicten,…).[85] Daarnaast is de maatschappelijke opstelling én aanvaarding ten aanzien van de seksindustrie sinds enkele jaren ingrijpend gewijzigd. In zowat alle steden vind je seksshops en parenclubs. De bestuurlijke en gerechtelijke overheden geven het begrip goede zeden een compleet andere invulling dan een tiental jaren terug.[86] In de praktijk bestaat er een grijze zone tussen de strafrechtelijke verbodsbepalingen en de realiteit. Net deze onduidelijkheid kan risico's met zich meebrengen, waaronder prostitutie door minderjarigen en andere vormen van uitbuiting. Vandaar dat sommigen[87] ervoor pleiten om de niet-uitbuitende en niet-dwingende vormen van prostitutie door meerderjarigen te legaliseren.

B. Wet betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen

Naar aanleiding van de zaak Dutroux voelde de wetgever de nood om een aantal strafbepalingen te wijzigen met het oog op een betere bescherming van minderjarigen.[88] De wet betreffende de bescherming van minderjarigen kwam hieraan tegemoet.[89] De strafbepalingen inzake aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, en bederf van de jeugd en prostitutie van minderjarigen, werden herzien. Er werd onder meer voorzien in verzwarende omstandigheden die verband houden met de minderjarigheid van het

82 Wet 21 augustus 1948 tot afschaffing van de officiële reglementering van de prostitutie, *B.S.* 13-14 september 1948.
83 G. VERMEULEN (ed.), *Betaalseksrecht: Naar regularisering van niet-problematische prostitutie?,* Antwerpen, Maklu, 2007, 183.
84 G. VERMEULEN (ed.), *Ibid*., 21.
85 Hoe prostitutie wordt aangepakt in Vlaanderen en Brussel, wordt in deel '6. Aanpak' besproken, p. 58 e.v.
86 Wetsvoorstel 18 oktober 2007 houdende reglementering van de prostitutie, *Parl. St. Kamer 2007-2008*, nr. 51-0222/001.
87 G. VERMEULEN (ed.), *Ibid*., 17-20.
88 L. STEVENS, *Strafrecht en seksualiteit. De misdrijven inzake aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, ontucht, prostitutie, seksreclame, zedenschennis en overspel,* Antwerpen, Intersentia, 2002, 441-442.
89 Wet 28 november 2000 betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen, *B.S.* 17 maart 2001.

slachtoffer, de verhoging van bepaalde leeftijdsgrenzen en onweerlegbare vermoedens van afwezigheid van toestemming.
Zo werd de leeftijdsgrens voor prostitutie opgetrokken van zestien naar achttien jaar[90] en geldt het vermoeden dat prostitutie door een minderjarige steeds ontstaat door dwang of misbruik.

De strafwet voorziet in straffen voor inbreuken op de rechten en waarden die fundamenteel door de maatschappij moeten worden nageleefd, maar dient als *'ultimum remedium'* te worden aangewend. Niettegenstaande het hoofdzakelijk repressieve karakter van de wet, wordt in de memorie van toelichting dan ook gepleit voor een multidisciplinaire aanpak van seksuele delinquentie ten aanzien van kinderen. Er wordt gewezen op het belang van preventie, voorlichting, informatie en opvoeding, zowel voor jongeren als volwassenen.[91]

Hieronder wordt kort ingegaan op de wijzigingen die de wet heeft doorgevoerd in de artikels betreffende aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, ontucht en prostitutie:

Aanranding van de eerbaarheid en verkrachting
De wet heeft de bepalingen inzake de aanranding van de eerbaarheid (art. 372 – 374 Sw.) en verkrachting (art. 375 Sw.) nauwelijks gewijzigd.

De bestaande incoherentie tussen de bepalingen aangaande de toestemmingsleeftijd van de minderjarige blijft bestaan. Artikel 375 Sw., zesde lid bepaalt sinds de verkrachtingswet van 4 juli 1989[92] dat verkrachting met behulp van geweld wordt beschouwd als *"elke daad van seksuele penetratie, van welke aard en met welk middel ook, die gepleegd wordt op een persoon van een kind dat de volle leeftijd van veertien jaar niet heeft bereikt".*

Dit impliceert dat een kind beneden de 14 jaar niet geldig kan instemmen met seksuele penetratie. Dit zal voor een minderjarige, jonger dan 14 jaar, steeds beschouwd worden als verkrachting.[93] Het gaat hier om een 'onweerlegbaar vermoeden' van afwezigheid van toestemming.

90 Terwijl de leeftijdsgrens voor prostitutie op 18 jaar ligt, wordt pas op 21-jarige leeftijd de toegang tot casino's verleend (Wet 7 mei 1999 op de kansspelen, de kansspelinrichtingen en de bescherming van de spelers, *B.S.* 30 december 1999). De wetgever vindt dat gokken in een casino te veel risico's inhoudt voor jongeren die net meerderjarig zijn (Wetsvoorstel 6 maart 1998 'Op het spel', *Parl. St. Senaat*, 1997-1998, nr. 1-419/7), maar jongvolwassenen worden door de wetgever vanaf hun 18 wel bekwaam en volwassen genoeg geacht om zich te prostitueren. Dit is een interessant gegeven waar we evenwel niet verder op in gaan omdat het onze onderzoeksvraag overstijgt.

91 Wetsontwerp betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen. Memorie van toelichting, *Parl. St. Kamer* 1998-99, nr. 190 /01.

92 Wet 4 juli 1989 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende het misdrijf verkrachting, *B.S.* 18 juli 1989.

93 G. VERMEULEN (ed.), *Betaalseksrecht: Naar regularisering van niet-problematische prostitutie?*, Antwerpen, Maklu, 2007, 183.

In het eerste lid van art. 372 Sw. staat echter dat *"elke aanranding van de eerbaarheid, zonder geweld of bedreiging gepleegd op de persoon of met behulp van de persoon van een kind van het mannelijke of vrouwelijke geslacht beneden de volle leeftijd van zestien jaar, wordt gestraft met opsluiting van vijf tot tien jaar"*.

Dit is een bijzonder dubbelzinnige situatie. Door het toepassen van beide artikelen kan een veertien- of vijftienjarige wel instemmen met seksuele penetratie, maar kan hij geen toestemming geven voor seksuele handelingen zonder penetratie.[94] De rechtspraak lost dit op door in deze leeftijdscategorie seksuele penetratie te veroordelen als zijnde aanranding van de eerbaarheid.[95]

Uit beide wetsartikelen kan men afleiden dat jongeren vanaf zestien jaar seksueel meerderjarig zijn en kunnen instemmen met alle (voor de wet vrijwillige) seksuele handelingen.[96]

Ontucht en prostitutie van minderjarigen

In tegenstelling tot de artikelen inzake aanranding en verkrachting, werden de bepalingen betreffende ontucht en prostitutie van minderjarigen (art. 379 – art. 382 Sw.) wel grondig gewijzigd door de wet inzake de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen.

Hieronder volgt een korte weergave van enkele van deze artikels van belang voor dit onderzoek:

Artikel 379 Sw. Aanzetting van de minderjarigen tot ontucht of prostitutie: *"Hij die een aanslag tegen zeden pleegt doordat hij, ten einde eens anders driften te voldoen, de ontucht, het bederf of de prostitutie van een minderjarige van het mannelijke of vrouwelijke geslacht opwekt, begunstigt of vergemakkelijkt, wordt gestraft met opsluiting (…) en een geldboete (…)".*

De straf wordt zwaarder naarmate de minderjarige jonger is. Met 'opwekken' bedoelt de wetgever: het trachten te bewegen van de minderjarige tot het plegen van het gekwalificeerd gedrag zonder dat de minderjarige zelf het initiatief hiertoe had genomen. 'Begunstigen' is het in de hand werken van een bij de minderjarige al aanwezige neiging tot het plegen van het gekwalificeerd gedrag. De term 'vergemakkelijken' verwijst naar het verlenen van hulp aan de minderjarige zodat deze het

94 G.VERMEULEN, "Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen en verhoogde internationale bescherming van kinderen tegen seksuele exploitatie", *Jongeren en Criminaliteit,* Gandaius/Kluwer 2003, 193 – 225.

95 Gesprek met L. STEVENS, K.U. Leuven, Faculteit Rechtsgeleerdheid, op 12 juni 2008.

96 L. STEVENS, *Strafrecht en seksualiteit. De misdrijven inzake aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, ontucht, prostitutie, seksreclame, zedenschennis en overspel*, Antwerpen, Intersentia, 2002.

gekwalificeerde gedrag kan stellen, ook wanneer het initiatief van dit gedrag uitgaat van de minderjarige.[97]

Artikel 380 §4 Sw. Seksuele uitbuiting van minderjarigen. In dit artikel werd de leeftijdsgrens voor slachtoffers van prostitutie opgetrokken van 16 naar 18 jaar:
"Met opsluiting (…) wordt gestraft, hij die:
1) ten einde eens anders driften te voldoen, rechtstreeks of via een tussenpersoon, een minderjarige, zelfs met zijn toestemming aanwerft, meeneemt, wegbrengt of bij zich houdt met het oog op het plegen van ontucht of prostitutie;
2) rechtstreeks of via een tussenpersoon, een huis van ontucht of prostitutie houdt waar minderjarigen prostitutie of ontucht plegen;
3) kamers of enige andere ruimte verkoopt, verhuurt of ter beschikking stelt van een minderjarige met het oog op ontucht of prostitutie met de bedoeling een abnormaal profijt te realiseren;
4) op welke manier ook, de ontucht of prostitutie van een minderjarige exploiteert;
5) door de overhandiging, het aanbod of de belofte van een materieel of financieel voordeel ontucht of prostitutie van een minderjarige heeft verkregen".

Dit artikel heeft betrekking op minderjarigen die het slachtoffer zijn van het bedoelde misdrijf en impliceert dat ook de klanten van minderjarige prostitué(e)s kunnen bestraft worden, zelfs indien de minderjarige instemt met de handeling.

Tenslotte werd een nieuw misdrijf toegevoegd **(art. 380 §6 Sw.)**: "*ook diegene die de ontucht of prostitutie van een minderjarige bijwoont, kan bestraft worden"*.

2.2. Sociologische omschrijving

Sommige auteurs volgen de wetgever in het vermoeden dat prostitutie door een minderjarige steeds ontstaat door dwang of misbruik. Ze omschrijven prostitutie door minderjarigen als seksueel misbruik van een minderjarige door een volwassene, al dan niet onder dwang of met geweld, om zo tegemoet te komen aan de seksuele behoefte van de volwassene die macht heeft over het kind.[98]

Andere auteurs maken een onderscheid tussen seksueel misbruik en prostitutie door minderjarigen: het laatstgenoemde wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een financieel voordeel, wat bij seksueel misbruik achterwege blijft.[99]

97 L. STEVENS, *Strafrecht en seksualiteit. De misdrijven inzake aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, ontucht, prostitutie, seksreclame, zedenschennis en overspel,* Antwerpen, Intersentia, 2002, 511.

98 P. AYRE en D. BARRETT, "Young people and prostitution: an end to be beginning?", *Children and Society*, 2000, (14) 49 ; D. RUSSEL en R. BOLEN, *The epidemic of rape and child sexual abuse in the United States,* California, Sage publications, 2000, 146; C. SANDERSON, *The seduction of children: empowering parents and teachers to protect children from child sexual abuse,* London, Kingsley, 2004, 31 ; L. VAN GURP en S. TIMMAN, *Ibid.*, 7.

99 B. WILLIS en B. LEVY, "Child prostitution: global health burden, research needs and intervention", *Lancet*, 2002, (359) 1417-1422.

Prostitutie door minderjarigen wordt vaak aanzien als de meest zichtbare vorm van commerciële seksuele uitbuiting omdat er financieel gewin is uit de seksuele handelingen.[100] Door het aanbieden van het slachtoffer als prostitué(e) wordt een product gecreëerd, dat tussen de handelaar en de klant wordt uitgewisseld en winst oplevert.[101] Bovendien gebeurt dit in een relatie van economische, cognitieve en psychosociale ongelijkheid.

Bepaalde auteurs benadrukken dat prostitutie door minderjarigen een vorm van (seksuele) kindermishandeling is, daar de seksuele aanrakingen bij het kind worden opgedrongen. Door lichamelijk of relationeel overwicht, emotionele druk, dwang of geweld kan het kind de seksuele handelingen niet weigeren.[102]

2.3 Dwang versus vrijwilligheid

Is het aspect 'dwang' noodzakelijk om te spreken van kinder- en jongerenprostitutie? In tegenstelling tot de 'volwassenenprostitutie' wordt in de wetgeving met betrekking tot minderjarigen in de prostitutie, geen onderscheid gemaakt tussen 'vrijwillige' en 'gedwongen' prostitutie. Ten aanzien van minderjarigen geldt altijd het vermoeden dat de prostitutie met dwang of door misbruik van een machtspositie tot stand is gekomen. Of de minderjarige instemt met de prostitutie of hiertoe zelfs initiatief neemt, is niet relevant. Een persoon jonger dan 18 jaar kan nooit vrijwillig kiezen voor prostitutie.[103]

Men gaat er van uit dat jongeren die 'op eigen initiatief' seksuele diensten aanbieden, zonder manifeste dwang van een derde, gedwongen worden door de situatie waarin ze zich bevinden. Het kan gaan om een verleden van traumatische ervaringen (incest, verwaarlozing,…) of actuele omstandigheden (overlevingsseks, uitzichtloze gezinssituatie,…).[104] In het verlengde hiervan problematiseren sommige auteurs het gebruik van de termen 'kinderprostitué(e)', 'kinderprostitutie' en 'sekswerker' daar ze een element van vrijwilligheid in zich dragen.[105] Ook in het begeleidingscomité van

100 ECPAT INTERNATIONAL (z.d.) 'CSEC Definitions' [www]. ECPAT International: http://www.ecpat.net/eng/CSEC/definitions/child_prostitution.htm [27/07/07]

101 Verklaring van de Eerste Wereldconferentie tegen de Commerciële Seksuele Uitbuiting van Kinderen, 1996 Stockholm in L. VAN GURP en S. TIMMAN, *Kinderporno en kinderprostitutie in Nederland. De stand van zaken,* onderzoeksrapport werkgroep kinderporno en kinderprostitutie in Nederland, Utrecht, 1998.

102 K. SCHWARZE, M. BERGER en E. GEURTS, *Pretty woman. Praktijkvoorbeeld voor de aanpak van vrouwenprostitutie*, Utrecht, SWP, 2006, 11.

103 Wet 28 november 2000 betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen, *B.S.* 17 maart 2001.

104 L. REPETUR, *Meerjarenplan jeugdprostitutie 2007/2008/2009. Jeugdprostitutie, hoe staan we ervoor? Naar een expertisepunt jeugdprostitutie,* Utrecht, TransAct, 2006, 6.

105 ECPAT INTERNATIONAL (z.d.) 'CSEC Definitions' [www]. ECPAT International: http://www.ecpat.net/eng/CSEC/definitions/child_prostitution.htm [03/12/07]; J. PEARS, C. GALVIN and M. WILLIAMS "Finding young woman's voices: researching with young women exploited through prostitution" in X. (ed.) *Paper one presented at the 33rd Annual Conference*, Roehampton, Social Policy Association, 2000; J. PITTS, *"Causes of youth prostitution, new forms of practice and political responses"* in D. BARRETT (Ed.), *Child Prostitution in Britain: Dilemmas and Practical Responses,* London, The Children's Society, 1997, 152.

dit onderzoek[106] werden deze termen om die reden ongepast gevonden. 'Slachtoffer van kinder- en jongerenprostitutie' is volgens het comité een betere term, maar tegelijkertijd wordt dit ook genuanceerd: gezien veel jongeren zich niet als slachtoffer beschouwen, is dit zeker geen ideaal alternatief.

Men kan zich afvragen of jongeren zich op eigen initiatief, zonder uitgesproken ervaren dwang, kunnen prostitueren. Adolescenten tussen zestien en achttien jaar zijn volgens de wetgever immers seksueel meerderjarig en worden in die zin niet meer als kind beschouwd. Om van een 'gezond' seksueel contact te kunnen spreken, moeten beide partijen daar toestemming voor hebben gegeven.[107] Maar om toestemming te kunnen geven, moet de persoon oud, wijs en geïnformeerd genoeg zijn om te kunnen inschatten wat er zal of kan gebeuren en wat de mogelijke gevolgen kunnen zijn.

Dit discussiepunt kwam ook aan bod tijdens rondetafelgesprekken[108] die in de loop van het onderzoek werden gehouden: de begrippen 'onderhandelen', 'georganiseerd', 'klant' en 'afhankelijkheid' dienen in de onderzoeksdefinitie dan ook een plaats te krijgen. Het *'business*-aspect' is essentieel. Deze concepten afbakenen, is evenwel zeer moeilijk. Wanneer spreekt men van onderhandelen? Op voorhand expliciet een prijs afspreken gebeurt bij jongeren zelden, zij passen eerder het 'voor wat hoort wat'-principe toe.

Hoewel sommige auteurs en het begeleidingscomité van dit onderzoek moeite hebben met de termen 'kinderprostitutie' en 'jongerenprostitutie' (infra), kiezen we er in dit onderzoek toch voor deze termen te gebruiken. Een passend alternatief voor deze termen dat breed genoeg is om de lading te dekken, vonden we vooralsnog niet.

2.4 De onderzoeksdefinitie

De meest voorkomende criteria in de talrijke omschrijvingen van prostitutie door minderjarigen die in de literatuur worden gehanteerd, zijn:

- het is een vorm van seksuele uitbuiting;
- het wordt gekenmerkt door een vorm van dwang en/of geweld;
- in ruil ontvangt het kind of een derde persoon of personen geld of andere goederen.

Voor dit onderzoek hanteren we de volgende onderzoeksdefinitie: *"Jongerenprostitutie is het verrichten van seksuele handelingen door jongens en meisjes die de leeftijd van 18 jaar nog niet hebben bereik, in ruil voor geld, goederen of een andere vorm van materiële vergoeding voor zichzelf of een ander (bijvoorbeeld een pooier)".*

106 Deelnemerslijst zie p. 26.
107 E. FRANS, *Seksueel grensoverschrijdend gedrag,* onuitg., Sensoa, 2008, 3.
108 Deelnemerslijst in bijlage.

We kiezen voor een niet te enge onderzoeksdefinitie die ruimte laat voor de verschillende vormen van jongerenprostitutie.

Het begrip 'seksuele handeling' wordt ruim geïnterpreteerd. Fysiek contact is niet nodig om van prostitutie te spreken. Naast het eigenlijke seksuele contact valt ook een striptease of een erotische massage hieronder.[109] Ook het *face-to-face* contact is volgens onze onderzoeksdefinitie niet nodig om bepaalde handelingen als prostitutie te beschouwen (bijvoorbeeld masturberen voor een webcam[110]).

'Seks in ruil voor een vergoeding' is de kern van de definitie en hierbij is de term 'vergoeding' ruim interpreteerbaar. Het kan hierbij gaan om een materiële of financiële vergoeding, maar ook onderdak, veiligheid en andere praktische zaken kunnen gezien worden als vergoeding. We nemen bewust de 'emotionele' vergoeding (affectie, aandacht,…) niet op in de onderzoeksdefinitie, omdat deze vorm van 'vergoeding' te veel voor interpretatie vatbaar is.

We kiezen ervoor de definitie breed genoeg te houden zodat zowel 'vrijwillige' als 'gedwongen' jongerenprostitutie in de onderzoeksdefinitie vervat kunnen zijn.

2.5 Verwante begrippen

Een aantal begrippen wordt vaak in één adem genoemd met het fenomeen kinder- en jongerenprostitutie. Ook verder in het onderzoeksrapport zal u ze nog tegenkomen en om verwarring te voorkomen, wensen we deze alvast te verduidelijken.

Kinderpornografie

Het begrip kinderpornografie wordt als volgt omschreven in het Kaderbesluit van de Raad van de Europese Unie ter bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie.[111]

"Pornografisch materiaal dat de visuele weergave behelst van:

a) Een echt kind dat betrokken is bij of deelneemt aan expliciet seksueel gedrag, waaronder het op wellustige wijze tonen van de geslachtsdelen of schaamstreek van een kind;

b) Een bestaande persoon die er als een kind uitziet en betrokken is bij of deelneemt aan onder a) bedoeld gedrag;

c) Realistische afbeeldingen van een niet-bestaand kind dat betrokken is bij of deelneemt aan voornoemd gedrag".

109 S. HWANG en O. BEDFORD, "Precursors and Pathways to Adolescent Prostitution in Taiwan", *Journal of Sex Research,* 2003, 40 (2), 201-216.

110 Zie hoofdstuk III p. 100 e.v.

111 Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad van 22 december 2003 ter bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, *Publicatieblad nr . L 13/44 van 20.01.2004.*

Grensoverschrijdend seksueel gedrag

Grensoverschrijdend seksueel gedrag is een breed begrip en kent diverse verschijningsvormen. Omdat er zoveel verschillende opvattingen bestaan over het grensgebied tussen wenselijk en niet wenselijk seksueel gedrag, is het per definitie subjectief. [112] Sensoa[113] onderscheidt drie criteria op basis waarvan men kan bepalen of seksueel gedrag grensoverschrijdend is: gelijkheid, toestemming en vrijwilligheid.[114] Als aan één van deze criteria niet voldaan is, is er mogelijk sprake van grensoverschrijdend seksueel gedrag.

Pedofilie en pedoseksualiteit

Pedofilie houdt in dat een volwassen persoon zich (al dan niet seksueel) aangetrokken voelt tot kinderen die nog niet in de puberteit zijn.

Pedofilie valt volgens DSM-IV[115] onder de parafiliën (seksuele stoornissen)[116]:

- Gedurende een periode van tenminste zes maanden recidiverende intense seksueel opwindende fantasieën, seksuele drang of gedragingen die seksuele handelingen met één of meer kinderen in de prepuberteit met zich meebrengen.

- De fantasieën en seksuele drang of gedragingen veroorzaken in significante mate lijden of beperkingen in het sociaal of beroepsmatig functioneren of het functioneren op andere belangrijke terreinen.

Een pedoseksueel is iemand die seks heeft met kinderen. Dat kan dus iemand zijn die zijn pedofiele gevoelens 'praktiseert', maar het kan ook om iemand gaan die geen pedofiele gevoelens voor kinderen heeft, maar om andere redenen seksuele omgang met een kind heeft. Deze laatste personen worden ook wel 'pseudo-pedofielen' genoemd.[117]

Seksueel misbruik

Seksueel misbruik is elke situatie waarin iemand wordt gedwongen seksuele daden te ondergaan of uit te voeren. Het gaat om elke vorm van seksueel of seksueel gericht gedrag, of het nu verbaal, non-verbaal, bewust of onbewust tot uiting komt, dat als negatief, ongewenst en opgedrongen wordt ervaren, onafhankelijk van de situatie, ongeacht de plaats of de tijd wanneer het zich afspeelt.[118] De wet bepaalt welk soort seksueel gedrag strafbaar is.[119]

---

112 S. KRAMER, K. JANSSENS, L. ÇINIBULAK en M. CENSE, *Over de grens. Opvattingen van jongeren en beroepskrachten over grensoverschrijdend seksueel gedrag van jongeren,* Utrecht, MOVISIE, 2007, 10.

113 Vlaams service- en expertisecentrum voor seksuele gezondheid en hiv (sensoa.be)

114 E. FRANS, *Seksueel grensoverschrijdend gedrag,* onuitg., Sensoa, 2008, 3.

115 DSM IV is een handboek voor diagnose en statistiek van psychische aandoeningen dat in de meeste landen als standaard in de psychiatrische diagnostiek geldt, A. FRANCES en M. FIRST, *Stemming en stoornis : een gids voor iedereen die meer wil weten over kenmerken en diagnose van psychische stoornissen : de publieksuitgave van DSM-IV, het handboek van de psychiater,* Amsterdam, Nieuwezijds, 1999, 424p.

116 A. FRANCES en M. FIRST, *Ibid.,* 177-179.

117 VAN REE, F., *Pedofilie: een controversiële kwestie; analyse van een maatschappelijk vraagstuk*, Lisse, Swets & Zeitlinger, 2001, 17.

118 sensoa.be

119 Supra: 2.1.2 Wettelijke omschrijving: Nationaal, p. 32.

Mensenhandel

Mensenhandel is de werving, het vervoer, de overdracht, de huisvesting, de opvang en de wisseling of overdracht van de controle over een persoon met het oog op de uitbuiting van prostitutie, kinderpornografie, bedelarij, werken in mensonwaardige omstandigheden, wegnemen van organen, dwingen om een misdaad of een wanbedrijf te plegen.

Het Belgisch systeem ter bestrijding van mensenhandel[120] is van toepassing op alle slachtoffers, zowel Belgen als vreemdelingen.

In elk gewest is een opvangcentrum voor meerderjarige slachtoffers mensenhandel. Het gaat om Pag-Asa (Brussel), Sürya (Luik) en Payoke (Antwerpen).

Minderjarige slachtoffers mensenhandel en meer bepaald niet begeleide minderjarige vreemdelingen worden opvangen door Minor Ndako (Anderlecht), Juna (Aalst) of Esperanto (geheim adres), drie centra die tot de bevoegdheid behoren van de gemeenschappen. Hun juridisch dossier wordt evenwel opgevolgd door één van de voornoemde erkende centra voor slachtoffers mensenhandel.

Niet begeleide minderjarige vreemdelingen[121] zijn personen van minder dan 18 jaar oud, onderdaan van een land buiten de Europese Economische Ruimte niet begeleid door een persoon die het ouderlijk gezag of de voogdij over hem uitoefent en verkeert in één van de volgende situaties: ofwel de erkenning van de hoedanigheid van vluchteling hebben aangevraagd (asielzoeker); ofwel niet voldoen aan de voorwaarden inzake toegang tot en verblijf op het grondgebied vastgesteld in de wetten betreffende de toegang tot het grondgebied, het verblijf, de vestiging en de verwijdering van vreemdelingen (uitgeprocedeerd of illegaal).

120 Sinds 1 juni 2007 wordt deze procedure gedetailleerd in de vreemdelingenwet van 15 december 1980, die gewijzigd werd door de wet van 15 september 2006. Vroeger werden de voorwaarden voor de aanvraag en het verkrijgen van deze verblijfstitels omschreven in een ministeriële omzendbrief van 1994 en ministeriële richtlijnen van 1997, gewijzigd in 2003.

121 Titel XIII, hoofdstuk 6 'Voogdij over niet-begeleide minderjarige vreemdelingen' van de programmawet van 24 december 2002, *B.S.*, 31 december 2002 en K.B. van 22 december 2003 tot uitvoering van Titel XIII, hoofdstuk 6 'Voogdij over niet-begeleide minderjarige vreemdelingen' van de programmawet van 24 december 2002, *B.S.*, 29 januari 2004.

3. Omvang van prostitutie door minderjarigen

Om een alomvattend beeld te verkrijgen van het fenomeen prostitutie door minderjarigen in Vlaanderen werd via een literatuurstudie, rondetafelgesprekken en gesprekken met personen uit het werkveld (zoals beschreven in hoofdstuk I), nagegaan over hoeveel slachtoffers (en daders) het gaat, wat hun profiel is, waar ze vandaan komen en waar men ze het vaakst aantreft.

3.1 Gegevens uit de literatuur

Er is een groot gebrek aan adequate cijfers voor België aangaande prostitutie door minderjarigen. Het gebrek aan coherent en betrouwbaar cijfermateriaal leidt tot gissingen en speculaties en maakt het moeilijk het fenomeen doeltreffend aan te pakken. De cijfers zijn niet gecentraliseerd. Naast het feit dat de politiediensten en hulpverleningsorganisaties die met deze problematiek worden geconfronteerd niet beschikken over een uniform registratiesysteem, ontbreekt ook een algemeen aanvaarde definitie.

Volgens het onderzoek van Myriam Dieleman naar prostitutie door minderjarigen in Wallonië en Brussel[122], wordt al te vaak gespeculeerd over de omvang van het fenomeen. De politiediensten van Brussel, Luik en Charleroi tellen een 15-tal zaken met minderjarige prostitué(e)s op jaarbasis[123], waarvan de meerderheid meisjes en meer dan de helft niet begeleide minderjarige vreemdelingen zijn. Dit zijn cijfers over de zichtbare prostitutie. Gezien het illegale karakter ervan is het niet ondenkbaar dat jongerenprostitutie vaak onzichtbaar is. In dit onderzoek wordt evenwel geen geloof gehecht aan de stelling dat de gekende cijfers slechts het topje van de ijsberg zijn.

De vraag naar de omvang van kinder- en jongerenprostitutie in Vlaanderen werd tijdens twee rondetafelgesprekken voorgelegd aan actoren die van zeer dichtbij dan wel onrechtstreeks ervaring hebben met het fenomeen.

122 M. DIELEMAN, *Jeunes prostitué-es et réponses sociales Etat des lieux et recommandations,* Pilootproject oktober 2005 – september 2006, Franse Gemeenschap, Ministerie van Gezondheid, het Kind en Jeugdhulp, Brussel, 2006, 74p.

123 Cijfers tussen 2000 en 2005.

Zij waren zeer voorzichtig in het formuleren van een standpunt en vinden het gevaarlijk om cijfers te plakken op jongerenprostitutie, omdat:

- het quasi onmogelijk is om een definitie scherp af te bakenen;
- het een illegaal en verborgen fenomeen is;
- er weinig registratie is en deze niet op een uniforme manier gebeurt: de cijfers zijn te fragmentarisch om er correcte uitspraken over te doen.

Toch hebben de meeste leden van de rondetafel ervaring met minderjarigen die zich (vermoedelijk) prostitueren. Men komt regelmatig in contact met jongeren waarvan men weet of indicaties heeft dat zij seksuele handelingen stellen in ruil voor een materiële beloning. Er zijn evenwel veel nuances en variaties in deze vormen van prostitutie. De impliciete, meer verborgen vormen zijn bij jongeren vaker aanwezig dan de expliciete. Er rust immers een groot taboe op prostitutie. Bovendien zullen jongeren het gedrag dat ze stellen en dat in dit onderzoek als prostitutie wordt gedefinieerd, zelf niet altijd op die manier benoemen. De deelnemers aan de rondetafels vinden dan ook dat men het probleem niet mag onderschatten: er is wel degelijk onzichtbare, niet gedetecteerde en niet als zodanig benoemde jongerenprostitutie.

Er zijn met andere woorden zowel hypotheses die geloof hechten aan een groot dan wel een klein *dark number*. Geen enkele hypothese valt hierbij hard te maken, noch te ontkennen, aangezien ze voornamelijk gebaseerd zijn op indrukken en vermoedens.

3.2 Statistische gegevens

De politiestatistieken bevatten de als misdrijf omschreven feiten gerapporteerd aan de politie of door de politie zelf vastgesteld. De parketstatistieken geven het verdere verloop weer van de gerapporteerde misdrijven doorheen de rechtsgang. Beide statistieken kunnen evenwel geenszins als een maat voor het fenomeen prostitutie door minderjarigen worden beschouwd. De gegevens hebben wel betrekking op wat aangemeld en geregistreerd werd. Daarnaast kan men ook een beroep doen op de statistieken m.b.t. maatregelen en veroordelingen. Tot slot zijn er ook gegevens bij de hulpverleningsinstanties die zich specifiek richten op dit fenomeen.

Zonder exhaustief te kunnen en te willen zijn, nemen we hieronder versnipperde, maar beschikbare cijfergegevens op, op diverse niveaus en door verschillende instanties verzameld en geanalyseerd.

3.2.1 Politiestatistieken

Hieronder nemen we zowel de politiestatistieken op aangaande aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, aanzetting tot en uitbuiting van iemands ontucht. Gezien de ruime onderzoeksdefinitie is het immers mogelijk dat prostitutie in elk van deze categorieën misdrijven geplaatst wordt.
Onderstaande tabellen bevatten gegevens uit de officiële criminaliteitsstatistieken die worden bijgehouden door de federale politie.[124]

Tabel 2: Aantal geregistreerde feiten in België inzake 'Aanranding van de eerbaarheid' en 'Verkrachting' waarbij het slachtoffer minderjarig is (2000-2006).

Aanranding van de eerbaarheid (art. 372 – 374 Sw.)	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**
Slachtoffer - 16 j.	1.706	1.720	1.652	1.628	1.696	1.681	1.671
Slachtoffer 16-18j.	251	252	289	278	283	281	341
Subtotaal	**1.957**	**1.972**	**1.941**	**1.906**	**1.979**	**1.962**	**2.012**

Verkrachting (art. 375 Sw.)	**2000**	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**
Slachtoffer - 10 j.	447	452	483	491	502	457	438
Slachtoffer 10-14j.	373	451	465	448	458	401	401
Slachtoffer 14-16j.	324	317	383	348	335	353	377
Slachtoffer 16-18j.	223	238	223	244	232	238	276
Subtotaal	**1.367**	**1.458**	**1.554**	**1.531**	**1.527**	**1.449**	**1.492**

Totaal	**3.324**	**3.430**	**3.495**	**3.437**	**3.506**	**3.411**	**3.504**

Uit bovenstaande tabel stellen we sinds 2000 een stijgend aantal geregistreerde feiten inzake aanranding van de eerbaarheid en verkrachting van minderjarigen vast. Of deze toename het gevolg is van een grotere bewustwording, een hogere aangiftebereidheid en een betere registratie, dan wel of er sprake is van een effectieve fenomeenstijging, valt niet uit te maken.

Tabel 3: Aantal geregistreerde feiten in België inzake 'Aanzetting tot ontucht' en 'Uitbuiting van iemands ontucht' waarbij het slachtoffer minderjarig is (2000-2006).

	2000	**2001**	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**
Aanzetting tot ontucht: slachtoffer -18j. (art. 380 bis Sw.)	186	202	172	178	194	299	254
Uitbuiting van iemands ontucht: slachtoffer -18j. (art. 379 Sw.)	45	57	37	47	30	55	56
Totaal	**231**	**259**	**209**	**225**	**224**	**354**	**310**

124 Officiële criminilaiteitsstatistieken (PCS), federale politie, commissariaat-generaal, directie van de operationele en politionele informatie (12/06/08).

Bovenstaande tabel geeft de misdrijven 'aanzetting tot en uitbuiting van ontucht van minderjarigen' weer. De statistieken schommelen van jaar tot jaar en geven een opvallende maar onverklaarbare stijging van de feiten 'aanzetting tot ontucht' weer voor het jaar 2005. Globaal gezien wijzen ze op een stijgend aantal feiten die aangeven dat bijna één minderjarige per dag aangaande deze misdrijven in contact komt met de politie.

3.2.2 Parketstatistieken

Parketten

Statistische analisten bij het College van Procureurs Generaal maken jaarlijks de nationale statistieken op van de parketten bij de rechtbanken van eerste aanleg. Deze gegevens hebben per definitie betrekking op meerderjarige daders.

Tabel 4 heeft betrekking op inbreuken gepleegd door volwassen personen waarbij minderjarige slachtoffers betrokken waren.[125]

Het betreft een stand van zaken van het databestand op 10 januari 2008 gevoed door de registraties van de correctionele afdelingen van 26 van de 27 parketten bij de rechtbank van eerste aanleg en het federaal parket.

Tabel 4 : Aantal dossiers van meerderjarige klanten of pooiers van minderjarige prostitué(e)s ingestroomd in de parketten van België (2000-2007).

	Meederjarige klanten of pooiers van minderjarigen
2000	11
2001	4
2002	6
2003	18
2004	11
2005	12
2006	9
2007	7
Totaal	78

Uit deze tabel blijkt een piek van het aantal zaken tussen 2003 en 2005. Wanneer de gegevens worden opgesplitst volgens gerechtelijk arrondissement komen we voor Brussel, Antwerpen en Gent – de drie steden waar we in dit onderzoek de focus op leggen - op respectievelijk 31, 12 en 12 zaken of maar liefst 70% van het totaal.

125 NATIONALE COMMISSIE VOOR DE RECHTEN VAN HET KIND, *Projet de rapport initial de la Belgique concernant le protocole facultatif à la Convention Internationale Relative aux droits de l'Enfant concernant la vente d'enfants, la prostitution des enfants et la pornographie mettant en scene des enfants,* Brussel, onuitgegeven, 2008, 11-15.

Jeugdparketten[126]

De registratiesystemen van de jeugdparketten en de jeugdgriffies werden recent aangepast. Voortaan geldt een meer uniforme en systematische vorm van registreren. Hierdoor zijn betrouwbare gegevens beschikbaar voor twee volledige jaren, namelijk 2005 en 2006. Het Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie analyseerde reeds de gegevens van 2005.

Er wordt een onderscheid gemaakt tussen 11 verschillende aangemelde seksuele misdrijven. Prostitutie is hier één van. We vermelden opnieuw de gegevens voor alle seksuele misdrijven waarbij minderjarigen betrokken zijn. De kwalificatie van deze misdrijven gebeurt door de politiedienst die het proces verbaal opmaakt. Het staat de parketten nadien wel vrij om deze codes nog te veranderen. Deze 'preventiecodes' zijn in ieder geval subjectief aangezien er geen verklarend handboek bestaat. Het is dan ook onmogelijk om ze eenduidig te interpreteren. Prostitutie door minderjarigen, zoals omschreven in onze onderzoeksdefinitie, komt daarom vermoedelijk verspreid voor in deze 11 verschillende seksuele misdrijven.

126 http://nicc.fgov.be/index.aspx?SGREF=3008 en E. GOEDSEELS, C. VANNESTE en I. DETRY, Gerechtelijke statistieken inzake jeugddelinquentie en jeugdbescherming: een (grote) stap vooruit, Panopticon, *Tijdschrift voor strafrecht, criminologie en forensisch welzijnswerk,* 2005.1, 56-69; E. GOEDSEELS, C. VANNESTE en I. DETRY, *De nieuwe statistiek van de jeugdparketten: analyse van de gegevens met betrekking tot de instroom voor het jaar 2005*, Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Departement Criminologie, Collectie van onderzoeksrapporten en onderzoeksnota's, n° 20a, juli 2007, 112p (+ bijlage).

Tabel 5: Protectionele zaken bij de jeugdparketten in België aangaande aangemelde misdrijven tegen personen (2005).

	Minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd (daders)	Minderjarigen in een problematische opvoedingssituatie (slachtoffers)
Verkrachting	401	739
Aanranding van de eerbaarheid	434	823
Zedenschennis	86	59
Voyeurisme	7	7
Aanzetten tot ontucht	38	72
Ontucht van minderjarigen	24	14
Prostitutie	5	1
Ontuchthuis	/	4
Schunnige films	3	5
Proxenitisme van minderjarigen	1	/
Pedofilie	/	4
Mensenhandel	/	1
Kinderpornografie	8	3
Publiciteit in verband met prostitutie en ontucht	2	5
Incest	/	3
Totaal	**1009**	**1740**

3.2.3 Veroordelingsstatistieken

De Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid is in België verantwoordelijk voor de opmaak van de veroordelingsstatistieken. De statistieken van definitieve veroordelingen zijn een bijproduct van het centraal strafregister waar de gegevens manueel ingevoerd worden. Onderstaande tabel geeft de cijfers weer sinds 2000.
Er moet wel bij worden vermeld dat de cijfers voor de jaren 2005, 2006 en 2007 nog niet volledig zijn.

Tabel 6: Misdaden en misdrijven met betrekking tot (aanzetten tot) prostitutie, zoals bepaald in de artikelen 379 en 380 Sw in België (2000-2007).

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
A	31	42	35	52	26	32	24	36
B	1	2	3	4	0	1	0	3

***A** De dader is op de hoogte van de minderjarigheid van het slachtoffer*
***B** De dader is niet op de hoogte van de minderjarigheid van het slachtoffer*

Bovenstaande veroordelingsstatistieken hebben nog betrekking op de aard van de overtreding zoals bepaald in de strafwetgeving van 1993. Bij de interpretatie moet rekening worden gehouden met het feit dat de betrokken artikels intussen werden gewijzigd.

In 2003 worden het hoogste aantal veroordelingen genoteerd. In 2004 daalt dit cijfer tot de helft, maar in 2007 merken we een opnieuw een stijging op van het aantal misdaden en misdrijven met betrekking tot het (aanzetten) tot prostitutie.

3.2.4 Statistieken van hulpverleningsorganisaties

Verschillende organisaties in Vlaanderen en Brussel bieden hulp aan minderjarige prostitué(e)s en slachtoffers mensenhandel. We vroegen hen in welke mate zij in de loop der jaren in contact kwamen met minderjarigen. Bij de interpretatie van onderstaande cijfers is voorzichtigheid geboden want de cijfers kunnen elkaar overlappen en bijgevolg niet worden opgeteld.

Tabel 7: Hulpverleningsorganisaties in Vlaanderen en Brussel die zich richten tot minderjarigen in de prostitutie (2003-2007).[127]

	2003	2004	2005	2006	2007
CAW mozaiek - straathoekwerk (vroeger Adzon)[128]	0	0	0	1	8
CAW De Terp - Boysproject	25	46	57	49	35
Le Nid / Entre Deux	2		1	Geen info	Geen info
Child Focus	2	1	0	0	2

Tabel 8: Hulpverleningsorganisaties in Vlaanderen en Brussel die zich specifiek richten tot minderjarige slachtoffers mensenhandel (2003-2007).[129]

	2003	2004	2005	2006	2007
Juna	7 (+ 5 vermoeden van prostitutie)	7 (+ 3 vermoeden van prostitutie)	1 (+1 vermoeden van prostitutie)	5 (+1 vermoeden van prostitutie)	2
Minor Ndako	6	2	6	4	4
Pag-Asa	6	7	5	3	2
Payoke	7	1	3	1	1

Bovenstaande gegevens wijzen niet op een maatschappelijk groot probleem. Het meest opvallende cijfer in tabel 7 komt van CAW De Terp met deelwerking Boysproject. Zij kwamen in 2007 met 35 minderjarigen in aanraking, de andere organisaties werden telkens met minder dan tien jongeren geconfronteerd. De unieke werking van

127 Socialekaart.be

128 Telefoongesprek met Emanuelle Curcio op 11 juni 2008. Opgelet: het gaat om cijfers waarbij de jongere verklaard heeft dat hij minderjarig is. Waarschijnlijk ligt dit cijfer hoger.

129 *Ibid.*

Boysproject wordt in hoofdstuk IV in detail toegelicht. We geven nu reeds mee dat deze organisatie zich ook richt op mannelijke prostitués die via internet aan klantenwerving doen. Aldus kwamen zij met 441 jongens in aanraking, waarvan 1 minderjarige. Boysproject merkt hierbij wel op dat het op internet nog makkelijker is om te liegen over je leeftijd dan bij de meer zichtbare vormen van prostitutie.

Ook uit tabel 8 blijkt dat hulpverleningsinstanties doorgaans weinig in aanraking komen met minderjarigen die zich prostitueren. Een plausible reden is dat jongeren er geen beroep op wensen te doen doen. Hierop wordt verder in dit hoofdstuk onder '6.2 Hulpverlening' verder ingegaan. Dit is mogelijk ook een verklaring waarom de cijfers van de hulpverlening in schril contrast staan met de politie-, parket- en veroordelingsstatistieken.

4. Vormen van prostitutie

Jongerenprostitutie kan worden opgedeeld in zichtbare en bedekte vormen. Zo bieden sommige minderjarige prostitué(e)s op een zichtbare manier hun diensten aan de klanten aan. Voorbeelden van zichtbare prostitutie zijn jongeren die zich prostitueren op straat, in stations of in bars. Anderen doen dit dan weer op een eerder bedekte manier. Dit zijn onder meer de jongeren die werken in een escortbureau of die via advertenties in tijdschriften of via het internet hun klanten werven.

Hierna gaan we dieper in op de zichtbare en bedekte vormen van prostitutie. Elke vorm heeft immers specifieke kenmerken en een specifieke doelgroep aan klanten en prostitué(e)s. Afhankelijk van de vorm van prostitutie vinden minderjarigen al dan niet makkelijker aansluiting.

4.1 Zichtbare vormen

Uit de gesprekken met actoren op het terrein blijken er in de zichtbare prostitutievormen zeer weinig minderjarigen betrokken te zijn. Waarschijnlijk heeft dit deels te maken met het feit dat deze vormen gemakkelijker, en daarom wellicht ook vaker, gecontroleerd worden dan de bedekte vormen van prostitutie.

Via de informatie uit de gesprekken met deze actoren[130] en onze observaties in prostitutiebuurten van Brussel en Antwerpen komen we tot het volgende overzicht.

130 Gesprekken met Martine Claeysens (PASOP 6 juni 2007), Bart Vandenbroucke en Geert Beeckmans (Boysproject 13 maart 2007, 15 juni 2007), Karin Minnen (lokale politie Brussel-Elsene 5 november 2007), Tim Van Eester en Luc Verberckt (lokale politie Antwerpen 14 november 2007), Hans Willems (prostitutiebeleidsambtenaar Antwerpen 19 oktober 2007) en Roger Van Hyfte (lokale politie Gent 23 november 2007).

Straatprostitutie

Definitie:

Straatprostitutie wordt ook tippelprostitutie genoemd. Deze vorm brengt voor de prostitué(e) de minste kosten mee. Indien het seksueel contact op hotel plaatsvindt, betaalt de klant de rekening.

Bekendmaking:

De prostitué(e) biedt zijn/haar diensten aan op de openbare weg, in parken, op parkings, enz.

Profiel:

Het gaat vaak om buitenlandse vrouwen die van stad naar stad trekken en de taal niet spreken. Daarnaast zijn er ook (oudere) Belgische vrouwen, vaak drugsverslaafd, die leven 'van roes tot roes' en buitenlandse, zeer jonge mannen, ook minderjarigen.

Echo's uit de praktijk:

- In vergelijking met andere vormen van prostitutie is straatprostitutie de meest kwetsbare vorm: drugsverslaving, overlast,…

- De weinige minderjarige straatprostitué(e)s doen zich meestal voor als meerderjarigen. Op deze manier trachten ze de jeugdbescherming te ontlopen in geval van een politiecontrole.

- Op mannelijke prostitués rust een dubbel taboe, ten eerste op dat van hun homoseksuele geaardheid en ten tweede op dat van de prostitutie zelf. Ze bieden hun seksuele diensten vaak aan op plaatsen die meer verborgen zijn, zoals in duistere plekken in parken.[131] Het fenomeen '*cruisen*' (uitwisselen van vluchtige seksuele contacten in de buitenlucht) is eigen aan de homoscene en wordt vaak aanzien als prostitutie, maar is het niet. Er is immers geen vergoeding aan verbonden. Toch wordt deze 'openbare zedenschennis' door de politie vaak omschreven als straatprostitutie.

Raamprostitutie

Definitie:

Raamprostitutie is wellicht de meest gekende vorm van prostitutie. Meestal huurt de prostitué(e) de vitrine in een pand en wordt deze door verschillende personen gehuurd die in shifts werken. Zo worden de kosten gedrukt.

Bij deze vorm van prostitutie primeert seks, het verkopen van drank is bijkomstig.

131 K. DONOVAN, *Hidden from View: An exploration of the little known world of young male prostitutes in Great Britain and Europe, s.l.*, Home Office and West Midlands Police, 1991.

Bekendmaking:
De prostitué(e) zit schaars gekleed achter een raam en probeert klanten naar binnen te lokken. Er bestaan bepaalde gebruiken die aangeven hoe lang de prostitué(e) wegblijft, zodat de klant weet hoe lang de wachttijd is (bijvoorbeeld gordijnen zijn dicht: de prostitué(e) is bezet, gordijnen halfopen: ze is in onderhandeling met een klant).

Profiel:
Het gaat vaak om jonge vrouwen van 18 tot 25 jaar en van alle nationaliteiten. Sommige ramen worden ook gehuurd door mannen die zich als vrouw verkleden of zich (gedeeltelijk) hebben omgevormd tot vrouw.[132]

Echo's uit de praktijk:
Soms wordt een raam gekocht door het meisje dat er werkt of door een persoon voor wie de meisjes werken.
Minderjarigen kunnen in principe geen raam huren. De eigenaar van het pand ziet hier streng op toe aangezien deze ramen streng gecontroleerd worden door de politie en hij problemen wenst te vermijden.

Café en barprostitutie
Definitie:
Bij café en barprostitutie pikt de prostitué(e) in een bar of café klanten op. Soms is het de bedoeling dat de prostitué(e) de klant gezelschap houdt en de drankrekening zo hoog mogelijk doet oplopen. De uitbater geeft dan een procent van de afrekening. Het accent ligt vooral op het drankverbruik en minder op de prostitutie.
Er is meestal wel een mogelijkheid tot seksueel contact in een aparte, niet publiek toegankelijke ruimte, ook wel een 'séparée' genoemd.

Bekendmaking:
De prostitué(e) pikt de klanten op in bars of cafés die hiervoor gekend zijn. Mannelijke prostitués vertoeven vaak in en rond homobars, gezien mannenprostitutie over het algemeen seks tussen mannen betreft.

Profiel:
Het gaat zowel om Belgen als om personen van vreemde herkomst. Zij solliciteren of worden geïntroduceerd door personen bekend met het milieu. Soms vertoeven ze al even in het prostitutiemilieu en hebben ze al dan niet op jongere leeftijd (wel altijd 18+) gewerkt in de raamprostitutie.[133]

132 In Antwerpen worden 34 van de 279 ramen gehuurd door travestieten (28%), transseksuelen (7%) en shemales (65 %). Shemales zijn mannen die zich gedeeltelijk hebben omgevormd tot vrouw: ze hebben borsten, maar behouden hun mannelijke geslachtsorganen. Bron: Ghapro.

133 T. VAN EESTER en K. BEIRRINCKX, *Een job als een ander; het verborgen schipperskwartier*, lokale politie Antwerpen, onuitg., 2003, 22p.

Echo's uit de praktijk:
- Het gaat soms om geblindeerde privé bars waarbij het niet altijd duidelijk is of het om prostitutie dan wel om een parenclub gaat. Daarnaast bestaan er ook veel VZW's en andere 'privé' clubs in de vorm van een drankgelegenheid waar prostituees aanwezig zijn.
- Tijdens de nachtobservaties die - onder begeleiding van Boysproject - in het kader van dit onderzoek werden uitgevoerd in de Antwerpse prostitutiescene vernamen we dat minderjarige jongens zich prostitueren via dit kanaal. De straathoekwerker kent gezien zijn ervaring en feeling met de doelgroep de signalen om aan te tonen om welke reden twee personen een café verlaten.

4.2 Bedekte vormen

Over het aandeel van minderjarige prostitué(e)s in de bedekte vormen van prostitutie is het moeilijker om uitspraken te doen. Men vermoedt dat hier meer minderjarigen te vinden zijn, maar gezien controle hierop zeer moeilijk is, is het gissen naar cijfers.

Bordeelprostitutie
Definitie:
Bordeelprostitutie is niet te verwarren met raamprostitutie. Een bordeel is een huis waar de klant kan kiezen tussen verschillende prostituees. Bordeelprostitutie omvat veel vormen. Onder dit begrip valt ook prostitutie in sekscubs, 'massagecentra', enz. De klant kan kiezen uit de aanwezige meisjes die zich op dat moment in de zaak bevinden.

Bekendmaking:
Bordelen maken zich kenbaar via advertenties in kranten, in de gespecialiseerde pers, op het internet en via mond-aan-mondreclame.

Profiel:
De prostituees hebben ongeveer hetzelfde profiel als zij die werken in een bar, maar de werkuren verschillen. Terwijl barprostitutie voornamelijk 's avonds en 's nachts gebeurt, ontvangt de bordeelprostitutie de klanten eerder 's middags.

Echo's uit de praktijk:
De meeste vrouwen worden in het personeelsregister ingeschreven onder een vorm van pseudo-legaliteit (bijvoorbeeld als dienster), omdat zij zeer vatbaar zijn voor controle door inspectiediensten. Ook hier kan men veronderstellen dat men niet het risico zal nemen om minderjarigen aan te werven, maar gezien de verdoken vorm, valt dit niet volledig uit te sluiten.

'Klassieke' escortprostitutie

Definitie:

Klassieke escortprostitutie verloopt via een 'uitzendbureau'. Veelal hebben deze organisaties nevenactiviteiten, zoals een modellen- of castingbureau, om zo de prostitutieactiviteiten te verbergen. Het seksueel contact vindt plaats bij de klant thuis of in een hotel.

Bekendmaking:

Escortprostitutie verloopt in grote mate via advertenties op het internet in dagbladen en in de gespecialiseerde pers.

Profiel:

Het gaat bijna uitsluitend om jonge vrouwen tussen 19-23 jaar, die vaak alleenstaand en alleenwonend zijn. Zij komen in contact met het milieu via informatie van vriendinnen of kennissen.

Echo's uit de praktijk:

- De escortbureaus doen een beroep op chauffeurs die de prostituee naar de ophaalplaats brengen en op haar wachten. Het verkregen bedrag wordt onmiddellijk verdeeld tussen de prostituee en de chauffeur die afrekent aan het escortebureau.[134]
- Tijdens de diverse bevragingen konden geen gevallen worden vastgesteld van escortprostitutie waar minderjarigen in betrokken zijn.

Particuliere escort /privé-ontvangst

Definitie:

Bij deze vormen gebeurt het prostitueren zonder enige vorm van exploitatie. De term 'escort' word steeds vaker gebruikt door zelfstandig werkende prostitué(e)s. Het seksueel contact vindt plaats bij de klant thuis of in een hotel.

Bij particuliere privé-ontvangst ontvangt de prostitué(e)s klanten thuis. Meestal worden één of meerdere kamers van de eigen of een apart gehuurde woning ingericht als werkkamer waar tegen betaling seksuele handelingen worden aangeboden.

Bekendmaking:

Er is een ware '*boom*' van mannelijke en vrouwelijke prostitué(e)s die particuliere escort of privé-ontvangst aanbieden via het internet.

Profiel:

Het gaat om mannen en vrouwen van alle leeftijden en sociale klassen. Ze hebben wel de middelen om minstens een advertentie te plaatsen in een dagblad of via het internet. Sommige prostitué(e)s hebben een profielsite[135].

134 T. VAN EESTER en K. BEIRRINCKX, *Een job als een ander; het verborgen schipperskwartier,* lokale politie Antwerpen, onuitg., 2003, 22p.

135 Definitie zie hoofdstuk III p. 76.

Echo's uit de praktijk:
Als de zaak succesvol is, werken verschillende vrouwen soms samen om de continuïteit van hun dienst te verzekeren. Er wordt hiertoe een 'werkplanning' opgesteld. In tegenstelling tot escort- of barprostitutie zijn de verschillende prostituees gelijkwaardig en delen ze de kosten.
Minderjarigen kunnen deze vorm van prostitutie volledig op zichzelf organiseren. Dit valt zeer moeilijk te controleren. Tijdens gesprekken met hulpverleners en politie werden we geconfronteerd met vermoedens en ongerustheid dat minderjarigen in de particuliere escort actief zijn.

'Virtuele' prostitutie
Definitie:
Bij 'virtuele' prostitutie wordt het internet gebruikt om zich zonder fysiek contact te prostitueren. Het is een zeer toegankelijke en vrijblijvende manier om geld te verdienen, bijvoorbeeld via erotisch chatten of webcammen. De klant belt in dat geval naar een betalend telefoonnummer om op een website de prostitué(e) via de webcam aan het werk te zien en met hem/haar te communiceren via de chat.

Bekendmaking:
Via het internet.

Profiel:
Het gaat om zowel mannen als vrouwen. Bij vrouwen gaat het om alle leeftijden. Mannen die via het internet geld verdienen zijn meestal jong, omdat hun klanten meestal niet geïnteresseerd zijn in oudere mannen.

Echo's uit de praktijk:
De drempel om zich te prostitueren via de virtuele wereld is zeer laag: het is anoniem en goedkoop. Ook voor de klant is de drempel zeer laag: hij hoeft zich niet te verplaatsen en kan anoniem blijven. In hoofdstuk III gaan we dieper in op de visie van hulpverleners, parket, politie en actoren werkzaam in de nieuwe media.

5. Oorzaak en gevolg van prostitutie door minderjarigen

Prostitutie van minderjarigen is geen fenomeen dat uit het niets opduikt. Er zijn bepaalde factoren die aanleiding kunnen geven tot het ontstaan van de prostitutie en die vervolgens kunnen bijdragen tot het verder bestaan van het fenomeen. Naast de oorzaken kan ook de vraag gesteld worden naar de nadelige fysieke en psychische gevolgen van prostitutie op jonge leeftijd. Het is noodzakelijk de oorzaken en gevolgen van prostitutie door minderjarigen te kennen om de hulpverlening te kunnen afstemmen op de noden van deze doelgroep.

5.1 Oorzaken van jongerenprostitutie

Jongens en meisjes stappen in de prostitutie om zeer uiteenlopende redenen, verschillend per individu en naargelang de context. Sommigen stellen dat een *multi-problem*situatie (bijvoorbeeld armoede in combinatie met familiale en psychologische problemen) er toe leidt dat jongeren gemakkelijker in de prostitutie belanden. Toch moet men voorzichtig omspringen met dergelijke theorieën. Niet elke persoon die zich in een *multi-problem*situatie bevindt, zal zich prostitueren. En omgekeerd: er zijn jonge vrouwen en mannen die bewust in de prostitutie stappen zonder zich in een dergelijke situatie te bevinden. Dit neemt niet weg dat het wel één van de '*push*factoren' naar de prostitutie kan zijn.[136]

Om de mogelijke oorzaken te achterhalen, moet men nagaan met welke doelstelling(en) de jongere in de prostitutie stapt. De motivatie kan meervoudig zijn en er kunnen bovendien verschuivingen zijn in de tijd.

Overlevingsprostitutie

Armoede lijkt vaak een belangrijke oorzaak te zijn van jongerenprostitutie. Zo zijn er vluchtelingen en mensen zonder papieren die om te overleven in de prostitutie terechtkomen. Ook dakloze jongeren of weglopers worden door hun maatschappelijke positie vaak tot overlevingsstrategieën zoals diefstal, bedelarij en prostitutie gedwongen.[137] Een uitzichtloze situatie, armoede en ellende kunnen leiden tot overlevingsprostitutie.[138] Ook persoonlijke factoren zoals verwaarlozing en misbruik en een laag zelfbeeld kunnen deze stap vergemakkelijken.[139]

136 Rondetafelgesprekken

137 G. VAN DE WATER, *Weglopen: weg… van wat? Studie over het profiel en de ervaringen van weglopers in België,* Brussel, Child Focus en Koning Boudewijnstichting, 2004, 45-46; SAFE ON THE STREETS RESEARCH TEAM, *Still Running. Children on the streets in the UK*, London, The Children's Society, 1999, 87.

138 ECPAT BELGIE (z.d.), *'Wat zijn de oorzaken van seksuele uitbuiting?'* (www). Ecpat België: http://www.ecpat.nl/oorzaken.htm (19/09/07)

139 E. DUNLAP, A. GOLUB. en B.D. JOHNSON. "Girls' sexual development in the inner city: From compelled childhood sexual contact to sex-for-things exchanges", *Journal of Child Sexual Abuse* 2003, (12), 73–96.

Prostitutie als marktruil / met oog op consumptie

Verregaande commercialisering en globalisering veranderen de positie van kinderen in de maatschappij.[140] Televisie en reclame bepalen wereldwijd wat 'hip' en 'in' is en hoe je je daarbij moeten voelen. Kinderen en jongeren zijn hier een gemakkelijk slachtoffer van en sommigen kunnen minder goed om met deze druk van buitenaf. Sommige jongeren doen daarom aan 'zakgeldprostitutie' om zich de nieuwste snufjes, merkkleding, belwaarde voor hun gsm, enz. te kunnen veroorloven. Deze jongeren benoemen hun gedrag zelden als prostitutie. Zij zien 'seks in ruil voor…' als iets tijdelijk, dat gestopt kan worden wanneer zij hiervoor kiezen. Het wordt door hen niet als een probleem gezien, maar als een makkelijke en snelle manier om aan (extra) geld te geraken en aldus een verbetering van hun levensomstandigheden (op korte termijn).[141]

Prostitutie als seksueel experimenteergedrag

Slechts een klein aantal jongeren belandt in de prostitutie via seksueel experimenteergedrag.[142] Het gemiddelde aantal seksuele partners van jongeren tussen 12 en 25 jaar bedraagt twee tot drie voor zij die seksueel actief zijn (88%).[143] Jongeren uit beroeps- en buitengewoon onderwijs vertonen vaker risicogedrag.[144]

Het zoeken naar de oorzaken van jongerenprostitutie, brengt ons bij een gevoelig discussiepunt met name de tweestrijd tussen enerzijds het kind dat recht heeft op bescherming van de integriteit en anderzijds het kind dat recht heeft op zelfontplooiing. Hoe de maatschappij in het algemeen en de politie en de hulpverlening in het bijzonder met dit dilemma omgaan, wordt besproken onder '6. Aanpak'.

5.2 Gevolgen van jongerenprostitutie

Hoewel de gevolgen individueel verschillend zullen zijn, valt niet te ontkennen dat prostitutie voor de betrokken jongeren erg schadelijk kan zijn. We onderscheiden de (mogelijke) fysieke en psychische gevolgen:

Fysieke gevolgen

- Fysieke letsels ten gevolge van fysiek geweld door de klant of de pooier.
- Besmetting met seksueel overdraagbare aandoeningen, zoals syfilis of HIV. De druk om onveilig te vrijen is groot. De klant is er vaak van overtuigd dat de jongere '*clean*' is en de jongere is vaak niet mondig genoeg om de klant om te praten of

140 X, *Kinderen stellen ons vragen…,* Nationale Commissie tegen seksuele uitbuiting van kinderen, Brussel, 1997, 15.

141 L. VAN GURP en S. TIMMAN, *Ibid.*, 37-38; Gesprekken met Bart Vandenbroucke en Geert Beeckmans van CAW De Terp met deelwerking Boysproject (13 maart 2007, 15 juni 2007).

142 L. VAN GURP en S. TIMMAN, *Ibid.*, 42.

143 *Ibid.*, 48-49.

144 *Ibid.*, 101-102.

beseft de gevaren van onveilige seks onvoldoende. Zonder condoom werken, betekent vaak ook dat men meer betaald wordt.[145]
- Ongewenste zwangerschap.
- Bijkomende fysieke ongemakken zoals hoofdpijn, buikpijn, oververmoeidheid en misselijkheid. [146]
- Chronische stress of herhaald trauma, wat ook kan resulteren in een aantal biologische reacties. Wanneer de neurochemische systemen zijn aangetast, brengt dit veranderingen teweeg in aandacht, impulscontrole, slaap en fijne motoriek.[147]

Psychische gevolgen

De psychische gevolgen kunnen verschillende vormen aannemen: schuldgevoelens, hulpeloosheid, lusteloosheid, schaamte, wantrouwen, negatief zelfbeeld, depressie, suïcidale neigingen, verslaving, agressie, enz. Ook de capaciteit om als volwassene een gezonde (seksuele) relatie aan te gaan kan door (een verleden van) prostitutie worden ondermijnd.

Verder kan ook een posttraumatische stress-stoornis voorkomen als gevolg van prostitutie. Het gaat om een psychische aandoening die in het DSM-IV is ingedeeld bij de angststoornissen en het gevolg is van ernstige stressgevende situaties, waarbij sprake is van levensbedreiging, ernstig lichamelijk letsel of een bedreiging van de fysieke integriteit.[148]

Deze stoornis uit zich in:
- op- en neergaande emoties: aanhoudend verdriet, inhouden van of uitbarsten in woede of wraakgevoelens;
- verandering in het waarnemen van zichzelf en anderen: een veranderend zelfbeeld, het gevoel anders te zijn of gestigmatiseerd.[149]

Het gebeurt vaak dat het verdiende geld zeer snel weer wordt uitgeven. Dit is onderdeel van een verwerkingsmechanisme, waarbij men de schuldgevoelens en schaamte over de manier waarop het geld werd verdiend, tracht uit te wissen.[150]

Wordt er van het kind of de jongere pornografisch materiaal aangemaakt en verspreid (bijvoorbeeld via het internet), dan kunnen de gevolgen levenslang zijn, want het slachtoffer moet er mee leren leven dat het zijn hele leven door deze beelden achtervolgd kan worden. Dit kan een bijkomende moeilijkheid betekenen om een nieuw leven op te bouwen.

145 Gesprekken met Bart Vandenbroucke en Geert Beeckmans, CAW De Terp met als deelwerking Boysproject (13 maart 2007 en 15 juni 2007).

146 ECPAT BELGIE (z.d.) *'Wat zijn de gevolgen van seksuele uitbuiting?'* (www). Ecpat België: http://www.ecpat.nl/gevolgen.htm (19/09/07).

147 B. PERRY, *The neuroarcheology of childhood maltreatment: The neurodevelopmental costs of adverse childhood events* , 2000 op http://www.childtrauma.org/ctamaterials/Neuroarcheology.asp (13-05-08)

148 D. NUTT, *Post-traumatic stress disorder: diagnosis, management and treatment*, London, Dunitz, 2000, 260p.

149 L. TERPSTRA, L. en A. VAN DIJKE, *Ibid.*, 92-93.

150 Gesprekken met Bart Vandenbroucke en Geert Beeckmans van CAW De Terp met als deelwerking Boysproject (13 maart 2007 en 15 juni 2007).

6. Aanpak

Hieronder wordt de politiële aanpak van (jeugd)prostitutie besproken in Brussel, Antwerpen en Gent en wordt nagegaan op welke manier de hulpverlening omgaat met dit fenomeen.

6.1 Politie

Het prostitutiebeleid - niet specifiek jongerenprostitutie - wordt in belangrijke mate bepaald door de gemeentelijke of stedelijke overheden. De politiële aanpak is bijgevolg zeer verschillend naargelang de gemeente of stad. Dit is positief wanneer de politiediensten hun aanpak gericht afstemmen op de wijze waarop het fenomeen zich lokaal manifesteert. Maar een belangrijk knelpunt is het gebrek aan coördinatie en afstemming tussen de politiediensten in de verschillende regio's, wat nodig is om een doeltreffend beleid te voeren en te leren van elkaars 'goede praktijken'.

Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Het prostitutiebeleid in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest illustreert de nood aan een globale visie. Er wordt repressief gehandeld op lokaal niveau. Onder druk van bewoners die klagen over overlast houdt de politie razzia's in de prostitutiebuurten.[151] Er zijn op zijn minst vier gemeentebesturen en drie politiezones betrokken bij het prostitutiefenomeen.[152] Wegens gebrek aan een overkoepelende visie is het tot op heden zo dat als één gemeente de overlast door middel van politiecontroles indijkt, het fenomeen zich naar een andere gemeente verplaatst.

Het Brussels Gewest startte daarom in 2007 een studie op rond de prostitutie in Brussel. In het eerste deel van de studie werd de prostitutie in het Brussels Gewest in kaart gebracht. Het tweede gedeelte bestond uit een *benchmarkstudie*: de beleidsdocumenten van Antwerpen, Amsterdam en Glasgow, steden die op een meer gestructureerde manier omspringen met het fenomeen prostitutie werden opgevraagd en geanalyseerd. Streefdoel is een integraal gewestelijk beleidsplan te ontwikkelen.[153] In het najaar van 2008 wordt de studie gefinaliseerd en publiek gemaakt.

Antwerpen

In Antwerpen werd in 1999 een prostitutiebeleidsplan[154] opgesteld. Het plan is gericht op het weren van de overlast en het leefbaar maken van de prostitutiebuurt.

151 Politiepatrouilles gaan op straat prostitué(e)s controleren. Wanneer een minderjarige wordt aangetroffen, zal de politie de persoon meenemen en een verklaring opnemen. Via de verklaring zal men trachten de pooier te vinden. (Interview met K. Minnen, politiecommissaris Brussel-Elsene 5 november 2007).

152 Brussel vijfhoek, Schaarbeek, Sint-Joost ten Node en Elsene.

153 X, *Brussel brengt prostitutie in kaart*, De Morgen 19 september 2007.

154 D. BONTE, *Beleidsplan Prostitutie Antwerpen - Samenvatting,* onuitg., z.d., 13p.

Een prostitutie-beleidsambtenaar staat in voor de goede uitvoering ervan. Zijn functie omvat vier krachtlijnen:
- prostitutiebuurten herontwikkelen;
- werkomstandigheden en positie van de prostitué(e)s verbeteren;
- overlast beperken;
- criminaliteit in de prostitutiebuurten tegengaan.

Sinds het plan in '99 in werking trad, werd de raamprostitutie verminderd en geconcentreerd. Via ingrepen in de ruimtelijke ordening[155], koppeling van kwaliteitsnormen aan uitbatingsvergunningen en zichtbare aanwezigheid van politie en hulpverlening, werd de overlast sterk beperkt.[156]
Daarnaast werd in het midden van de prostitutiebuurt (Schipperskwartier) een oud handelspand verbouwd tot het megabordeel 'Villa Tinto' met 51 studio's. Dit privé-initiatief werd doorgepraat met de gemeente Antwerpen die nog op zoek was naar een locatie voor een politie-antenne. Zo werd het idee geboren om een politiebureau onder te brengen in Villa Tinto. Het opende in 2005 haar deuren. De meisjes die er een raam huren, moeten hun vingerafdruk achterlaten op een digitale scanner. Eens in hun suite, moeten ze regelmatig hun vingers scannen. Pas dan gaan het licht en de verwarming aan. Op die manier kan exact worden nagegaan welk meisje er werkt en wordt verhinderd dat er onderverhuurd wordt of pooiers tussenkomen. Ook minderjarigen en mensen zonder papieren kunnen zo worden uitgesloten.[157]

In 2008 besliste het gemeentebestuur van Antwerpen, naar aanleiding van de resultaten van een onderzoek in 2007 naar de Antwerpse prostitutie[158], de veranderingen in de prostitutiescene sinds 1999 (opkomst informatie- en communicatietechnologieën) en de ingrepen in het werkveld, dat het beleidsplan moest worden aangepast. Het werd op 22 september 2008 voorgelegd aan de gemeenteraad en is beschikbaar op de website van de stad Antwerpen.[159] Hier uitvoerig op ingaan, past niet in de opzet van dit onderzoek.

Gent

In Gent bestaat de prostitutiesector voornamelijk uit vitrinebars. De meisjes staan in het personeelsregister ingeschreven als dienster. De vrouwen in de vitrines sporen de klanten officieel enkel aan tot drankverbruik. Dit impliceert dat het bestaan van prostitutieactiviteiten niet onmiddellijk kan worden aangetoond. Hierdoor ontstaat een tewerkstelling in ondergeschikt verband en kan bijgevolg de sociale inspectie mee ingeschakeld worden bij controles en bij vaststelling van eventuele inbreuken of

155 Het gaat o.m. om een beperking van het aantal ramen, functieverandering van achterblijvend en leegstaand vastgoed, verkeersvrije straten.
156 Interview met Hans Willems, prostitutiebeleidsambtenaar Antwerpen op 19 oktober 2007.
157 K. GOOSSENAERTS, *Prostituees moeten vingerafdruk achterlaten*, Het Nieuwsblad, 8 januari 2004.
158 M. VAN SAN, *Schone schijn bedriegt. Over opbloeiende prostitutie in de rafelrand*, Grootstedenbeleid Antwerpen, 2008, 93p.
159 Telefoongesprek met Hans Willems op 23 april 2008 en op 18 september 2008.

situaties van uitbuiting. Onder meer op die manier is men er in Gent in geslaagd de mensenhandel in deze sector enigszins onder controle te houden. Het is de uitbater of eigenaar die nadeel ondervindt bij eventuele vervolging.[160] Het is duidelijk dat het hier om een gedoogbeleid gaat en vervolging enkel wordt ingesteld bij situaties van uitbuiting en sociale overlast. De betrokken diensten in Gent wijzen op de grijze zone waarin prostitutie zich nu bevindt en merken op dat het interessant zou zijn om een standpunt in te nemen omtrent (legalisering van) prostitutie teneinde dit fenomeen uit de schemerzone te halen.[161]

6.2 Hulpverlening

Hieronder worden actoren uit de jeugdhulpverlening in Vlaanderen aan het woord gelaten over het fenomeen jongerenprostitutie nadat een korte schets van het beleid in Vlaanderen wordt gegeven.

6.2.1 Hulpverlening aan minderjarige prostitué(e)s

Sinds de staatshervorming van 1980 zijn de drie gemeenschappen in België[162] bevoegd voor de 'persoonsgebonden aangelegenheden'. Hieronder ressorteert de 'bijstand aan personen', waartoe onder meer de Bijzondere Jeugdzorg en het beleid met betrekking tot het maatschappelijk welzijn behoren.[163] Dit betekent dat het uitstippelen van een beleid inzake hulpverlening aan minderjarigen die zich prostitueren, gemeenschapsmaterie is. Tot op heden wordt hierrond geen specifiek beleid gevoerd. Wel worden enkele hulpverleningorganisaties die zich (onder meer) richten op deze doelgroep, erkend en gesubsidieerd.[164]

6.2.2 Hulpverleners aan het woord

Zoals in de inleiding werd vermeld, wil dit onderzoek complementair zijn aan het onderzoek van de Franse Gemeenschap *'Jeunes prostitué-es et réponses sociales'.* Teneinde er voldoende bij aan te sluiten én een zicht te krijgen op het actuele (Vlaamse) hulpverleningsaanbod, werden de belangrijkste resultaten uit dit Franstalig onderzoek, samen met (soms tegenstrijdige) stellingen uit andere onderzoeken voorgelegd aan belangrijke Vlaamse actoren tijdens twee rondetafelgesprekken.[165]
De (tegen)stellingen uit verschillende onderzoeken werden onderverdeeld in vijf categorieën:

160 Interview met Roger Van Hyfte, hoofdcommissaris lokale politie Gent op 23 november 2007.
161 Rapport Mensenhandel 2000 (sosschipperskwartier.be/beroep/mensenhandel.htm).
162 De Vlaamse Gemeenschap, de Franstalige Gemeenschap en de Duitstalige Gemeenschap.
163 L. VENY, *Publiekrecht, een inleiding,* Gent, Mys & Breesch, 2002, 151-152.
164 Zie de sociale kaart in bijlage voor een overzicht van deze voorzieningen in Vlaanderen.
165 Deelnemerslijst in bijlage.

- omvang van het fenomeen (supra)
- profiel van jongeren die zich prostitueren
- relatie tussen jongeren die zich prostitueren en de hulpverlening
- organisatie en werking van de hulpverlening
- relatie tussen hulpverlening, politie en justitie

De meningen van de actoren op beide rondetafelgesprekken waren gelijklopend en stemden op de meeste vlakken ook overeen met de resultaten van het Franstalig onderzoek. Voornamelijk inzake het profiel van de jongeren, de relatie van de jongeren met de hulpverlening en de organisatie en werking van de hulpverlening lopen de onderzoeksresultaten gelijk.
Op enkele specifieke domeinen kon evenwel een verschil worden vastgesteld. Zoals eerder gezegd mag men volgens het Franstalig onderzoek de omvang van het fenomeen niet overschatten: de zichtbare prostitutie is niet het topje van de ijsberg. De deelnemers van de Vlaamse rondetafelgesprekken nuanceerden dit en denken dat er wel degelijk veel meer prostitutie is dan wat zichtbaar is en gevat wordt. Ook over de manier waarop slachtoffers van jongerenprostitutie dienen te worden geholpen, bestaat een meningsverschil.

Hieronder worden de standpunten van de deelnemers aan de rondetafelgesprekken die verband houden met hulpverlening, samengevat:

A. De relatie tussen de minderjarige prostitué(e) en de hulpverlening

"Jongeren richten zich niet tot de hulpverlening".
vs.
"De hulpverlening richt zich niet tot jongeren".

Volgens de deelnemers van de rondetafelgesprekken staan beide stellingen niet los van elkaar, wat ook het onderzoek van de Franse Gemeenschap beaamt.[166]

1) Hulpvraag

"Jongeren richten zich zelden tot de hulpverlening.[167] Sommigen jongeren die zich prostitueren voelen zich geen slachtoffer en hebben geen hulpvraag. Ze zullen hun gedrag bijna nooit benoemen als prostitutie en zien het vaak niet als een probleem.
Andere jongeren hebben wel een hulpvraag, maar stappen zelden op eigen initiatief naar de hulpverlening. Het is voor hen vaak heel moeilijk om, zeker aan een volwassene en *face-to-face*, hun persoonlijk verhaal te vertellen. Ook het verwoorden van een hulpvraag is moeilijk. Ze zoeken vaak antwoorden

166 M. DIELEMAN, *Ibid.*, 46.
167 G. VAN DE WATER, *Ibid.*, 99; M. VANDENBERK, *Gezocht: een professionele kameraad! Eerstelijnshulp door de bril van jongeren,* CAW Hageland, 2006, 33.

en een oplossing in hun eigen omgeving. Angst en schuldgevoelens zijn grote drempels om naar de hulpverlening te stappen. Sommige jongeren zijn bang voor sancties of dat hun ouders zullen worden gecontacteerd. Ook dwang, druk, bedreigingen of de taal zijn mogelijke belemmerende factoren".

2) Proactieve hulpverlening

"Een proactieve hulpverlening die zich op een laagdrempelige manier richt op jongeren is de beste methode om aan dit knelpunt tegemoet te komen. De hulpverlening richt zich nog te vaak op de ouders. Een groot pijnpunt is de afbouw van de eerstelijnshulpverlening en het tekort aan middelen voor de jeugdhulpverlening. De Vlaamse overheid heeft op dit ogenblik geen specifiek beleid dat gericht is op minderjarigen in de prostitutie. Er wordt wel op een vaak onrechtstreekse manier aandacht besteed aan deze doelgroep, zoals door de straathoekwerking en sommige CAW's, bijvoorbeeld CAW De Terp in Antwerpen dat zich met zijn deelwerking 'Boysproject' in Antwerpen richt tot jongens en mannen in de prostitutie".

3) Taboe

"Seksualiteit is niet altijd een even makkelijk te bespreken onderwerp tussen hulpverleners en minderjarige cliënten en dit geldt voor beide partijen. In de rondetafelgesprekken werden verschillende voorbeelden opgesomd die deze stelling staven: in de praktijk zouden jongeren soms weggestuurd worden uit instellingen omdat ze op jonge leeftijd seksueel actief zijn. Hulpverleners zouden namelijk vrezen voor een belasting in de leefgroep en zouden zich niet comfortabel voelen om seksuele opvoeding mee op te nemen in het hulpverleningstraject. Bovendien zouden jongeren die grensoverschrijdend seksueel gedrag stellen voor sommige hulpverleners niet altijd slachtoffers zijn".

4) Dilemma's voor de hulpverlener

"Wanneer hulpverleners geconfronteerd worden met seksueel risicogedrag en meer bepaald met prostitutie is het voor hen een moeilijke evenwichtsoefening om uit te maken of interventie noodzakelijk is en de feiten zwaarwichtig genoeg zijn om hun beroepsgeheim te mogen schenden".

"Ook het kinderrechtenverdrag wordt soms ingeroepen als reden om niet op te treden bij grensoverschrijdend seksueel gedrag en prostitutie omwille van het recht op zelfbeschikking en privacy van de jongere.[168] Eén en ander heeft tot gevolg dat jongeren in nood soms niet worden geholpen.

168 Artikel 12 (de mening van het kind) en artikel 16 (bescherming van de privacy) van het Internationaal Verdrag voor de Rechten van het Kind, aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 20 november 1989.

En niet zelden komen ze bij de tweedelijnshulpverlening terecht als er een crisis is of er heel duidelijke signalen zijn dat het écht misloopt, maar dan is het des te moeilijker om uit de crisis te geraken".

B. De organisatie en werking van de hulpverlening

Wat de organisatie en werking van de hulpverlening aangaat, zijn de deelnemers van de rondetafelgesprekken het op de meeste punten eens met de Franstalige onderzoekster.[169]

> *"Jeugdprostitué(e)s moeten terechtkunnen bij de algemene hulpverlening die een inclusief aanbod biedt".*
> *vs.*
> *"Deze doelgroep vereist een gespecialiseerd hulpaanbod".*

1) Laagdrempelige en gespecialiseerde hulpverlening

"De hulpverlening moet zo laagdrempelig mogelijk zijn. De structuur van de CAW's, dat laagdrempelig is en waar iedereen met gelijk welke hulpvraag terecht kan, stoot evenwel personen met een zeer specifieke of zware problematiek af omdat ze bijvoorbeeld vrezen dat de hulpverlener bij wie ze terecht zullen komen niet over de specifieke competenties beschikt om hen te helpen".

"Jeugdprostitué(e)s hebben een gespecialiseerd hulpaanbod nodig. Jongeren identificeren zich immers niet met hulpverlening die zich ook op (hun) ouders richt.
De doelstelling is niet om alle jongeren uit de prostitutie te halen, maar wel om misbruiken tegen te gaan en de schade te beperken. Vindplaatsgericht werken, bijvoorbeeld via straathoekwerk of andere methoden waarbij hulpverleners zich in de leefwereld van de jongeren verplaatsen, zijn essentieel. De meest kwetsbare groepen worden enkel op die manier bereikt. Door de aanwezigheid van de hulpverleners in de leefwereld van de jongeren en het vertrouwen dat zij opbouwen, weten de jongeren naar wie zij zich kunnen richten met vragen of problemen".

"Men stelt vast dat als men een inclusief hulpverleningsaanbod brengt, bepaalde kwetsbare groepen niet bereikt worden. Zo werd de vroegere deelwerking CAW Mozaïek-Adzon in Brussel met een specifieke werking voor jongens en mannen in het prostitutiemilieu, eind 2006 opgenomen in het 'algemeen onthaal' van het CAW.[170] Hierdoor worden de cliënten in de prostitutie minder bereikt dan vroeger. Men stelt vast dat reorganisatie vaak niet gebaseerd is op een welomlijnde visie, maar noodgedwongen op beschikbare budgetten".

169 M. DIELEMAN, *Ibid.*, 47 en 62.
170 CAW Mozaïek, *Jaarverslag 2006, 2007,* 101.

2) Hulpverlening is een 'middelenverbintenis'

"De hulpverlener moet een proces kunnen afleggen met de cliënt. Veel hulpverleningsinstanties staan onder druk van de subsidiërende overheid om resultaten te boeken: 'meten is weten'. Via registratieverplichtingen wil de overheid zicht krijgen op de resultaten die men boekt. Dit zorgt voor extra druk bij de hulpverleners om hun administratieve verplichtingen te vervullen. Hulpverlening dient evenwel een middelen- en geen resultaatsverbintenis te zijn. Gegevens verzamelen is noodzakelijk, maar mag niet ten koste gaan van de tijd die de hulpverlener doorbrengt met de cliënt".

C. Preventie

"Er moeten preventieve acties worden gevoerd tegen jongerenprostitutie".

"Het is evident dat er nood is aan preventieve acties. De leden van de rondetafelgesprekken zijn ervan overtuigd dat indien de oorzaken of redenen om in de prostitutie te belanden zouden wegvallen (winstbejag, overlevingsnoodzaak…) er minder jongerenprostitutie zou zijn".

1) Brede preventie

"Vooreerst is '*harm-reduction*'[171] belangrijk. Sommige hulpverleningsorganisaties delen gratis condooms en glijmiddel uit, maar worden hierdoor negatief bekeken door andere instanties".

"Preventie moet ook over een zo breed mogelijk spectrum van onderwerpen gaan. Er moet aandacht zijn voor het zelfbeeld van de jongere, gezonde seksuele relaties en relatievorming. Ook dient er voldoende aandacht te gaan naar de meest kwetsbare groepen. Preventie kan best op school gebeuren, maar dan wel op een leuke en niet belerende manier. Dit kan bijvoorbeeld worden opgenomen in de eindtermen".

2) Preventie voor een breed doelpubliek

"Daarnaast moeten preventieve acties niet alleen gericht zijn naar kinderen en jongeren. Ook de omgeving van de jongeren (ouders, familie) dient geïnformeerd te worden. Een belangrijk doelpubliek dat in preventie-acties vaak vergeten wordt, zijn de (potentiële) klanten. Het is noodzakelijk dat ook zij geïnformeerd en gesensibiliseerd worden".

171 *Harm reduction* is het verminderen van de negatieve gevolgen (schade) van een bepaald gedrag voor de persoon zelf, zijn omgeving en de samenleving.

D. De relatie van de hulpverlening met politie en justitie

"Terreinwerkers contacteren zelden de politie i.v.m. jongerenprostitutie".

1) Delicate positie van de hulpverlener

"De positie die men als hulpverlener inneemt ten aanzien van de politie is delicaat. Volgens straathoekwerkers moet men er alert voor zijn dat een goed contact met de politie de relatie met de cliënt kan ondermijnen. Het principe van straathoekwerk bestaat erin om samen met de cliënt een heel proces af te leggen. Wanneer de hulpverlener meteen de politie contacteert omdat hij weet heeft van normovertredingen zal dit vertrouwensproces worden afgebroken. Anderzijds moet de hulpverlener ook rekening houden met de wettelijke bepalingen rond 'schuldig verzuim[172]', indien het gaat om een minderjarige in gevaar".

"Contact met de politie betekent voor de meeste leden van de rondetafelgesprekken evenwel niet per definitie dat de hulpverlener-cliëntrelatie zal worden bemoeilijkt. Het is belangrijk dat er ook een signaal uitgaat naar de klant en dat grenzen worden gesteld, óók door de hulpverlening".

2) Politie als partner

"De politie moet tot op zekere hoogte een partner zijn van de hulpverlening en goede afspraken tussen hulpverlening en politie zijn cruciaal.[173] Afstemming en samenwerking met bijvoorbeeld de jeugdbrigades van de politie is op het vlak van jongerenprostitutie zeker haalbaar. Zo is er structureel overleg tussen CAW De Terp - Boysproject en de lokale politie, wat een houvast betekent voor het team. Wel moet er uiteraard altijd over gewaakt worden dat het contact met de politie geen 'paraplupolitiek' betekent én dat de hulpverlener het belang van de minderjarige voorop stelt".

"Jeugdprostitué(e)s moeten via de vrijwillige hulpverlening geholpen worden".
vs.
"Jeugdprostitué(e)s moeten via de gedwongen hulpverlening geholpen worden".

172 Artikel 422 bis Sw.

173 Een goed voorbeeld van hoe de samenwerking kan worden gestructureerd, is de gemeenschappelijke omzendbrief van de Minister van Justitie en het College van Procureurs-Generaal van 01/03/06 betreffende het strafrechtelijk beleid inzake partnergeweld (COL 4/2006). Hierin wordt een kader uitgetekend waarbinnen de politiediensten en de parketten, in samenwerking met de hulpverleningsdiensten, beter kunnen optreden tegen intrafamiliaal geweld.

"Waar het Franstalig onderzoek pleit voor dejuridisering en stelt dat de slachtoffers, enkel in het circuit van de vrijwillige hulpverlening thuishoren, vinden de leden van de Vlaamse rondetafelgesprekken dat de vrijwillige en gedwongen aanpak hand in hand gaan".

"Het traject met de jongere moet centraal staan. Om een hulpverleningstraject *überhaupt* mogelijk te maken, moet het misbruik (de prostitutie) stoppen. Sommige jongeren hebben een doeltreffende bescherming nodig om geholpen te kunnen worden en die bescherming is vaak enkel mogelijk via een dwangmaatregel. Maar toch kan je niemand dwingen om hulpverlening te aanvaarden. Hulpverlening is met andere woorden altijd een vrijwillig proces, zelfs in een gedwongen kader. Maar druk of '(aan)drang' kan nodig zijn om hulpverlening mogelijk te maken".

"Het fenomeen wordt steeds minder zichtbaar als gevolg van het toenemend gebruik van internet".

"Tijdens terreinbezoeken en op de rondetafelgesprekken werd duidelijk dat minderjarigen soms overgaan tot prostitutie (meestal na een proces van grensoverschrijdend seksueel gedrag) door middel van informatie- en communicatietechnologieën. Deze technologieën zijn anoniem en verlagen de drempel. Deze evolutie stelt men niet alleen vast bij Belgische jongeren. Minor Ndako[174] stelt dat het gebruik van internet, chat en Gsm ook aan populariteit wint bij niet begeleide minderjarige vreemdelingen".

"In tegenstelling tot straatprostitutie, bezorgt het gebruik van internet, chat en Gsm om over te gaan tot prostitutie geen overlast aan de omgeving. De maatschappelijke en justitiële reactie hierop is dan ook veel minder uitgesproken dan de reactie op zichtbare prostitutie".

174 Minor Ndako : opvangtehuis voor niet-begeleide minderjarige niet-asielzoekers en (potentiële) slachtoffers mensenhandel, minor-ndako.be.

7. Conclusie

Het mag duidelijk zijn dat het ontbreken van een algemeen aanvaarde definitie van kinder- en jongerenprostitutie de onderlinge vergelijking van onderzoeks- en literatuurgegevens bemoeilijkt. Vandaar de noodzaak om voor dit onderzoek van meet af aan één onderzoeksdefinitie te hanteren. Na bestudering van verschillende wettelijke en sociologische omschrijvingen kwamen we tot de volgende definitie: *"Jongerenprostitutie is het verrichten van seksuele handelingen door jongens en meisjes die de leeftijd van 18 jaar nog niet hebben bereikt in ruil voor geld, goederen of een andere vorm van materiële vergoeding, voor zichzelf of een ander (bijvoorbeeld een pooier)".* Er werden op beleidsniveau weinig initiatieven genomen om kinder- en jongerenprostitutie te bestrijden. De Belgische wetgever heeft via de wet betreffende de bescherming van minderjarigen een aantal strafbepalingen gewijzigd met het oog op een betere bescherming van minderjarigen. De strafbepalingen inzake aanranding van de eerbaarheid en verkrachting, en bederf van de jeugd en prostitutie van minderjarigen, werden herzien. Desondanks bleven enkele artikelen ongewijzigd met als praktisch gevolg dat een kind van 14 jaar kan instemmen met seksuele penetratie, maar niet kan toestemmen in seksuele handelingen.

Vanuit de vaststelling dat exacte cijfers omtrent jongerenprostitutie niet voorhanden zijn, werd getracht om via verschillende bronnen toch een zekere indicatie te geven van de omvang van het fenomeen in Vlaanderen. Uit het samenleggen van de cijfers van politie, parket en hulpverlening met betrekking tot het aantal minderjarigen in de prostitutie enerzijds, en geregistreerde strafbare feiten anderzijds kan worden vastgesteld dat prostitutie door minderjarigen in België een realiteit is, zij het dat het een verdoken fenomeen is.

In dit hoofdstuk, dat het fenomeen jongerenprostitutie beschrijft, werden de vormen die jongerenprostitutie aanneemt en de oorzaken en gevolgen van jongerenprostitutie omschreven. Voor wat de vormen van jongerenprostitute aangaat, werd een opdeling gemaakt tussen zichtbare en bedekte vormen van jongerenprostitutie. Wat de bedekte vormen aangaat, werden we geconfronteerd met een grote ongerustheid bij zowel politie als de hulpverleningsinstanties. Minderjarigen bevinden zich mogelijk in de particuliere en virtuele prostitutie en het is zeer moeilijk om deze jongeren te 'vatten'. Wat de oorzaken betreft maakten we een opsplitsing tussen overlevingsprostitutie, prostitutie als marktruil en prostitutie als seksueel experimenteergedrag. Hoewel de gevolgen hiervan individueel verschillend zijn, kunnen deze vormen zowel fysieke als psychische nadelen berokkenen.

Het prostitutiebeleid wordt voornamelijk bepaald door de gemeentelijke of stedelijke overheden. We hebben bijgevolg een groot verschil kunnen vaststellen in politiële aanpak tussen de drie onderzochte grootststeden Brussel, Antwerpen en Gent. Dit is positief omdat de politiediensten hun aanpak gericht afstemmen op de wijze waarop het fenomeen zich lokaal manifesteert. Keerzijde van de medaille is evenwel

het gebrek aan coördinatie en afstemming tussen de politiediensten in de verschillende regio's, wat nodig is om een doeltreffend beleid te voeren en te leren van elkaars 'goede praktijken'.

Dit hoofdstuk werd afgesloten met een overzicht van opinies van hulpverleningsactoren die werden opgetekend tijdens twee rondetafelgesprekken over een aantal stellingen betreffende jongerenprostitutie. Zowel de omvang van het fenomeen, het profiel van jongeren die zich prostitueren, de relatie tussen deze jongeren en de hulpverlening, de werking van de hulpverlening en haar relatie met de politie kwamen hierin aan bod.

Hoofdstuk III

De invloed van sms en chat op jongerenprostitutie

Daar waar hoofdstuk II zich concentreerde op klassieke vormen van prostitutie wil hoofdstuk III u als lezer vooral laten kennis maken met twee 'nieuwe' informatie- en communicatietechnologieën, met name sms en chat die zowel via internet als via televisie tot stand komen. Beide lenen zich namelijk tot het versturen van seksueel getinte berichten met als risico grensoverschrijdend seksueel gedrag en prostitutie door minderjarigen. Het gaat om een bijzonder recente evolutie waar men niet onachtzaam mee mag omspringen.

Er zijn geen objectieve criteria om uit te maken wanneer jongeren bepaalde grenzen overschrijden en problematisch seksueel gedrag stellen. Zijn dezelfde seksuele handelingen voor de webcam tussen twee 17-jarigen dan wel tussen een 17-jarige met een 50-jarige, bijvoorbeeld even problematisch? Moet hier met dezelfde tolerantie mee worden omgegaan of behoren dergelijke handelingen sowieso tot de privé-sfeer van de jongere in kwestie? En geldt het antwoord op deze vragen ook nog als er een vergoeding tegenover staat?

In dit hoofdstuk worden geen uitspraken gedaan in de richting van een 'restauratie' van de seksuele moraal. Ten eerste blijkt in onze maatschappij immers een grote permissiviteit ten aanzien van seksualiteit. Ten tweede blijkt uit onderzoek dat jongeren traditionele relatiepatronen verkiezen: een vaste relatie, eeuwige trouw, het huwelijk… Telidja Klai[175] geeft aan dat onze maatschappij geconfronteerd wordt met een dualiteit tussen enerzijds de gevolgen van de seksuele liberalisering en anderzijds de negatieve gebeurtenissen rond seksualiteit. Mogelijk brengen beide aspecten met zich mee dat mensen zich onzeker voelen en bijgevolg neigen naar traditionele waarden en normen. Dit is geenszins de opzet van dit hoofdstuk of van dit onderzoek.

We willen aantonen dat de leefwereld van jongeren zich vandaag in belangrijke mate ook afspeelt in een virtuele sfeer aangezien jongeren nauwelijks een onderscheid maken tussen de reële en de virtuele wereld. Deze vaststelling laat toe te begrijpen dat het mogelijk is dat ook grensoverschrijdend seksueel gedrag en prostitutie zich in deze sfeer kunnen ontwikkelen. Aangezien jongeren zich volop seksueel ontplooien is het zelfs logisch dat één en ander naar deze virtuele ruimte verschuift. Gezien de toegankelijkheid, de laagdrempeligheid en de anonimiteit van de nieuwe technologieën kan men vermoeden dat jongeren zich in hun seksuele experimenteerfase aangetrokken voelen of verleid worden tot seksueel risicogedrag dat kan uitmonden in prostitutie, al dan niet als bewuste keuze.

We gaan eerst kort in op de defintie van nieuwe media. Vervolgens geven we in een luik over de jongeren meer uitleg over gsm- en internetgebruik en bespreken we de positieve effecten en negatieve impact hiervan op de seksualiteitsontwikkeling van tieners. De vraag hoe sms en chat kunnen worden gebruikt door minderjarigen om zich te prostitueren, staat hierbij centraal. Daarna bekijken we hoe ouders vandaag

175 Programmaverantwoordelijke bij Sensoa en verbonden aan de Vrije Universiteit Brussel.

betrokken zijn bij de activiteiten van jongeren in hun gebruik van internet en Gsm en geven we weer in welke mate beiden ervaringen delen. Vervolgens bespreken we in het luik nieuwe media de populaire jongerenkanalen sms en chat via internet en de gsm en de ingebouwde controlemechanismen ter bescherming tegen misbruik en de toekomstperspectieven van nieuwe media. In het luik gerechtelijke autoriteiten komen ten slotte de ervaringen en mogelijke reacties van politie en justitie aan bod.

Voorliggend hoofstuk tracht aldus te antwoorden op de tweede doelstelling van het onderzoek: "Welke nieuwe technologieën zijn populair bij de Vlaamse jeugd en hoe kunnen ze worden gebruikt door minderjarigen om zich te prostitueren?".

1. Definitie[176]

"Wat zijn nieuwe media?" Of nog: "Wanneer is iets 'nieuw' aan media?" Een Nederlands onderzoek[177] maakt de vergelijking met vervoermiddelen:

"Als u aan auto's en vliegtuigen denkt, vindt u dat dan nieuwe vervoermiddelen? Waarschijnlijk niet. U bent ermee opgegroeid, dus niets nieuws onder de zon. Voor de jongeren van nu zijn cd-roms en internet ook geen nieuwe media. Voor hen zijn het helemaal geen nieuwe media, omdat ze er ermee zijn opgegroeid. Het zijn vanzelfsprekende onderdelen van hun leven, net als auto's en vliegtuigen. *No big deal"*.

In het begrip 'media' liggen drie zaken vervat:

- de technologie: de afstandbediening, de computer, het gsm-toestel;
- wat mensen met die dingen doen: zappen, klikken, tikken;
- en wat dit alles toevoegt, dan wel betekent in het dagelijkse leven.

De term 'nieuwe media' verwijst dus naar de veranderende communicatieprocessen in de samenleving onder invloed van het toenemende gebruik van een bepaalde technologie.[178]

In maart 2005 onderzocht de *Kaiser Family Foundation*[179] in de Verenigde Staten de 'Generatie M': de generatie Media. Jongeren zouden maar liefst zes uur per dag met media bezig te zijn. Het onderzoek beschrijft hen als meesters in *'multitasking'*.

176 In dit onderdeel bespreken we enkel de definitie van 'nieuwe media'. Verder in het hoofdstuk komen nog andere definities aan bod die samenhangen met het stuk dat dan behandeld wordt.

177 J. PARDOEN en R. PIJPERS, *Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers*, Amsterdam, SWP, 2006, 9.

178 M. DEUZE, *De tien verschillen tussen oude en nieuwe media,* gepost in Blog, De toekomst van de journalistiek, Popup, 11 juni 2007 (www.henkblanken.nl).

179 *Kaiser Family Foundation* is een Amerikaanse onafhankelijke non profit organisatie die zich focust op de Amerikaanse gezondheidsproblematiek.

Terwijl ze hun huiswerk maken, gaan ze af en toe iets opzoeken op Google[180], *downloaden* ze muziek, reageren ze via MSN[181] en ondertussen speelt de televisie op de achtergrond.[182]

Zoals aangegeven in hoofdstuk I, spitsen we ons in dit onderzoek toe op het gebruik van internet en de gsm door jongeren; technische instrumenten die voor talrijke contactmogelijkheden zorgen, waaronder contacten die grensoverschrijdend seksueel gedrag en prostitutie met zich mee kunnen brengen.

2. Jongeren

Wat doen kinderen met hun gsm en wat doen ze op het internet? Hoe vaak zijn ze hier mee bezig? Speelt dit een rol in hun seksualiteitsontwikkeling en welke zijn hiervan de positieve effecten en de negatieve gevolgen? In dit onderdeel trachten we op elk van deze vragen een antwoord te formuleren.

2.1 Internet, gsm's en jongeren

Om aan te tonen in welke mate internet en gsm's vandaag behoren tot de leefwereld van jongeren, gaan we hieronder kort in op de activiteiten, het gebruik en de frequentie van zowel de gsm als het internet.

A. Activiteiten[183]

Het woord *'chatten'*[184] is zo ingeburgerd dat men bijna vergeet dat dit Engels woord in het Nederlands 'praten' betekent. In dit onderzoek beschrijven we chatten als het 'praten' via het internet of via de gsm[185] doordat je tekstberichten verstuurt naar iemand die je al dan niet kent en die hier op antwoordt. Om de inhoud van deze tekstberichten emotionele kracht bij te zetten, worden *'emoticons'* gebruikt of *'smileys'*[186] ('gezichtjes'), zoals bijvoorbeeld ☺ en ☹. Naast deze grafische afbeeldingen worden ook afkortingen gebruikt om snel een boodschap mee te geven. De betekenis van deze 'chattaal' is meestal Engelstalig, zoals bijvoorbeeld BTW (*by the way* – tussen haakjes) en AKA (*also known as* – alias).

180 Populaire zoekmachine op internet.

181 MSN kan verwijzen naar: Microsoft Network, Multiple Subscriber Number of MSN Messenger, het huidige Windows Live Messenger.

182 J. PARDOEN en R. PIJPERS, *Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers*, Amsterdam, SWP, 2006, 19 – 20.

183 Bron definities chatten en sms: http://www.clicksafe.be/parents/index.php?language=nl&page=14.

184 http://www.digibewust.nl/Beschermjekinderen_Chatten.

185 Via een chatdienst op je gsm kun je korte eenvoudige tekstberichten naar andere *online* gebruikers sturen. Deze berichten blijven gedurende de hele sessie behouden.

186 Niet alle *smileys* worden voorgesteld als een gezichtje. Sommigen worden 'geschreven'. De *smileys* die het meest gebruikt worden zijn toch de *smileys* :-) en :-(respectievelijk een blij- en een teleurgesteld gezichtje.

Sms staat voor *'short message service'*. Het zijn korte tekstberichten die je via de gsm of via internet verstuurt naar een andere gsm.[187] Ook in sms-jes worden *smileys* gezet om de toon van het bericht aan te geven en gebruikt men afkortingen.

Zowel via internet als via de gsm kan je dus sms'en en chatten.

Via het internet

Chatrooms

De virtuele ruimten waar jongeren met elkaar chatten, heten *'chatboxen'* of *'chatrooms'*. Ze worden voornamelijk gebruikt om met vreemden te communiceren. Chatboxen vormen vaak een vast onderdeel van een website. Jongeren komen eerst terecht in een virtuele openbare ruimte waarin ook andere bezoekers vertoeven die met andere mensen willen praten. In een openbare chatroom kan iedereen direct op elke andere deelnemer reageren. Je kan ook kiezen om niet te reageren en louter te observeren. In sommige chatrooms kan je kiezen om naar thematische kamers te gaan. Deze zijn bijvoorbeeld genoemd naar soaps of films, of naar bepaalde hobby's. Daar ontmoet je dan mensen met dezelfde belangstellingen. In dergelijke open chatrooms kan iedereen komen, na aanmelding met een *'nickname'*[188]. De laatste jaren verliezen chatrooms aan populariteit.

Instant messaging

Dagelijks worden er ruim 16 miljoen gesprekken gestart via MSN.[189] MSN is een systeem waarmee jongeren zelf kunnen bepalen met wie ze chatten. De overkoepelende term hiervoor is *instant messaging*. ICQ was de eerste, de meest populaire variant is momenteel MSN van Microsoft. MSN is een zogenaamde gesloten chatbox met als doel om binnen het bestaande netwerk te communiceren in plaats van met vreemden.

Je moet wel toestemming krijgen of geven om te kunnen chatten.[190] Het programma geeft aan wie er van je gekozen contacten *online* is of zich aanmeldt. Het chatten gaat net zo snel en direct als in een open chatbox, maar het is veiliger want je bepaalt zelf met wie je wil communiceren. In de praktijk blijken jongeren evenwel ook mensen in hun contactlijst te aanvaarden die ze helemaal niet kennen.

187 "Je kunt niet alleen sms-jes versturen en ontvangen, maar ook mms-jes *(Multi-Media Messaging)* met foto's, geluiden, videobeelden... Als de gsm is uitgerust met WAP *(Wireless Application Protocol)* heb je zelfs toegang tot bepaalde websites of chatrooms. Dit is sterk afhankelijk van de provider. Met gsm's uitgerust met GPRS *(General Packet Radio Service)* is het mogelijk onafgebroken verbonden te zijn met het internet. Je betaalt dan naargelang het volume van de gegevens die verstuurd of ontvangen worden (e-mail bijvoorbeeld) en niet op basis van de duur van de verbinding. Met de gsm's van de derde generatie, die onafgebroken verbonden zijn met het internet, kun je bijvoorbeeld videoconferenties voeren, foto's nemen, videofilms opnemen en spelletjes met 3D-animatie downloaden". Bron: http://www.clicksafe.be/parents/index.php?language=nl&page=14.

188 Een *'nickname*' is een soort pseudoniem, een fictieve naam die gekozen wordt als identiteit op het internet.

189 digibewust.nl/Chatten.

190 Van personen die toestemming vragen om met jou te MSN'en zie je vaak alleen het e-mailadres.

Profielsites

In korte tijd zijn profielsites enorm populair geworden bij tieners. Op profielsites kun je je persoonlijke pagina of profiel aanmaken. Daarin staat bijvoorbeeld een stukje tekst over jezelf met foto's, antwoorden op vragen over je seksuele voorkeur, hobby's enzovoort. De gebruiker kan een beeld schetsen van zichzelf, dat al dan niet strookt met de realiteit. Een aantal profielsites kennen ook uitgebreide chat-mogelijkheden, die een kruising vormen tussen gewone chatboxen en *Instant Messaging*. Een belangrijke functie is het geven van feedback op elkaars profiel.[191]

Via de gsm[192]

One to one chat[193]

Op televisie verschijnt tijdens bepaalde uren reclame om *'one to one'* te chatten. De kijker ziet dan profielen en foto's verschijnen van fictieve personen waarmee hij of zij contact kan leggen. Het gaat hier om een zogenaamde fantasie chatdienst. De personen die de berichten beantwoorden zijn professioneel werkzaam en zijn er op getraind om de sms'er zo veel mogelijk berichten te laten versturen (*e-commerce[194]*). Deze informatie, samen met de kostprijs verbonden aan de sms-jes en ook de waarschuwing dat mogelijk andere personen dan deze op de foto antwoorden, is niet altijd even duidelijk voor de kijker. Op bepaalde uren (bijvoorbeeld overdag tijdens de schooluren, of rond middernacht) wordt reclame gemaakt voor erotisch chatten.
Volgens Paratel[195], een bedrijf dat instaat voor de overdracht van deze sms-jes, maken minderjarigen van *one to one chat* waarschijnlijk geen gebruik. Een mogelijke reden is het kostenplaatje dat aan deze smsjes verbonden is. Per verstuurde sms krijg je namelijk een sms terug waarbij je betaalt voor ontvangst. Aangezien enkel het nummer van de gsm bekend is en niet de identiteit van de gebruiker kan Paratel dit vermoeden niet hard maken.

Sms to sms

Op televisie kan ook 'reclame' worden gemaakt voor profielen van 'echte' personen die je via sms kan leren kennen. Je stuurt dan een sms naar een nummer voor een persoon die je niet kent, maar in wiens profiel je geïnteresseerd bent. Via bedrijven zoals Paratel komt dit bij deze persoon terecht die dan via hetzelfde principe kan

191 "Adolescenten hebben de kans om op het internet met de eigen identiteit te kunnen experimenten. Ze kunnen immers zelf bepalen welk deel van de identiteit ze wel en niet presenteren aan anderen. De virtuele ruimten (profielsites) geven de jongere op een eenvoudige manier de kans om te spelen met identiteiten en om identiteiten uit te proberen. Zelfcreatie van de identiteit op het internet kan tot gevolg hebben dat adolescenten bepaalde identiteitskenmerken aan anderen ontlenen. Er kan anders gezegd een discrepantie bestaan tussen de reële identiteit en de virtuele identiteit vanwege de vrijheid die het internet de persoon biedt om een ideaalidentiteit te creëren". Bron: E. DIEPENBROECK, *Identiteitsvorming in de 21ste eeuw. Welke invloed hebben virtuele werelden op de vorming en de perceptie van de identiteit van de adolescent?,* Rotterdam, 2006, 110p.

192 Uit gesprek met Koen Antheunis, technisch directeur, Paratel, 3 oktober 2007.

193 De omschrijving *'one to one chat'* kan ook slaan op een chatconversatie tussen twee personen via het internet. In dit onderzoek gebruiken we *'one to one chat'* enkel in de context van het chatten met de gsm via de televisie.

194 De verzamelnaam van alle manieren waarop via digitale wegen handel bedreven kan worden (Definitie Unizo Vlaams-Brabant en Brussel).

195 Paratel.be.

antwoorden. Beide personen versturen dan berichten naar elkaar via een centraal systeem zonder elkaars telefoonnummer te kennen. Op een gegeven moment, bijvoorbeeld wanneer het 'klikt', kunnen deze personen beslissen hun nummer aan elkaar vrij te geven.

Sms to sms bestaat ook via teletekst. Niet alleen via je televisietoestel, maar ook via internet kan je hier toegang toe krijgen. Om personen te leren kennen binnen jouw interesseveld kan je kiezen tussen een aantal 'kamers'. Op 2BE Text kies je bijvoorbeeld tussen flirt, media, sport, hetero of holebi en kan je ook kiezen tussen Vlaamse provincies en Brussel. De kijker stuurt dan een sms en bepaalt zelf in welke kamer deze sms dient te verschijnen. Andere personen, geen fictieve, kunnen dan op deze sms reageren. Ook hier geldt het vermoeden dat minderjarigen geen gebruik maken van dit instrument, maar ook hier kan dit niet worden hard gemaakt.

B. Gebruik en frequentie

Het marktonderzoeksbureau Insites[196] bevroeg in november 2006, 2.500 Belgische jongeren tussen 12 en 17 jaar aan de hand van een telefonische enquête en een *online* vragenlijst. Insites kwam tot de volgende bevindingen over gsm- en internetgebruik:

Gsm-gebruik[197]:

1. 92% van de tieners heeft een mobiele telefoon.

2. Ongeveer een derde koopt ieder jaar een nieuwe gsm. In 2004 was dit nog 24%.

3. Bijna 85% van de jongeren belt met een herlaadkaart. Ongeveer drie op vier jongeren besteedt 20 euro per maand. Slechts in 26% van de gezinnen dienen de jongeren dit zelf te betalen. In 2004 was dit nog 36%.

4. De meest populaire activiteit is sms-chat met vrienden (geen fictieve). Sms -chatten via een televisiekanaal is helemaal niet populair bij jongeren.

196 INSITES, *Youth online 5.0, Teens 12 – 17y,* February 2007, 84-92. Verder zal in het rapport naar deze publicatie verwezen worden als 'Insites'. Ook al worden er vaak kritische vragen gesteld rond de waarde en de betrouwbaarheid van opinie-onderzoeken (W.L. TIEMEIJER, *Wat 93,7 procent van de Nederlanders moet weten over opiniepeilingen,* Aksant, Amsterdam, 2008, 212p), menen we dat het Insites onderzoek een transparant methodologische opzet biedt en menen we te mogen steunen op valide antwoorden.

197 *Ibid.,* 91-108.

5. 59% van de tieners heeft een gsm met een digitale camera en heeft hier al foto's mee gemaakt. Een derde heeft foto's, beltonen[198],... verzonden met zijn gsm en 31% heeft al video's opgenomen.

6. Bijna 90% bewaart zijn gsm in de slaapkamer.

7. In het algemeen, staan ouders er positief tegenover dat zoon- of dochterlief een eigen gsm heeft.[199]

Internetgebruik[200]:

1. 70% van de 12 tot 17 jarigen beschikt over een eigen computer, 22% over een laptop.

2. Voor bijna 70% van de jongeren beslisten de ouders over de internetaansluiting.

3. Tieners internetten vaak en intensief: bijna 80% is minstens vier maal per week *online* en bijna 40% gaat elke dag *online*. De helft gaat dan minstens een uur *online*, een derde tussen een à twee uur.

4. 34% van de jongeren krijgt geen beperkingen door de ouders opgelegd aangaande *online* gedrag.[201] Met meisjes worden wel vaker afspraken gemaakt dan met jongens. Het meest wordt afgesproken dat ze geen afspraak mogen regelen met mensen die ze van het internet kennen (29%) en dat ze nooit persoonsgegevens aan vreemden geven (26%). Jongens hebben die afspraken nauwelijks (6%).

5. 80% van de jongeren surft thuis.

6. Ongeveer de helft van de jongeren heeft een computer in hun slaapkamer.

7. Bijna alle jongeren hebben een eigen e-mailadres.[202]

198 Een beltoon geeft iedereen de mogelijkheid een uniek oproepsignaal op zijn gsm te zetten, zodat je het melodietje van je gsm herkent. De nieuwste hits van de grootste sterren zijn, binnen korte tijd na het uitkomen ervan, al te krijgen als beltoon (betalend). Tegenwoordig is er van elk denkbaar genre muziek wel een ringtone te vinden. Beltonen worden ook wel ringtones of gsm tunes genoemd.

199 Het Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikersorganisaties nam enkele maanden voordien, in februari 2006, 2.200 kwantitatieve interviews af in België van jongeren tussen 9 en 18 jaar aan de hand van een schriftelijke vragenlijst en kwam tot soortgelijke resultaten; onder andere: 80% heeft een gsm, stijging van gsm bezit met 16% tussen 2003 en 2006, stijging van gsm bezit volgens de leeftijd, vaker gsm bezit bij jongeren in een eenoudergezin, slechts 10% gebruikt een abonnement, meest voorkomend gebruik is het verzenden van sms'jes, 75% speelt spelletjes op de gsm. http://www.saferinternet.be/safer_internet_faq_nl_4_1662.html

200 Gsm's en internet staan niet volledig los van elkaar. De mogelijkheden van de gsm-toestellen worden steeds uitgebreider. Ze kunnen ook worden gebruikt voor het verzenden van videoboodschappen, amusementsdiensten (het downloaden van spelletjes, muziek en video's), en toegang tot het internet.

201 J. PARDOEN en R. PIJPERS, *Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers,* Amsterdam, SWP, 2006, 101.

202 Resultaten uit onderzoek OIVO (*Ibid.*) voor wat internetgebruik betreft; onder andere: 90% surft dagelijks en gemiddeld 7.5 maal per week, constante en regelmatige toename van surfgedrag naargelang de leeftijd, jongens surfen gemiddeld vaker dan meisjes, surfen gebeurt hoofdzakelijk thuis, 80% heeft een computer thuis, internetaansluiting is over het algemeen een beslissing van de ouders.

Een aantal bevindingen rond internet- en gsm-gebruik werd ook nagegaan in het TIRO onderzoek: 'TIRO: *Teens & ICT, Risks & Opportunities'*[203]. Uit dit onderzoek bleek dat 96% van de tieners over een gsm beschikt, waarbij ruim een derde de rekening zelf betaalt. Tevens werd vastgesteld dat 99% van de tieners in Vlaanderen actief is op het internet en dat gedurende gemiddeld 2 uur per dag. Hoe meer vrije tijd, hoe meer ze surfen. In het weekend of het schoolverlof loopt dit voor één op vijf jongeren zelfs op tot vijf uur. Internet zou vooral dienen voor het onderhouden van sociale contacten, om zich te ontspannen of om informatie op te zoeken. Twee op tien heeft een eigen computer, acht op tien jongeren delen deze soms met een ander gezinslid.

De onderzoekers besluiten dat het gebruik van ICT zich vooral in de persoonlijke leefwereld van jongeren situeert. Er is sprake van de 'slaapkamercultuur': de nood aan een eigen culturele ruimte in het ouderlijke huis en meer bepaald in de slaapkamer waar de eigen identiteit kan worden ontplooid. Dit is niet nieuw. Wat wel nieuw is, is dat door de intrede van gsm en internet, de slaapkamer een 'geconnecteerde ruimte' is geworden. Jongeren spenderen meer en meer van hun vrije tijd op hun kamer met media eerder dan in een gemeenschappelijke of familieruimte.

2.2 Impact op de seksualiteitsontwikkeling van minderjarigen

De impact van informatie- en communicatietechnologieën op jongeren is groot. In de studie van Insites konden jongeren kiezen tussen verschillende zaken die ze het ergst zouden missen op een verlaten eiland. Internet (21%), gsm (21%) en televisie (17%) werden het meest gekozen. Ook in het TIRO onderzoek werd een grote internetafhankelijkheid vastgesteld: bijna 60% van de jongeren zou het internet missen als ze niet *online* zouden kunnen gaan. Ruim 40% zou het leven dan maar saai en leeg vinden.

In verband met het gebruik van gsm en internet door jongeren wordt in de media en in de literatuur vooral gewezen op de gevaren zoals pesten, seksuele verzoeken of internetverslaving. Maar de inburgering van gsm en internet heeft zeker ook belangrijke positieve effecten voor minderjarigen: ontwikkeling van vriendschappen, identiteitsontwikkeling, ontwikkeling van zelfvertrouwen en welzijn, toegang tot informatie. [204]
In het kader van dit onderzoek bespreken we verliefdheden, relaties en seksuele ervaringen als positieve effecten en het overgaan tot grensoverschrijdend seksueel gedrag en prostitutie wordt vervolgens als één van de mogelijke negatieve gevolgen besproken.

203 SMIT VUB, CITA & CRID FUNDP en OSC Universiteit Antwerpen, *Onderzoeksproject van het federaal wetenschapsbeleid omtrent kansen en risico's van het gebruik van informatie- en communicatietechnologie door tieners,* februari 2008, 140p.

204 A.P. SCHOUTEN, *Adolescents' online self-disclosure and self-presentation*, Academisch proefschrift, Universiteit Amsterdam, 2007, 121 en T. VAN ROOIJ en R. VAN DEN EIJNDEN, *Monitor internet en jongeren 2006 en 2007. Ontwikkelingen in internetgebruik en de rol van opvoeding,* IVO, Rotterdam, 2007, 130p.

A. Positieve effecten: verliefdheid, relaties en seksuele ervaringen

"Intensief media gebruik gaat niet ten koste van het reële sociale leven van jongeren of van andere activiteiten. Juist degenen met een zeer actief sociaal leven *offline,* zijn ook *online* actief". Zo stelt Schouten vast, die een *online* bevraging uitvoerde bij 881 Nederlandse adolescenten tussen 10 en 19 jaar oud die een profiel hadden op de profielsite CU2.[205] Ook uit het Insites rapport blijkt dat *online* tieners meer tijd spenderen aan slapen, vrienden en familie, studeren en hobby's.

Verliefdheid, relaties en seks zijn belangrijk in het leven van adolescenten. Hieraan gekoppeld willen tieners er heel graag 'bij horen' en zijn ze bang voor eenzaamheid. Pardoen en Pijpers geven daarom aan dat communiceren via internet of de mobiele telefoon heel prettig is. Je bent voortdurend in contact en bereikbaar voor de anderen, maar anderzijds kan je jezelf ook verstoppen achter het beeldscherm.

"De nieuwe media scheppen allerlei mogelijkheden voor jonge adolescenten om te experimenteren met verschillende rollen. Een profielsite geeft de jongere de gelegenheid om met haar of zijn identiteit te experimenteren en om deze naar eigen inzicht te veranderen: een dynamische presentatie van identiteit. Op de profielsite kan de jongere (binnen redelijk veilige grenzen) kiezen welke aspecten van de identiteit hij of zij wil benadrukken of juist wil weglaten. Dit geeft de jongere een grote vrijheid. Doordat op de site wordt gereageerd, blijft de identiteit niet in het luchtledige hangen, maar wordt deze opgenomen in sociale interacties. Daarmee wordt de internet-identiteit relationeel. Positieve of negatieve reacties kunnen de jongere helpen om haar of zijn identiteit in een bepaalde richting verder uit te bouwen, zowel op internet als in *real life"*.[206]

Wanneer je contact wil leggen met iemand of iemand wil versieren, zijn de mobiele telefoon en de computer handige hulpmiddelen geworden. Daar waar je vroeger naar een vaste lijn moest bellen en eerst een beleefd gesprekje diende te voeren met moeder of vader, kan je nu rechtstreeks op de gsm van de persoon in kwestie bellen of sms'en. Het overgrote deel van de jongeren maakt hier dan ook gretig gebruik van. Vier van de vijf jongens en meisjes sturen wel eens een sms-je naar iemand die ze leuk vinden en vier op de vijf jongens en drie op de vier meisjes chat of MSN't wel eens met zo een uitverkoren persoon.[207]

205 Cu2.nl., J. PARDOEN en R. PIJPERS, *Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers*, Amsterdam, SWP, 2006, 46 en INSITES, *Youth online* 5.0, Teens 12 – 17y, February 2007, 81-82.

206 http://www.slo.nl/themas/00159/00009/00006/00006/ SLO is het nationale expertisecentrum voor leerplanontwikkeling in Nederland.

207 H. DE GRAAF, S. MEIJER, J. POELMAN en I. VANWESENBEECK, *Seks onder je 25e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005,* Rutgers Nisso Groep, Eburon Delft, 2005, 155 – 156.

Andere vaststellingen[208] zijn dat ongeveer de helft van de actief internettende tieners al eens verliefd is geweest op iemand die ze via internet leerden kennen. Voor 43% van de jongens en 35% van de meisjes leidde dit ook tot verkering. De onderzoeken geven niet aan of deze verkering virtueel blijft of ook in *real life* verder ging. We kunnen evenwel vermoeden dat een virtuele verkering wordt bedoeld, aangezien veel minder jongeren aangeven al eens een afspraakje gemaakt te hebben via het internet: respectievelijk 18% van de jongens en 12% van de meisjes.
Bijna één op vier jongens en één op vijf meisjes had het afgelopen half jaar *cyberseks*[209] en bijna een derde van de jongens en een op acht meisjes had seks met iemand die ze *online* hadden ontmoet. Drie kwart van de meisjes en vier vijfde van de jongens flirt en praat over seks op het internet.

Online vriendennetwerken zijn ideaal om met angsten en verlegenheid om te gaan. Want op het internet kan iedereen zich steeds van zijn beste kant laten zien.[210] Een op vier jongeren vindt het daarom makkelijker praten via het internet. Een op zes durft meer te zeggen of te doen; één op zes jongens en één op elf meisjes voelt zich minder verlegen via dit medium.[211] Het onderling contact is voor de meeste jongeren plezierig: het verstevigt bestaande vriendschappen en versterkt het zelfvertrouwen.[212]

In een recent onderzoek[213] werd nagegaan hoe Nederlandse jongeren zich *online* uiten en presenteren. Een opsplitsing wordt gemaakt tussen drie populaire *online* communicatietoepassingen[214]: chatrooms, *instant messaging* (MSN) en profielsites:

- Chatrooms: jonge tieners experimenteren vaker met hun identiteit dan oudere tieners. Meisjes doen zich vaker ouder voor dan jongens en introverte tieners experimenteren vaker met hun identiteit dan extraverte tieners om hun verlegenheid te overwinnen.

- MSN: naarmate jongeren meer verlegen zijn of zich meer bewust zijn van hun omgeving, hechten ze meer belang aan *smileys*. Ze vinden het fijn dat ze tijd hebben om te bepalen wat en hoe iets te zeggen op MSN. Ze voelen zich daarom vrijer om intieme informatie te uiten.

208 J. PARDOEN en R. PIJPERS, *Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers*, Amsterdam, SWP, 2006, 17 en H. DE GRAAF en I. VANWESENBEECK, *Seks is een game. Gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op internet,* Rutgers Nisso Groep, Utrecht, 2006, 10-11.

209 "Cyberseks is het gebruik van computers om seksuele fantasieën uit te leven en seksuele rollen te spelen terwijl men via internet verbonden is met een andere persoon. Er worden teksten, beelden en geluiden uitgewisseld die de ander seksueel moeten opwinden. Tijdens deze communicatie over en weer visualiseren zij de seksuele daad in hun gedachten". Bron: http://www.sociosite.org/liefde.php#cyberseks.

210 J. PARDOEN en R. PIJPERS, *Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers*, Amsterdam, SWP, 2006, 39-40.

211 *Ibid.,* 106.

212 *Ibid.*, 39.

213 A.P. SCHOUTEN, *Adolescents' online self-disclosure and self-presentation,* Academisch proefschrift, Universiteit Amsterdam, 2007, 122.

214 Voor de definiëring zie p. 75 e.v.

- Profielsites: de aard van de reacties heeft een sterk effect op het zelfvertrouwen en welzijn van jongeren. Op basis van de reacties leren jongeren hoe ze zichzelf het beste kunnen presenteren en dit heeft effect op hun sociale ontwikkeling.

Op basis van deze vaststellingen somt A.P. Schouten drie belangrijke positieve gevolgen op van *online* communicatie in het groeiproces van jongeren:

- *Online* communicatie speelt een belangrijke rol bij de ontwikkeling van vriendschappen. Zelf-presentatie is vooral van belang voor het ontstaan van een vriendschap en zelf-onthulling om een vriendschap te verdiepen.

- *Online* communicatie speelt een rol in de identiteitsontwikkeling van jongeren. Door verschillende identiteiten uit te proberen en te leren van de reacties die ze hierop krijgen, kunnen jongeren besluiten deze identiteiten te integreren in hun zelfbeeld.

- Zelf-onthulling en zelf-presentatie zijn belangrijk voor de ontwikkeling van het zelfvertrouwen en welzijn, vanwege de feedback die jongeren van anderen krijgen op hoe ze zich presenteren en wat ze over zichzelf vertellen.

Naast de positieve gevolgen op het groeiproces van jongeren tijdens de puberteit, bieden de nieuwe communicatievormen het voordeel dat informatie op een zeer laagdrempelige wijze kan worden opgezocht. Zo haalt ongeveer de helft van de meisjes en driekwart van de jongens wel eens informatie over seks van het internet.[215] Maar in tegenstelling tot wat men misschien vermoedt, zoeken jongeren informatie over seksualiteit of seksueel getint materiaal niet alléén via het internet. 'Ouderwetse' pornoboekjes worden nog door 60% van de jongens en 21% van de meisjes geraadpleegd. Jongens halen informatie over seksualiteit vooral van de televisie en uit tijdschriften. Ze maken meer dan meisjes gebruik van radio, televisie, internet en informatielijnen. Meisjes halen meer dan jongens informatie uit tijdschriften. Vooral bij het gebruik van internet is het sekseverschil groot: 62% van de jongens versus 34% van de meisjes maakt hier gebruik van. Jongens zouden ook vaker op zoek gaan naar informatie over seks dan meisjes.[216]

De gezonde effecten van internet en de mobiele telefoons zouden gelden voor de meerderheid van tieners. Toch zijn aan internet en gsm-gebruik ook risico's verbonden op het vlak van seksueel grensoverschrijdend gedrag en prostitutie. Zonder dit te willen dramatiseren, gaan we er hierna dieper op in.

215 H. DE GRAAF en I. VAN WESENBEECK, *Seks is een game. Gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op het internet,* Rutgers Nisso Groep, Utrecht, 2006, 10.

216 H. DE GRAAF, S. MEIJER, J. POELMAN en I. VANWESENBEECK, *Seks onder je 25e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005,* Rutgers Nisso Groep, Eburon Delft, 2005, 150 -151 en 204 - 205.

B. Negatieve gevolgen: van grensoverschrijdend seksueel gedrag[217] naar prostitutie

Aan internet- en gsm-gebruik zijn ook een aantal risico's verbonden. Hierbij is niet zozeer sprake van een of – of situatie, afhankelijk van de situatie en van het profiel van de betrokken personen zijn seksuele handelingen de ene keer problematisch en de andere keer niet.[218]

Internet is een aantrekkelijk en bijzonder meeslepend medium en vaak wordt gewezen op pestgedrag, internetverslaving of het ongevraagd ontvangen van seksuele verzoeken.[219]
We wensen in voorliggend onderzoek een zicht te krijgen op minderjarigen die overgaan tot prostitutie via informatie- en communicatietechnologieën. Prostitutie door minderjarigen wordt hierbij omschreven als het verrichten van meerdere seksuele handelingen door jongens en meisjes die de leeftijd van 18 jaar nog niet hebben bereikt. In ruil hiervoor krijgen ze voor zichzelf of een ander (bijvoorbeeld pooier) geld, goederen of een andere vorm van materiële vergoeding.

Een vaak gehoorde stelling tijdens de rondetafelgesprekken, individuele interviews, terreinbezoeken en begeleidingscomités luidt dat jongeren niet van vandaag op morgen overgaan tot prostitutie via het gebruik van sms en chat, maar dat dit voorafgegaan wordt door grensoverschrijdend seksueel gedrag. Dat grensoverschrijdend seksueel gedrag sowieso uitmondt in jongerenprostitutie, kon evenwel niet worden bevestigd.

In welke mate hebben jongeren (die actief zijn op het internet), negatieve seksuele ervaringen op of door het internet? Over welk gedrag gaat het dan precies? Vanaf wanneer is er sprake van grensoverschrijdend gedrag? Met andere woorden, wanneer gaan jongeren over de grens van 'het normale'?
Deze laatste vraag is een belangrijke evenwichtsoefening, zeker bij jongeren. Experimenteergedrag is volkomen normaal in hun overgangsperiode van tiener naar volwassene. Het is dan ook zeker niet de bedoeling om hun aftasting naar een gezonde

217 Definities zie hoofdstuk II p. 39 e.v.

218 Sensoa beschikt over een indicatieve normatieve lijst met seksuele gedragingen van kinderen van 0 tot 18 jaar. Deze dient ter ondersteuning bij de seksuele opvoeding en vorming en situeert seksuele gedragingen in hun ontwikkelingsspecifieke betekenis en functie. Per leeftijdscategorie wordt een opdeling gemaakt gaande van wenselijk en aanvaardbaar gedrag naar seksueel misbruik of risicovol seksueel gedrag. De lijst geeft bijvoorbeeld aan dat tieners van 12 tot 14 jaar die seksueel expliciete conversaties met leeftijdsgenoten, *online* en in *real life,* leeftijdsadequaat gedrag vertonen. Het zich in deze leeftijdsgroep prostitueren of het bezoeken van een prostituee staat onder zwaar grensoverschrijdend gedrag. In deze lijst worden ook andere voorbeelden opgenomen, gelinkt aan de verschillende ervaringen die in voorliggend onderzoek worden besproken. Meer informatie over dit vlaggensysteem is te vinden op http://www.sensoa.be/download/pub/vlaggensysteemartikel.pdf http://www.sensoa.be/download/pub/normatieve_lijst.pdf

219 A.P. SCHOUTEN, *Adolescents' online self-disclosure and self-presentation,* Academisch proefschrift, Universiteit Amsterdam, 2007, 121 en T. VAN ROOIJ en R. VAN DEN EIJNDEN, *Monitor internet en jongeren 2006 en 2007. Ontwikkelingen in internetgebruik en de rol van opvoeding,* IVO, Rotterdam, 2007, 130p.

seksualiteitsontwikkeling te problematiseren. We willen wel stilstaan bij deze jongeren die de grens met het toelaatbare uit het oog verliezen.
Het Nieuwsblad en het VRT-programma Koppen lieten in 2007 in samenwerking met Child Focus en de Rutgers Nisso Groep[220] een grootschalige bevraging[221] uitvoeren bij 547 Vlaamse jongeren tussen 12 en 18 jaar naar wat ze op het internet meemaken op relationeel en seksueel gebied. Het jaar voordien, in 2006, peilde de Rutgers Nisso Groep naar gewenste en ongewenste seksuele ervaringen van Nederlandse jongeren op het internet.[222] In dit onderzoek werden maar liefst 10.905 respondenten bevraagd met behulp van een vragenlijst op vier grote jongerensites. Niettegenstaande de steekproef vele malen groter is, is het interessant om de onderzoeksresultaten te vergelijken aangezien dezelfde soort vragen werden gesteld en er belangrijke verschillen tussen Nederlandse en Vlaamse jongeren worden vastgesteld. Mogelijk liggen cultuur- en mentaliteitsverschillen hiervoor aan de basis. Een andere verklaring kan zijn dat Nederland al verder geëvolueerd is in het gebruik van nieuwe technologieën door jongeren en dat bepaalde trends nog in Vlaanderen moeten doorbreken.

Seksueel getinte vragen

Een kwart van de Vlaamse jongeren krijgt tijdens chatsessies vragen over seks. Dit zijn vooral meisjes, 15 - tot 18 - jarigen en jongeren met gescheiden ouders. Een grote meerderheid – vooral meisjes - vindt dit 'niet tof'. Nederlandse jongeren krijgen veel vaker seksueel getinte vragen: 72% van de jongens en 83% van de meisjes.
Een op vier Vlaamse jongeren geeft wel eens antwoord op seksueel getinte vragen. Ze doen dit om verschillende redenen. Ruim de helft vertrouwde de ander of was verliefd op de ander (56%). 40% vond het leuk of spannend om antwoord te geven, ruim 20% deed het omdat 'de ander bleef aandringen'. Bijna 15% antwoordde dat de andere persoon ergens mee dreigde of iets in ruil beloofde. Wat er in ruil beloofd werd, staat verder niet beschreven in de onderzoeksresultaten. In elk geval staat dit laatste antwoord in dit onderzoek gelijk aan prostitutie indien het om een materieel voordeel gaat. De overige 15% wist niet wat anders te doen, of had een andere reden om er op in te gaan.
In tegenstelling tot de Vlaamse jongeren antwoorden Nederlandse jongeren zeer vaak op seksueel getinte vragen, maar liefst 77% van de jongens en 31% van de meisjes.

Ook de manier hoe jongeren dergelijke vragen ervaren, verschilt sterk. Nederlandse jongens vinden dit heel gewoon (71%), Nederlandse meisjes vinden dit (helemaal) niet leuk (62%) en ze antwoorden hier dan ook minder vaak op dan

220 Kenniscentrum Seksualiteit in Nederland, rng.nl.
221 X, *Jongeren en cyberseks,* Het Nieuwsblad, 8 maart 2007. Uitzending Koppen reportage op 27 maart 2007 (powerpointpresentatie, 60p.).
222 H. DE GRAAF en I. VANWESENBEECK, *Seks is een game. Gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op internet,* Rutgers Nisso Groep, Utrecht, 2006, 61p.

jongens (31% vs 77%). In Vlaanderen vond 71% dit niet tof, bij de meisjes was dit zelfs 83%.
In beide onderzoeken werd ook nagegaan of jongeren ook zelf zulke vragen stellen. Opnieuw stellen we een belangrijk verschil vast: 9% van de Vlaamse jongens versus 62% van de Nederlandse jongens en 6% van de Vlaamse meisjes versus 35% van de Nederlandse meisjes.

Seksueel getinte verzoeken

In vergelijking met de Nederlandse jongeren (57% van de meisjes en 40% van de jongens) kregen veel minder (8%) Vlaamse jongeren al een keer het verzoek om iets seksueels te doen voor de webcam, bijvoorbeeld een kledingstuk uittrekken of masturberen. Meestal (41%) kwam het verzoek van een onbekende van ongeveer even oud of jonger, of een onbekende met een onbekende leeftijd (38%). In 17% van de gevallen was het een goede vriend(in), in 15% de huidige of de ex-vriend(in), in 15% een onbekende van minstens 5 jaar ouder en in 6% wisten de jongeren het niet.
Bijna acht op tien Vlaamse jongeren vond dit 'niet tof'. Opnieuw vinden Nederlandse jongens dit over het algemeen gewoon en vindt de overgrote meerderheid van de Nederlandse meisjes dit (helemaal) niet leuk.
In het Nederlandse onderzoek werd ook nagegaan of jongeren ingaan op zulke verzoeken: slechts 11% van de meisjes geeft aan dergelijk verzoek gehoor ten aanzien van 39% van de jongens.
In beide onderzoeken werd ook nagegaan of jongeren zelf wel eens aan iemand vragen om iets seksueel te doen voor de webcam. Ook hier ligt het percentage voor Vlaanderen veel lager: 2% ten aanzien van 34% van de Nederlandse jongens en 12% van de Nederlandse meisjes.

Seksueel getinte beelden voor de webcam

4% van de Vlaamse jongeren heeft al eens seksuele beelden van iemand gezien voor de webcam. 1% al meerdere keren. Bijna zes op tien jongeren vond dit 'niet tof', een kwart vond dit wel leuk. Bij de meeste jongeren (65%) werd dit niet op voorhand besproken, bij een kwart was dit wel het geval, bij de overigen wisselde dit van situatie tot situatie. Opnieuw zijn de resultaten voor de Nederlandse jongeren verontrustend: iets minder dan de helft heeft het afgelopen jaar wel eens borsten, billen of geslachtsdelen van iemand gezien via de webcam of iemand een seksueel getinte handeling zien doen voor de webcam (bijvoorbeeld masturberen). Twee op drie jongens vonden dit (heel) leuk, evenveel meisjes vonden dat niet.

Slechts 1 van de 547 Vlaamse jongeren toonde ongevraagd zijn geslachtsdelen, borsten of billen voor de webcam in vergelijking met 8% van de Nederlandse jongens en 3% van de Nederlandse meisjes.

Belangrijk voor dit onderzoek is dat niemand van de ondervraagde Vlaamse jongeren wel eens geld of een andere beloning kreeg voor seksueel webcammen. In Nederland wordt dit wel vastgesteld. Het gaat om 4% van de jongens en 1% van de meisjes die zich aldus prostitueren.

Seksueel getinte opnamen

6 ondervraagde Vlaamse jongeren zeggen dat het wel zou kunnen dat iemand seksueel getinte opnamen van hem of haar verspreidde. 8 Vlaamse meisjes zetten wel eens sexy foto's van zichzelf online waarvan ze achteraf spijt hadden. Slechts één meisje maakte zelf één keer opnames van iemand.

In Nederland zeggen 3% van de jongens en 4% van de meisjes dat ze wel eens gefilmd werden en 3% van de jongens en 2% van de meisjes zegt dat dit wel zou kunnen gebeurd zijn zonder dat ze het wisten. Bij een iets kleinere groep werden ook seksueel getinte opnames verspreid. 9% procent van de meisjes en 3% van de jongens heeft wel eens seksueel getinte foto's van zichzelf online gezet en had hier achteraf spijt van.

15% van de Nederlandse jongens en 6% van de Nederlandse meisjes heeft wel eens een seksueel getinte opname van iemand gemaakt. 3% van de jongens en 2% van de meisjes heeft deze opnamen achteraf verkocht, 3% van de jongens en meisjes gebruikte deze achteraf als chantagemiddel, 4% van de jongens en maar liefst 10% van de meisjes zette deze opnamen op internet en 13% van de jongens en 17% van de meisjes gaf de opnamen aan anderen door.

Afspreken via internet

Nagegaan werd of ontmoetingen op het internet ook uitmonden in ontmoetingen in het echte leven. 16% van de Vlaamse jongeren maakte het al eens mee dat iemand vroeg om af te spreken, 4% al meerdere keren. In Nederland gebeurt dit veel frequenter: twee op drie jongens en drie op vier meisjes hadden het afgelopen jaar contact met iemand die via het internet ergens 'life' wilde afspreken.
Dergelijke verzoeken worden over het algemeen niet vervelend gevonden door de Nederlandse jongeren in tegenstelling tot Vlaamse jongeren die dit meestal 'niet tof' (40%) vinden. Ruim een kwart vindt dit 'soms tof en soms niet tof', een kwart vindt dit 'gewoon', de anderen vinden het 'tof'.
Een op tien sprak al eens af met iemand die ze online ontmoetten. In Nederland gaat het zelfs om 52% van de jongens en 42% van de meisjes.
Bij de Vlaamse jongeren had 15% seks met deze persoon. Voor de Nederlandse jongeren ontbreekt deze informatie. Wel nog belangrijk om mee te geven uit het Nederlandse onderzoek is dat voor 9% van de jongens en voor 6% van de meisjes de afspraak niet leuk was. Meestal klikte het niet en door ruim een

> *derde van de jongeren wordt gezegd dat de persoon met wie ze afspraken niet was wie hij of zij had gezegd. Een op vijf meisjes uit deze groep zegt dat die persoon seks wilde en zij niet en een op tien zegt dat ze tijdens deze afspraak tot seks gedwongen werd. Voor jongens wordt vaak de omgekeerde reden aangehaald dat de afspraak niet leuk was: zij wilden seks en de andere persoon niet.*

Uit een ander onderzoek van de Rutgers Nisso Groep[223] waarbij 9.250 12 - tot 25 - jarigen deelnamen aan een *offline* vragenlijst, verspreid via onder andere scholen, blijkt dat jongeren vandaag eerder ervaring opdoen met tongzoenen, geslachtsgemeenschap en orale en anale seks dan tien jaar geleden. Ze zouden ook permissiever tegenover seks staan zonder dat de partners veel voor elkaar voelen.

In een tekst van Sensoa[224] vinden we specifiek cijfermateriaal voor Vlaanderen: "We blijven een toename van het aantal seksueel actieve schoolgaande jongeren zien. Zo zien we dat in 2002 meer 15-16 jarige jongens en meisjes seksueel actief zijn dan in 2000. (...) Ook op de leeftijd van 17-18 jaar, zien we een toename van het aantal seksueel actieve jongeren. (...) Er blijkt weinig verschil te zitten tussen jongens en meisjes wat de gemiddelde leeftijd aangaat waarop ze voor het eerst seks hebben".

Andere vaststellingen van de Rutgers Nisso Groep zijn dat één op tien jongens en één op vijf meisjes wel eens *online* seks heeft. Van belang voor voorliggend onderzoek is dat 18% van de meisjes en 4% van de jongens werd gedwongen tot seksuele handelingen en dat 2% van de jongens en 1% van de meisjes een beloning kregen voor seks. Voor jongens werd een verband gevonden tussen het aantal sekspartners en ervaring met betaalde seks. Naarmate jongens ouder worden, wordt de kans groter dat ze wel eens betaald hebben voor seks. Of dit met een meerderjarige dan wel een minderjarige is, wordt niet gespecifieerd.

223 H. DE GRAAF, S. MEIJER, J. POELMAN en I. VANWESENBEECK, *Seks onder je 25e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005,* Rutgers Nisso Groep, Eburon Delft, 2005, 42.

224 http://www.sensoa.be/pdf/feiten_en_cijfers/jongeren_en_seksualiteit_2005.pdf

3. Ouders

De sterke verwevenheid van ICT[225] in het leven van jongeren leidt niet zelden tot spanning en onzekerheid in de relatie tussen jongeren en ouders.[226]

Het TIRO onderzoek maakt voor het eerst (onder andere) de vergelijking tussen de ICT-vaardigheden en -betekenisgeving van jongeren en ouders. Dit opzet is bijzonder vernieuwend. De onderzoekers besluiten dat de wijze waarop ouders betrokken zijn bij de digitale leefwereld van jongeren verschillende gevolgen heeft. We bespreken eerst de wijze waarop ouders en jongeren communiceren en ervaringen delen. Vervolgens gaan we in op de kennis van ouders over de activiteiten die jongeren ontwikkelen.

3.1 Communicatie en delen van ervaringen

In welke mate jongeren en ouders ervaringen delen rond het gebruik van internet, mogelijke internetgevaren en probleemsituaties op het *world wide web*, wordt hieronder toegelicht.

A. Internetgebruik

Eén op vier jongeren krijgt van niemand tips of advies over internetgebruik. Het zijn vooral vriend(inn)en (46.2%) en oudere broers en zussen (26.9%) die een grote rol spelen bij het uitwisselen van internetadvies, wat normaal is gezien de leeftijdscategorie (12 tot 16 jaar).

B. Internetgevaren

Er is een grotere betrokkenheid van de ouders wat het waarschuwen voor internetgevaren aangaat. Zij spelen hier een prominentere rol dan vriend(inn)en en broers of zussen. Niet minder dan de helft van de tieners wordt door hun ouders gewezen op mogelijke gevaren. Daarnaast spelen de media een belangrijke sensibiliserende rol.

In het TIRO onderzoek werd gepolst naar de mening van ouders over de risico's waarmee hun zoon of dochter al *online* geconfronteerd werd. Voor de meeste risico's werden significante verschillen gevonden tussen wat tieners doen en wat ouders denken dat ze doen. Ouders onderschatten de confrontatie van hun kind met risicovolle situaties. Belangrijk is dat ongeveer een vijfde van de ouders voor bepaalde risico's meedeelt niet te weten of hun tiener hiermee in aanraking kwam.

225 Informatie- en communicatietechnologieën.

226 A.P. SCHOUTEN, *Adolescents' online self-disclosure and self-presentation,* Academisch proefschrift, Universiteit Amsterdam, 2007, 121.

Ouders trachten hun kinderen te beperken in toepassingen die economische en privacyrisico's kunnen inhouden, zoals *online* aankopen, deelname aan *online* wedstrijden en het vrijgeven van persoonsgegevens. De internetgevaren die ouders met hun tieners bespreken, gaan dan ook niet over grensoverschrijdend seksueel gedrag of over prostitutie.

Hoe meer tieners door hun ouders beperkt worden in hun internetgebruik, hoe minder ze geneigd zijn om persoonlijke informatie vrij te geven aan onbekende chatpartners. Tieners die meestal in een afgesloten ruimte internetten, bijvoorbeeld op hun kamer, geven vaker beelden vrij van zichzelf via foto of webcam.

Dat jongeren met betrokken ouders zich minder risicovol gedragen op het internet, bleek al uit andere onderzoeken.[227] Deze jongeren gaan minder snel in op verzoeken om iets seksueel te doen voor de webcam, ze maken minder vaak afspraakjes met mensen die ze via het internet ontmoeten, en ze laten zich minder snel verleiden tot het voeren van seksueel getinte gesprekken.

Het onderzoek 'Seks onder je 25e'[228] ging na of jongeren en ouders praten over verschillende onderwerpen die met seks te maken hebben en hoe vaak ze dit doen. De meeste jongens en meisjes spreken over verliefdheid en relaties, maar wensen en grenzen ten aanzien van seks worden nauwelijks besproken. Dit is wel vaker voorwerp van gesprek met vriend(inn)en.

Gezien dit gegeven is het ook logisch dat als jongeren onprettige seksuele ervaringen opdoen via het internet, ruim de helft van de tieners deze enkel deelt met vriend(inn)en. Toch nog een derde vertelt het aan zijn ouders. Een vijfde kan met niemand praten en de rest neemt een oudere broer of zus in vertrouwen.

Opvallend is dat de hulpverlening als steun en toeverlaat niet wordt vermeld. Ook uit andere onderzoeken[229] blijkt dat jongeren met problemen de weg niet altijd vinden naar de hulpverlening. Ofwel zijn ze niet op de hoogte van het aanbod, ofwel willen ze geen zware interventie.

227 J. PARDOEN en R. PIJPERS, *Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers*, Amsterdam, SWP, 2006, 33 – 34.

228 H. DE GRAAF, S. MEIJER, J. POELMAN en I. VANWESENBEECK, *Seks onder je 25e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005,* Rutgers Nisso Groep, Eburon Delft, 2005, 244p.

229 G. VAN DE WATER, *Weglopen: weg… van wat? Studie over het profiel en de ervaringen van weglopers in België,* Child Focus en Koning Boudewijnstichting, 2004, 168-169. KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Dossier toegankelijke jeugdhulpverlening? Kwalitatief onderzoek tot ontwikkeling van de vragenlijst,* juni 2007, 116p en *Dossier toegankelijke jeugdhulpverlening. 3000 minderjarigen bevraagd*, juni 2007, 67p.

3.2 Kennis van activiteiten *online*

Onderstaande tabel, overgenomen uit het TIRO onderzoek, geeft weer welke communicatieve ICT-toepassingen het meest gebruikt worden door tieners.

Tabel 9: Inventarisatie van communicatieve ICT-praktijken (in %), overgenomen uit het TIRO onderzoek.

Activiteit	Percentage
Chatten met MSN	63.5%
Sms	12.6%
Aan eigen webpagina werken (profiel, space, blog, fotoalbum, website)	9.0%
Chatten in een chatbox	8.0%
Telefoneren met gsm	4.4%
E-mailen	2.0%
Telefoneren via vaste lijn	0.5%
	100%

Chatten met MSN is veruit de meest populaire activiteit, gevolgd door het sturen van sms-jes.

Ouders schatten de tijd die hun tieners op internet spenderen merkelijk lager in dan dat de tieners effectief op internet surfen. Een mogelijke reden voor deze onderschatting is dat ouders niet altijd in de buurt zijn wanneer kinderen *online* zijn. Zo geeft 37.5% van de ouders aan dat hun kind alleen is wanneer het thuis op internet surft.

Een ander verschil is dat 56.7% van de jongeren zegt nieuwe vrienden te maken via internet, terwijl slechts 35.2% van de ouders vermoedt dat dit een gangbaar fenomeen is.

De TIRO onderzoekers gingen ook na welke ouders betrokken zijn bij de activiteiten en vriendenkring van hun kinderen op het *world wide web*. Ze stellen vast dat hoger opgeleide ouders meer op de hoogte zijn en hen op een meer verscheiden manier 'begeleiden' dan lager opgeleide ouders. Deze laatsten zouden minder weten over hun tieners en ze begeleiden hen eerder eenzijdig door sneller en bijna uitsluitend beperkend en restrictief op te treden.
Dat is wellicht niet toevallig zo: sommige geobserveerde laaggeschoolde jongeren schermen hun vrijetijdsleven doelbewust af voor elke vorm van ouderlijke controle. Jongeren met een hogere socio-economische achtergrond richten zich bij vragen of problemen tot hun ouders en nemen hen in vertrouwen, terwijl jongeren met een lagere socio-economische achtergrond uitsluitend hulp vragen aan leeftijdsgenoten.

4.Nieuwe media

De gemiddelde tiener heeft dus een mobiele telefoon en een eigen computer en surft vaak en intensief. Sms -chatten via een televisiekanaal is veel minder populair dan chat via internet.
Maar welke jongerenkanalen zijn nu populair? Waar schuilen de mogelijke gevaren op het vlak van grensoverschrijdend seksueel gedrag en prostitutie? Zijn er controlemechanismen voorhanden en wat brengt de toekomst op dit vlak? Deze vragen worden hieronder behandeld.

4.1 Populaire jongerenkanalen

Favoriete jongerenkanalen zijn in eerste instantie een ontmoetingsplatform voor minderjarigen, maar ook meerderjarigen kunnen er vertoeven. Een mogelijk risico is dat ze minderjarigen overhalen tot grensoverschrijdend seksueel gedrag en prostitutie.
Hieronder worden de favoriete jongerenkanalen van de gemiddelde tieners weergegeven, voor wat internet en de gsm aangaat.

Internet
In het jongerenluik (zie 3.2) definieerden we drie populaire *online* communicatietoepassingen: chatrooms, *instant messaging* en profielsites.
Om een zicht te krijgen op favoriete jongerenkanalen werden volgende bronnen geraadpleegd:
- de statistieken van Metriweb[230]
- de resultaten uit het Insites[231] marktonderzoek
- interviews met mensen werkzaam bij politie, parket, hulpverlening en nieuwe media

Uit deze bevraging kwamen een aantal indicaties die in onderstaande tabel worden weergegeven. Een aantal gegevens ontbreken voor Yahoo, Googletalk, en Myspace. Deze werden aangevraagd bij perscontactpunten in België en bij afwezigheid hiervan in een ons omringend land. De informatie werd niet tijdig verkregen om op te nemen in de tabel.

230 MetriWeb biedt dagelijks objectieve, onafhankelijke cijfergegevens over het netto aantal bezoekers en het aantal bezoeken van de deelnemende sites, site-secties en groeperingen van sites (metriweb.be). In de statistieken wordt geen opsplitsing gemaakt tussen meerderjarige en minderjarige bezoekers.
231 Uit dit onderzoek blijkt dat ruim één op vier jongeren deel uitmaakt van een virtueel sociaal netwerk.

Tabel 10: Favoriete jongerenkanalen op het internet (cijfers metriweb en jongerenkanalen).

naam	*url*	*land*	*Geregistreerde gebruikers in België*	*Aandeel minderjarigen*
CHATROOMS				
TMF chat	www.tmf.be	België	150.000	Overgrote meerderheid
JIM chat	www.jim.be	België	Geen verplichting tot registratie	Overgrote meerderheid
INSTANT MESSAGING				
MSN / Windows Live Messenger	www.msn.be	België	3.366.224	29.14%
Yahoo! Messenger	www.yahoo.be	Frankrijk	Geen info	Geen info
Skype	www.skype.com	Luxemburg	1.000.000	Geen verplichting tot registratie
Google talk	www.google.com/talk/	Geen info	Geen info	Geen info
PROFIELSITES				
Netlog	www.netlog.com	België	2.200.000	Overgrote meerderheid tussen 14 en 24 jaar
Msn spaces	www.msnspaces.com	Verenigde Staten	2.400.000	22%
Facebook[232]	www.facebook.com	Verenigde Staten	781.920	13 tot 20 jarigen: 182.600
MySpace	www.myspace.com	Verenigd Koninkrijk	Geen info	14%

Insites ging ook na of tieners dating sites bezoeken. Slechts 4% bevestigde dit. Rendezvous.be werd het meest genoemd. Ongeveer 7 op 10 jongeren maakte al nieuwe vrienden dankzij deze site en ruim de helft had al een blind date. Ook via dergelijke websites kunnen jongeren benaderd worden en kunnen er chatgesprekken worden opgestart die uitmonden in seksueel getinte conversaties en initiatieven tot jongerenprostitutie, zowel virtueel als in *real life.*

Gsm

Uit het Insites onderzoek blijkt dat (erotische) chatdiensten niet populair zijn bij de jeugd. Mogelijk komt dit mede door het prijskaartje verbonden aan deze activiteiten. Voor elke verzonden en ontvangen sms moet er namelijk betaald worden.[233]

De televisiezenders zelf kunnen geen onderscheid maken tussen meerderjarigen en minderjarigen die deelnemen aan *'one to one chat'* of *'sms to sms'.*

Algemene cijfers konden wel worden verkregen voor 2BE en VT4, twee Vlaamse commerciële televisiezenders. Deze maken na 23u55 reclame voor erotische chatdiensten (*'one to one chat'* en *'sms to sms'*). Per sessie melden zich gemiddeld 40 nieuwe gebruikers aan. Deze versturen elk gemiddeld 23 smsberichten per dag en dit gedurende een periode van gemiddeld 3.5 maand.[234]

232 L. MARAITE, *La Facebookmania*, *781.920 Belges sur Facebook ,* La Capitale, 12 september 2008.

233 In de GOF guidelines bevelen operatoren aan om de kost van 1 sessie te beperken tot 15€. Meer uitleg over de GOF guidelines vindt u onder '5. Preventie en bestraffing, 5.1. Controlemechanismen, B. Zelfregulering', p. 102.

234 Gesprek met Sven Bally, bedrijfsleider, Xeta, 24 april 2008.

4.2 Gevaren eigen aan sms en chat via internet en televisie

In het jongerenluik (zie 3.2) beschreven we welke impact internet en gsm-gebruik kunnen hebben op de seksualiteitsontwikkeling van minderjarigen. We stonden stil bij de positieve en de negatieve effecten. We willen nu de negatieve gevolgen koppelen aan de specifieke activiteiten op de favoriete jongerenkanalen.
We hadden hiervoor gesprekken met de lokale politie Brussel, Antwerpen en Gent, telkens met de afdeling die zich bezig houdt met zedenfeiten, aangezien zij het meest in contact komen met de doelgroep van dit onderzoek. Bij elk korps peilden we naar hun ervaringen met prostitutie door minderjarigen via de virtuele wereld. We bevroegen tevens de federale politie, dienst mensenhandel om te zien in welke mate er op nationaal vlak reeds kennis vergaard wordt over dit fenomeen. Tot slot vonden ook gesprekken plaats met professioneel tewerkgestelden in de 'nieuwe media' en meer bepaald bij populaire jongerenkanalen. Zij staan immers zeer dicht bij de jeugd en weten hoe de jongerenkanalen gebruikt worden. Ze voelen zeer goed aan wat aanslaat en wat minder gegeerd is bij de jeugd. We peilden daarom ook naar hun ervaring met prostitutie via het gebruik van sms en chat.

A. Internet

Wat het gebruik van internet aangaat, maken we een onderscheid tussen meerderjarige en minderjarige prostitué(e)s. Want ook meerderjarige prostitué(e)s hebben de stap gezet naar prostitutie via de virtuele wereld.

Meerderjarige prostitué(e)s
Onderstaand citaat beschrijft de wijze waarop meerderjarigen activiteiten van prostitutie organiseren. Het toont de verschuiving aan naar virtuele bekendmakingskanalen.

> *Meerderjarige prostituees maakten vroeger voornamelijk 'reclame' via klassieke kanalen zoals advertenties in kranten en contactbladen. De kosten die hieraan verbonden zijn, liggen enorm hoog. Vandaag adverteren deze meisjes meer en meer via gratis platforms op het internet. Want wat maakt internet juist zo aantrekkelijk? Het is anoniem, het is gratis en het is snel. Ook de klant blijft onzichtbaar. De drempel is dus enorm laag.*
>
> *Tim Van Eester, hoofdinspecteur, lokale politie Antwerpen*

In Antwerpen, Gent en Brussel werd door zowel de lokale politie als door hulpverleningsorganisaties aangegeven dat meisjes die vanaf 18 jaar officieel starten en bijvoorbeeld een 'raam' huren of zich als 'dienster' inschrijven, meer regelmaat dan uitzondering zijn. 80% zou jonger zijn dan 25 jaar en de meerderheid zou tussen 18 en 20 jaar zijn. Men kan zich dus afvragen of deze jongeren echt op hun 18e in het vak stappen dan wel zich voordien als minderjarige prostitueerden. De tweede hypothese lijkt hierbij het meest waarschijnlijk, aldus de bevraagden.
Omwille van de hoge concurrentie (niet alleen verschuiving maar ook een uitbreiding via het internet[235], meer aanbod aan meisjes dan vraag) zouden de aangeboden seksuele diensten ook steeds extremer worden (obsceniteiten, onbeschermde seks, steeds lagere prijzen…). Achttien plussers prostitueren zich vaak vrijwillig voor – lees 'aangezet door' – hun partner met andere mannen of kunnen hun levensstijl enkel aanmeten door zich te prostitueren. Ze willen dure kleren, een auto, uitgaan… en denken *"So what, ik verdien er goed mee"*. Er zijn ook meisjes die – nadat ze een tijdje in het vak zitten en een cliënteel hebben uitgebouwd – met twee à drie een appartementje huren en via internet beginnen werken. Ze verdelen zo de kosten en bouwen een zekere vorm van sociale controle in. Zo werken ze niet geïsoleerd, ze hebben zicht op elkaars afspraken en op de locatie van de 'afwerking' van de klant.

Minderjarige prostitué(e)s
Op basis van de vele gesprekken kunnen we stellen dat prostitutie door minderjaren erg verborgen en quasi niet meetbaar is. We onderscheiden drie vormen :

1) 'Bewuste' prostitutie door minderjarigen. Tijdens onze bevraging kon niemand bevestigen dat minderjarigen via klassieke kanalen, dan wel via een aantal gekende fora op het internet expliciet reclame maken voor seksuele activiteiten. Wil dit zeggen dat minderjarigen zich niet prostitueren? Het gegeven dat vele meisjes officieel 'starten' vanaf 18 jaar doet vermoeden van niet. Ongetwijfeld zijn er dus minderjarige meisjes bewust actief, maar liegen ze over hun werkelijke leeftijd om met rust gelaten te worden.[236]

2) 'Onbewuste' prostitutie door minderjarigen. Sommige minderjarigen benoemen hun seksuele activiteiten met derden niet als prostitutie omdat er geen rechtstreeks fysiek contact is, omdat ze er niet expliciet voor worden betaald, maar andere beloningen krijgen, of omdat ze zich niet expliciet organiseren. Meer bepaald, gaat het om jongeren die zich laten overhalen

235 Het internet biedt op vlak van seksualiteitsbeleving vele mogelijkheden. Het internet maakt het de klant zeer makkelijk, hij hoeft zich namelijk niet meer te verplaatsen, maar kan thuis, in zijn bureau kijken naar en betalen voor het zien van allerhande seksuele handelingen.

236 In het gerechtelijk luik bespreken we de ervaringen bij de parketten. We geven nu al mee dat tijdens een interview op 15 mei 2008 met Nicole Caluwé, jeugdrechter Mechelen, werd bevestigd dat men bij het parket Antwerpen niet zelden geconfronteerd wordt met minderjarigen van amper 16 jaar die zich bewust prostitueren en bijzonder veel geld verdienen.

tot seksuele handelingen door een persoon waarmee ze een vertrouwensrelatie hebben of waar ze verliefd op zijn. In ruil hiervoor krijgen ze beloningen.

3) Tussen bewuste en onbewuste prostitutie door minderjarigen bevindt zich een grijze zone. Deze vorm van prostitutie gaat over minderjarigen die niet bewust de prostitutie opzoeken, maar via het web benaderd worden door mannen met de vraag om seksueel getinte handelingen te verrichten tegen een of andere vorm van betaling. Ze komen eerder toevallig in contact met dit verzoek, staan hier niet afkerig tegenover en onderhandelen over de betalingsvoorwaarden. Ze zullen hun activiteiten wel nooit als prostitutie benoemen.

Minderjarigen voelen zich bijzonder aangetrokken tot profielsites. Vooral tieners plaatsen er informatie over zichzelf en maken aldus een 'profiel' aan. Dat profiel kan dan gelinkt worden aan vrienden en zo ontstaat een sociaal netwerk. Vrienden van vrienden worden ook hun vrienden. Hoe meer contactpersonen, hoe hoger het sociale aanzien van jongeren.[237] Ze vullen hun geboortedatum, woonplaats, e-mailadres en telefoonnummer in, voegen foto's toe en geven aan welke hun favoriete bezigheden zijn.[238] Doordat ze zo veel informatie over zichzelf prijsgeven, stellen ze zich bijzonder kwetsbaar op. Verder in de tekst bespreken we welk gevaar (*hawking*) hier mogelijk aan verbonden is voor jongerenprostitutie of ander misbruik.

In het TIRO onderzoek werd vastgesteld dat de webcam voor jongeren een controle-instrument is om zich letterlijk en figuurlijk een beeld te vormen van de persoon achter het computerscherm. Dit is zeker waar, maar de politie waarschuwt in onderstaand citaat toch voor praktijken die meerderjarigen gebruiken om minderjarigen bewust te misleiden.

> *"Meisjes hebben er alle vertrouwen in dat de foto of de filmpjes via de webcam enkel naar de persoon gaat met wie ze chatten. Ze laten zich heel gewillig fotograferen en ze beseffen niet dat ze zullen worden verkocht. Deze personen zeggen vaak dat ze maar 16 à 17 jaar zijn, ze hebben ook een foto van een 16 à 17 jarige en ze lijken op de webcam ook zo oud, maar in werkelijkheid zijn het dertigers of veertigers. De foto die ze gebruiken is fake en ook de beelden van de webcam zijn fake. Er bestaat speciale software waarbij je fake filmpjes kan laten spelen als afbeelding van je webcam op MSN".*
>
> *Tim Van Eester, hoofdinspecteur, lokale politie Antwerpen*

De bevraagde lokale politiediensten geven aan dat jongeren die 'bewust' in de prostitutie zitten, eerder werken onder de vleugels van een vertrouwenspersoon of een pooier. 'Onbewuste prostitutie' en 'prostitutie in de grijze zone', zoals hierboven gede-

237 X, *Jongeren en cyberseks,* Het Nieuwsblad, 8 maart 2007. Uitzending Koppen reportage op 27 maart 2007 (powerpointpresentatie, 60p.).

238 TIRO onderzoek : 45.5% van de bevraagde jongeren zegt dat er persoonlijke informatie over hen zelf op het internet staat, 40.7% heeft een eigen blog (dagboek) en 18.2% heeft een eigen website.

finieerd, kunnen tot stand komen via profielsites, maar ook via chatrooms of *instant messaging.* In de groep 'onbewuste prostitutie' situeren zich volgens de lokale politie Antwerpen voornamelijk 'de minder populaire meisjes'. Ze bedoelen hiermee de meisjes die blij zijn dat iemand hun profiel uitkiest om met hen in contact te komen, hen aandacht schenkt en naar hen luistert. Aan deze groep besteden 'klanten' meer tijd, aldus de Antwerpse politie. Het proces dat voorafgaat aan de prostitutie toont gelijkenissen met het hawking-proces van pedofielen. *Hawking*[239] is het (in openbare chatboxen) doelbewust op zoek gaan naar mogelijke slachtoffers met het oog op later misbruik. Hierbij vergemakkelijken sommige profielsites zoals onder andere Netlog het de gebruikers om profielen per leeftijd te zoeken. Na de *hawking* begint de *grooming-fase*: het ver- en misleiden. De 'klanten' schrijven deze meisjes aan en bouwen een relatie op door met elkaar te beginnen chatten. Dan volgt de onderhandelingsfase: "Ik zal iets laten zien, als jij ook iets laat zien voor de webcam". Als meisjes niet onmiddellijk toehappen, kunnen ze in ruil belwaarde[240], een gsm, kleren, een abonnement… aangeboden krijgen. De meisjes zien er geen kwaad in en voelen zich achteraf niet het onschuldige slachtoffer, want ze hebben er zelf aan meegewerkt.

Volgens de lokale politie Antwerpen nemen de minder populaire meisjes hun internetvriend in vertrouwen en delen ze hun diepste geheimen. Ze blijken op dat moment vaak problemen te hebben; ruzies binnen het gezin, echtscheidingen, overlijden van één van de ouders, moeilijkheden op school, enzovoort. In hun kwetsbaarheid vallen ze dan voor de aandacht van een vreemde. Deze persoon maakt hiervan misbruik en dringt na verloop van tijd aan op een echte ontmoeting.

We merken op dat dit fenomeen veel gelijkenissen vertoont met het *loverboy*fenomeen.[241] Onderstaand stukje tekst komt uit een Nederlands onderzoek[242] en beschrijft de werkwijze van *loverboys*:

> *"Loverboys zijn jongens, meestal van allochtone afkomst, die de aandacht van naïeve of kwetsbare meisjes proberen te trekken door aardig tegen ze te zijn. Ze geven bijvoorbeeld cadeaus en nemen ze mee uit. Uiteindelijk worden de meisjes verliefd of afhankelijk. De loverboys lijken een zesde zintuig te hebben ontwikkeld voor het opsporen van dergelijke kwetsbare en emotioneel verwaarloosde meisjes. Ze werpen zich in eerste instantie op als redders en minnaars. Daarna*

239 Uit presentatie *'Onze kinderen veilig online. Hoe hen begeleiden bij het chatten, surfen en mailen?'* van de Gezinsbond en Child Focus, http://www.gezinsbond.be/veilig*online*/. Letterlijk betekent '*hawking*': het rondcirkelen als een havik boven een prooi.

240 Wanneer je geen abonnement hebt, maar een herlaadkaart dan kan je deze op diverse manieren (laten) opladen: via bancontact, internet, via de gsm zelf, via een telefooncel… Het storten van belwaarde is een vrij frequente manier van verloning in geval van grensoverschrijdend seksueel gedrag en prostitutie via het internet aangezien dat het van op afstand kan gebeuren en vrij snel geregeld kan worden.

241 A. VAN DIJKE en L. TERPSTRA, *Loverboys: feiten en cijfers. Een quickscan*, Amsterdam, 2005, 12.

242 F. BOVENKERK, M. VAN SAN, M. BOONE, T. BOEKHOUT VAN SOLINGE en D.J. KORF, *Loverboys of modern pooierschap in Amsterdam,* Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen, Utrecht, 2004, 19.

komt de loverboy met argumenten dat er geld nodig is of dat ze eens wat voor zijn gunsten mag doen. Uiteindelijk worden de meisjes gestimuleerd of gedwongen in de prostitutie
te gaan werken. De meest effectieve techniek om de meisjes in de prostitutie in te lijven, is het dreigen met en het gebruik van geweld. Om hun inkomsten en organisatie te beschermen, hanteren de loverboys tal van maatregelen, waarvan het gebruik van fysiek geweld de meest adequate blijkt te zijn. Als zij eenmaal in de prostitutie werkzaam zijn kunnen ze er bijna niet meer uitkomen".

Men zou kunnen vermoeden dat de meisjes tijdens hun afspraakje met hun boezemvriend alle vertrouwen verliezen eens ze zien dat zijn internetidentiteit niet klopt met de realiteit. De Antwerpse politie staat ervan versteld dat minderjarigen dit vrij snel vergeven en tijdens de eerste afspraak toch overgaan tot seks. “Hij is immers zo lief en ik krijg toch zoveel cadeautjes". Daarenboven hebben ze hun ziel bloot gelegd en die informatie zou wel eens tegen hun kunnen worden gebruikt. Via profielsites en via *instant messaging* kan je immers makkelijk de vrienden van iemand contacteren, foto’s verspreiden en beelden van de webcam doorsturen… Terwijl deze meisjes uit zijn op liefde en romantiek, is de meerderjarige mogelijk enkel uit op seks.

Naast de minder populaire meisjes zijn er tieners die zeer uitdagende foto’s publiceren bij hun profiel en seksueel getinte e-mailadressen gebruiken in de aard van *hetepoes@hotmail*.com en *geilsletje@msn*.com’. Enerzijds zijn er de meisjes die dit doen om stoer te doen en de impact ervan niet inschatten. Zij kunnen zich ongemakkelijk voelen bij de seksuele aandacht die dit uitlokt en hun profiel aanpassen.[243] Anderzijds zijn er ook minderjarige meisjes die handig inspelen op de behoeften van meerderjarigen die hen benaderen. Zij spelen een spel van vraag en aanbod en stellen duidelijke eisen vooraleer ze ingaan op de wensen van de ‘klant’. Deze laatste groep past binnen de derde vorm van prostitutie door minderjarigen, met name de prostitutie in de grijze zone.

243 Jongeren experimenteren graag met hun identiteit. Een profiel kan je makkelijk aanpassen aan de hand van de reacties. Je neemt een foto waar je leuk opstaat, fotoshopt je dubbele kin weg en maakt je ogen iets groter en je zet avontuurlijke hobby’s op je site. Jongeren hebben hier 100% controle op. Als de reacties positiever worden mits enkele kleine aanpassingen, vergroot het zelfvertrouwen. Bron: A.P. SCHOUTEN, *Adolescents’ online self-disclosure and self-presentation,* Academisch proefschrift, Universiteit Amsterdam, 2007, 126 – 127.

Onderstaand voorbeeld uit de praktijk (omwille van de privacy zijn de namen fictief), verkregen we via de lokale politie Antwerpen. Het illustreert een gesprek tussen een meerderjarige en een minderjarige die duidelijk onderhandelt over de voorwaarden om een foto door te sturen:

B. Gsm

De gevaren eigen aan het chatten via internet gelden evenzeer voor het gsm-gebruik. gsm's zijn multifunctioneel en jongeren schakelen zeer snel over van het ene communicatiemiddel naar het andere. Ze gebruiken beide ook door elkaar.

Specifiek voor de gsm werd hierboven[244] het onderscheid gemaakt tussen *'one to one chat'* en *'sms to sms'.*

Aangezien de *'one to one chat'* een fantasie chatdienst is waarbij op televisie profielen van fictieve personen verschijnen, lijkt hier geen gevaar voor prostitutie door minderjarigen noch door meerderjarigen. Het betreft immers een gesloten circuit waarbij verder contact uitgesloten is gezien de persoon waarmee gechat wordt in feite niet bestaat. De minderjarige die een beroep doet op erotische chatdiensten wordt natuurlijk wel blootgesteld aan seksueel getinte conversaties. Het expliciete taalgebruik is hierbij niet altijd geschikt voor hun leeftijd. Dat het fictieve personen betreft, wijst trouwens op consumentenmisleiding. Tevens kunnen de kosten, verbonden aan deze diensten hoog oplopen, maar deze laatste twee topics staan buiten het onderwerp van dit onderzoek.

Bij *'sms to sms'* wordt reclame gemaakt voor profielen van 'echte' personen. In eerste instantie verloopt de conversatie via een veilig circuit waarbij geen van beide chatters zijn telefoonnummer vrijgeeft. Gezien het hogere kostenplaatje dat aan deze veilige sms-jes is verbonden, kan men op een gegeven moment zijn telefoonnummer vrijgeven en 'onveilig' chatten. Ook dan kan het ver- en misleiden starten.
Elke Van Aken van IMS verwoordt het als volgt:

> *"Eerst vraagt de 'klant' aan de minderjarige om hem erotische sms-jes te sturen. De minderjarige krijgt dan in ruil belwaarde voor zijn gsm. De minderjarige vindt dit niet erg en denkt: "Amai ik krijg belwaarde in ruil voor wat onnozele praat te verkopen". Vervolgens wordt de stap gezet naar MMS. Er wordt bijvoorbeeld gevraagd om een foto van borsten door te sturen. Ook hier vindt de minderjarige nog alles normaal. Tot slot wordt overgegaan tot dating, met alle risico's van dien..."*
>
> *Elke Van Aken, IMS*

Sommige activiteiten kunnen zowel per gsm als per internet gebeuren. Dit geldt onder meer voor het sturen van een sms, het doorsturen van een foto, het checken van e-mails en sinds kort ook chatten via *Windows Live Messenger for Mobile.*[245]

244 Zie p. 76 e.v.

245 Via gsm kunnen gebruikers met hun contactpersonen chatten alsof ze voor hun computer zitten. Ze hoeven hiervoor enkel instant messaging te downloaden op hun gsm. Vervolgens melden ze zich aan bij MSN met hun persoonlijk profiel en openen ze hun bestaande contactpersonenlijst.

5. Preventie en bestraffing

Verschillende mechanismen moeten er voor zorgen dat jongeren en volwassenen bepaalde grenzen niet overschrijden wanneer zij sms'en, chatten of een profiel aanmaken. Bij wettelijke overtredingen kan het gerechtelijk apparaat in actie schieten. We gaan hieronder dieper in op preventie en bestraffing.

5.1 Controlemechanismen

Hierna bespreken we welke wetgeving van toepassing is, welke hiaten er zijn en welke vormen van zelfregulering er bestaan. Tot slot gaan we in op de mogelijkheden van spontane en effectieve sociale controle.

A. Wetgeving

Jongeren experimenteren graag en spelen soms een rol op het internet. Ze smukken hun profiel op, liegen al eens over hun leeftijd, fotoshoppen er op los en meten zich avontuurlijke hobby's aan. Ze geven zich uit voor iemand anders dan ze werkelijk zijn. Ook meerderjarigen meten zich een ander profiel aan. Hier kan men moeilijk spreken van expermimenteergedrag. Sommigen zeggen dat ze minderjarig zijn om een vertrouwensband op te bouwen met een (echte) minderjarige. Anderen komen wel uit voor hun leeftijd. Maar zowel voor jongeren als voor volwassenen, is het aannemen van een dergelijke valse identiteit niet strafbaar.

Hierboven bespraken we al een aantal ongewenste seksuele ervaringen van jongeren op het internet. Niet zelden stellen volwassenen seksueel getinte vragen, doen ze seksuele voorstellen, al dan niet tegen betaling, sturen ze pikante naaktfoto's door, laten ze naaktbeelden zien via de webcam of sturen ze seksueel getinte opnames door. Naast ethische problemen kan men zich de vraag stellen of dit allemaal wel wettelijk toegelaten is.

Voor het antwoord gingen we te rade bij de Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid van de Federale Overheidsdienst (FOD) Justitie. We hadden ook een gesprek met Liesbet Stevens[246], verbonden aan de KUL en experte over het strafrechtelijk kader met betrekking tot de integriteit van personen.
Een gezamenlijke conclusie luidt dat de huidige strafwetsbepalingen niet zijn aangepast aan de ontwikkelingen van het internet en dat er verschillende probleemstellingen ontstaan zijn rond de toepassing van het strafrecht.[247]

246 Gesprek met Liesbet Stevens op 12 juni 2008.
247 In hoofdstuk II bespraken we al de artikelen van het strafwetboek aangaande aanranding van de eerbaarheid, verkrachting en prostitutie, p. 33 e.v.

Vooreerst kan men zich de vraag stellen wat er vandaag strijdig is met de goede zeden? Dit is een erg vaag begrip en mensen zijn het niet altijd eens over wat zedelijk verantwoord is (voor minderjarigen) en wat niet. Wat is dan 'het' collectief geweten? Bovendien is niet alles wat indruist tegen de goede zeden noodzakelijk strafbaar. Dat is in principe alleen het geval wanneer het een openbaar karakter krijgt.

Maar dan kan men zich een tweede vraag stellen: wat is openbaar? Is elke activiteit op het internet openbaar? Dit valt waarschijnlijk te verdedigen voor een chatroom die voor iedereen toegankelijk is. Maar aangezien grensoverschrijdend seksueel gedrag en prostitutie door minderjarigen in de meeste gevallen in een 'één op één' relatie gebeurt tussen 'dader' en 'slachtoffer', waar conversaties privé blijven en ontoegankelijk zijn voor derden, kan men waarschijnlijk niet spreken over openbaarheid.

Ten derde hebben de nieuwe communicatietechnologieën met zich meegebracht dat dader en slachtoffer van bepaalde zedenmisdrijven zich niet noodzakelijk op dezelfde plaats bevinden en dat er niet noodzakelijk fysiek contact is tussen beiden. Opdat er sprake is van verkrachting is er penetratie vereist. Opdat er sprake van aanranding van de eerbaarheid kan zijn, dient er fysieke aantasting te zijn.[248] Woorden, voorstellen, gebaren, louter passief voyeurisme en seksuele verzoeken zijn dus in principe niet strafbaar. De vraag stelt zich wel of deze kunnen worden gezien als een begin van uitvoering van aanranding van de eerbaarheid. Het verplichten van de minderjarige om seksuele handelingen te stellen voor de webcam, maakt wel een aanranding van de eerbaarheid uit als de minderjarige dit ook uitvoert. Indien de dader hier opnames van maakt of deze verstuurt, is er meer duidelijkheid. Dan zijn de wetsartikelen aangaande kinderpornografie van toepassing.
Ook voor het aannemen van een valse identiteit en het maken van een afspraakje via het internet kan men zich afvragen of deze een begin van uitvoering van een aanranding van de eerbaarheid zijn.

Wat strafbaar is en wat niet, is dus in grote mate afhankelijk van de creativiteit en de interpretatie van de bewijslast door parketten en rechters.

248 Dit blijkt uit rechtspraak van het Hof van Cassatie die betrekking heeft op feiten waarbij de dader het slachtoffer verplichtte zich uit te kleden, daarbij fysiek aanwezig was, maar enkel toekeek. Dit kan ook worden toegepast in de gevallen waarbij het bekijken via de webcam gebeurt. Cass. 6 oktober 2004, *Arr. Cass.* 2004, afl. 10, 1534 en R. HAEX, *Seksualiteit en strafrecht. Enkele knelpunten in de rechtspraak,* voordracht in het kader van de studiedag "seksualiteit en strafrecht" te Leuven op 18 april 2008, 12.

B. Zelfregulering

Gedragscodes, filtering en moderatie zijn zelfregulerende instrumenten tegen schadelijke inhouden en blootstelling aan informatie via het internet en via de gsm.

Gedragscode
Ter bescherming van hun imago en om strafrechtelijke aansprakelijkheid te voorkomen, geven openbare chatrooms en sms-diensten via teletekst en televisie aan dat ze een zekere orde wensen te houden op hun diensten. Gebruikers en dus ook minderjarigen worden daarom vaak onderworpen aan een gedragscode. Dit is een huishoudelijk reglement dat gebruikers verondersteld worden te kennen en te respecteren. Worden de hierin opgenomen regels overtreden, dan kan men terecht gewezen worden of tijdelijk dan wel definitief worden verwijderd. De gedragscode geeft meestal aan dat het niet toegestaan is om discriminerende, racistische, kwetsende, commerciële of pornografisch getinte uitspraken te doen.

- Internet
  Verschillende chatrooms op het internet trekken dagelijks honderdduizenden – of zelfs miljoenen – surfers aan.[249] In deze interactieve ruimtes kunnen gebruikers informatie, ideeën, tips en meningen over een bepaald onderwerp uitwisselen, maar dus ook – zoals hierboven vastgesteld – seksueel getinte vragen stellen en verzoeken om iets seksueel te laten zien.

  De Vlaamse jongerenkanalen Netlog, TMF en JIM voorzien een gedragscode waaraan gebruikers zich dienen te houden. Verschillende sites verplichten ook om je te registreren alvorens je deel kan nemen aan de activiteiten.
  De registratieverplichting dient volgens de sitebeheerders om misbruik van anonimiteit tegen te gaan. Zo weet de beheerder van de website wie er achter een *nickname* schuilgaat in geval op bepaalde uitlatingen of acties van de betrokkene moet worden gereageerd.

  Natuurlijk kunnen gebruikers ook valse gegevens opgeven. Maar dan nog is het mogelijk om te weten waar de computer zich bevindt[250], met dien verstande dat de eigenaar van de computer niet altijd de gebruiker is. In cybercafés of in bibliotheken worden computers per definitie door meerdere personen gebruikt.

  Ook andere bedenkingen rijzen: In welke mate hebben dergelijke gedragscodes een impact op de gebruikers? Kunnen minderjarigen instemmen met de voorwaarden? En worden deze gedragscodes *überhaupt* wel gelezen? Wat deze laatste vraag betreft, is de vaststelling dat Vlaamse jongeren zich niet beperken tot

249 Cyberpesten.be
250 Wanneer je je computer op het internet aansluit, zet het systeem immers verscheidene processen in gang die honderden programma's uitvoeren zonder dat je er iets van merkt of er enige ernstige controle op hebt.

Vlaamse jongerenkanalen zeker pertinent. Als zij op buitenlandse sites surfen, zijn ze de taal wellicht onvoldoende machtig om de gedragscode goed in te schatten. De vraag is dus wie er eigenlijk beschermd wordt door de gedragscode: de site beheerder of de gebruiker / minderjarige?
Daarnaast laat de opvolging van de gedragscode vaak te wensen over. Ofwel laat men de sites gewoon 'draaien', ofwel wordt dit overgelaten aan moderatoren, filtersystemen of alerte burgers. We gaan er verder in de tekst dieper op in (p. 104 e.v.).

Tot slot kunnen websitebeheerders de verschenen berichten in de openbare fora ook bijhouden in een soort van *back up* systeem. In geval van misbruik kan de politie deze opvragen als bewijsmateriaal. Berichten in privé chatboxen worden niet bijgehouden. Wanneer minderjarigen zich in privé kamers hebben laten verleiden tot seksueel getinte gesprekken, dan wel overgegaan zijn tot prostitutie, kan de politie zich dus niet op websitebeheerders beroepen om bewijsmateriaal te verzamelen.

Men kan zich ook afvragen in welke mate *accesproviders*[251] en verantwoordelijken van een *webserver*[252] strafrechtelijk aansprakelijk gesteld kunnen worden voor de inhoud van een site. De Wet betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij[253] stelt hieromtrent dat de aansprakelijkheid van een dienstverlener - die enkel functioneert als doorgeefluik - in principe wordt uitgesloten, voor zover er voldaan werd aan bepaalde voorwaarden. Hoewel deze wetgeving dateert van 2003, werden deze regels in België al langer toegepast. In 1999 werden er namelijk zeer gelijkaardige afspraken vastgelegd in een samenwerkingsprotocol tussen de Belgische Justitie en de access providers die zich verenigd hadden in de ISPA (*Internet Service Providers Association*) België. Illegale inhoud kan daarbij door gebruikers rechtstreeks worden gerapporteerd hetzij bij de federale politie, hetzij bij een meldpunt dat de access provider zelf inricht. Deze kan dan de benodigde informatie doorgeven, waarna de federale politie de zaak verder afhandelt.

- Gsm
  Met de gsm bestaan dezelfde mogelijkheden als op internet. Wanneer via een openbaar forum berichten gepost worden via de gsm (bijvoorbeeld teletekst), gelden dezelfde regels: verbod op racistische uitspraken, schelden, reclame maken…

251 De *accesprovider* is de dienstverlener die het mogelijk maakt een verbinding te maken met het internet, en via het internet gegevens uit te wisselen. Zijn rol blijft beperkt tot die van een passief doorgeefluik, dat weinig tot geen controle kan uitoefenen over de inhoud die zijn abonnees opvragen. Bron: stopchildporno.be

252 Een verantwoordelijke van een *webserver* geeft niet alleen gegevens door, maar staat ook in voor de beschikbaarheid ervan. Dit houdt geenszins in dat de inhoud door hem wordt opgesteld of gecontroleerd, maar enkel dat de informatie wordt gehuisvest op computersystemen die onder zijn controle staan. Bron: stopchildporno. be.

253 Wet 11 maart 2003 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, *B.S.* 17 maart 2003.

Om de identiteit van de sms'er na te gaan, is enkel het telefoonnummer beschikbaar. Als de persoon een abonnement heeft bij een telecomoperator kan - mits medewerking van justitie - zijn identiteit worden nagegaan. Indien de persoon een herlaadkaart[254] heeft dan ontbreken verdere gegevens en weet men niet wie de berichten verzonden heeft. Dit zet de poort naar misbruik open. De enige manier om hier als operator mee om te gaan is deze persoon op de vingers te tikken en - indien zijn storend gedrag aanhoudt - hem uiteindelijk te *bannen*. Hierbij is de maximumtijd één jaar aangezien de nummers verbonden aan herlaadkaarten na verloop van tijd terug in omloop worden gebracht en je personen 'te goeder trouw' anders ten onrechte toelating tot het forum ontzegt.
Eigenlijk zijn dit nutteloze maatregelen aangezien deze personen zich onmiddellijk een nieuwe herlaadkaart kunnen aanschaffen.
Specifiek voor wat mobiele telefonie aangaat, bestaat er een gedragscode tussen de drie mobiele operatoren Proximus, Mobistar en Base. Deze verenigen zich sinds 4 juni 2004 in het GSM Operator's Forum. Hun vrijwillige gedragscode[255] bevat richtlijnen om de zogenaamde premium- of bulkdiensten (sms, mms en geo-lokalisatie[256] of LBS) te regelen. Ten aanzien van minderjarigen werden een aantal veiligheidswaarborgen ingebouwd: *"De premium[257]- of bulkdiensten[258] die zich richten tot minderjarigen en alle reclame die er rond wordt gemaakt, mogen geen enkel element bevatten dat deze minderjarigen kan schaden of hun lichtgelovigheid of gebrek aan ervaring of inzicht exploiteren. Indien één of andere dienst niet geschikt is voor een minderjarige of een categorie minderjarigen, moet de dienstenaanbieder in alle reclame rond die dienst uitdrukkelijk de aanbevolen leeftijd voor toegang tot de dienst vermelden"*. Dergelijke waarborgen zijn bijzonder verdienstelijk en nuttig, maar kunnen natuurlijk niet voorkomen dat jongeren grensoverschrijdend seksueel gedrag stellen en zelfs overgaan tot prostitutie.

C. Filter en moderatie

Sommige websitebeheerders stellen een filteringsysteem in of stellen moderatoren aan om de naleving van de gedragscode te waarborgen. Een groot aantal chatrooms laat men echter gewoon draaien zonder dat iemand zich er actief over ontfermt. Iedereen kan namelijk een chatroom openen, toezicht hierop is wettelijk niet verplicht.

254 Uit het Insites onderzoek blijkt dat 83% van de jongeren met een mobiele telefoon een herlaadkaart heeft om te telefoneren.
255 Gsm Operators Forum, *GOF-richtlijnen voor sms / mms / lbs diensten*, 1 juni 2004, 19p.
256 Een LBS (*Location-Based Service*)-dienst is een dienst die aan de hand van de locatie van de klant op het gsm-netwerk de door hem gevraagde informatie levert. Dankzij LBS kan een bedrijf nieuwe acties en diensten ontwikkelen op maat van klanten.
257 Premiumdiensten zijn alle sms diensten welke betalend zijn voor de eindgebruiker. Zo kan je je abonneren op horoscoopdiensten, het laatste sportnieuws, nieuwtjes over je favoriete popster…
258 Bulkdiensten zijn sms diensten welke gratis zijn voor de eindgebruiker. Sommige interimkantoren sturen bijvoorbeeld dagelijks smsjes naar werkzoekenden met werkaanbiedingen, dewelke gratis zijn voor de ontvanger. (De interimkantoren betalen dan de kost van de sms berichten.)

- Filter
  Teksten in chatrooms en berichten op teletekst en televisie kunnen worden gecontroleerd aan de hand van een woordenfilter. Alle mogelijke woorden met bijvoorbeeld obscene of gewelddadige inhoud worden dan tegengehouden of verwijderd. Dit kan zowel automatisch als door een moderator gebeuren. De woordenlijst kan steeds aangroeien en evolueren. Naast woorden (bijvoorbeeld 'vingeren', 'pijpen', 'aftrekken'…) worden ook e-mailadressen en telefoonnummers geweerd.

  Op VT4 tekst zal expliciete reclame zoals 'escortbureau zoekt meisjes' bijvoorbeeld steeds gewist worden, omdat dit duidelijk om een werkaanbieding gaat. Minderjarige meisjes die zich bewust prostitueren, kunnen via dit kanaal dus geen klanten werven.

- Moderatie
  Rond moderatie bestaan geen specifieke regels noch wetgeving. Elk bedrijf bouwt hierover een eigen filosofie en werkwijze op. Meestal zijn moderatoren mensen van de *community*: een ervaren chat- of sms-kenner die alle gebeurtenissen in de chatroom, op teletekst of op televisie volgt en erop toeziet dat iedereen zich aan de regels houdt.

  Moderatoren ervaren het als een 'eer' om te mogen modereren. Ze krijgen dan als chatter of sms'er bepaalde rechten. Zo kunnen ze bij overtredingen op het huishoudelijk reglement of bij storend gedrag andere mensen terecht wijzen of bannen (= de deelnemer aan het forum schrappen).

Een verschil wordt gemaakt tussen premoderatie en postmoderatie. Bij het eerste wordt elk bericht gescreend alvorens het publiek wordt gemaakt. Bij postmoderatie staat het bericht eerst *online,* op teletekst of op televisie alvorens het wordt bekeken op schadelijke inhoud. Moderatie kan zowel actief als passief gebeuren. Actief betekent dat er op bepaalde uren of permanent toezicht is op de inhoud die verschijnt. Passief houdt in dat er alleen ingegrepen wordt als een gebruiker aanstoot neemt aan de berichtgeving en de overtreding meldt bij de websitebeheerder.

Moderatoren dienen ook vaak gepubliceerde foto's te beoordelen. Op een profielsite voegen minderjarigen bijvoorbeeld niet zelden zeer uitdagende foto's toe. De grens tussen wat kan en wat te uitdagend is, is hierbij niet altijd makkelijk te trekken en is bovendien bijzonder persoonsgebonden. Echte naaktfoto's worden wel steeds geweigerd.

In het kader van dit onderzoek bevroegen we de bedrijven IMS, Paratel en Netlog over het gebruik van filters en moderatoren om vervuiling van het sms'en en chatten tegen te gaan.

Ter herinnering:
IMS is verantwoordelijk voor een groep van 40 vrijwillige moderatoren en volgt de Vlaamse televisiekanalen TMF, MTV en VT4 en het Franse MTV op.
Paratel heeft eigen moderatoren in dienst voor de Vlaamse televisiekanalen 2BE en JIM en voor het Waalse televisiekanaal RTL.
Netlog is een Belgische profielsite en werkt met een team van vaste en vrijwillige moderatoren.

Onderstaande tabel vat de verschillen tussen de drie bedrijven samen.

Tabel 11: IMS, Paratel en Netlog: verschillende manieren om misbruik te vermijden (bron: individuele interviews).

IMS	***Paratel***	***Netlog***
actieve postmoderatie	actieve premoderatie	passieve postmoderatie
vrijwillige moderatoren	professionele moderatoren	professionele moderatoren ism vrijwillige moderatoren
woordenfilter	geen woordenfilter	geen woordenfilter

De vraag werd gesteld in welke mate moderatoren jongeren waarschuwen voor mogelijke gevaren verbonden aan het chatten met onbekenden of verbonden aan de keuze van een *nickname,* foto of e-mailadres. Volgens IMS gebeurt het al eens dat de moderatoren hierover een opmerking maken of een suggestie doen, maar dit behoort niet tot hun basisopdracht. Ook Paratel is hierover voorzichtig aangezien moderatoren niet altijd voldoende opgeleid zijn om dit op een gepaste wijze te doen. Tevens werd een zekere weerstand ervaren om te streng op te treden als moderator. De angst bestaat namelijk dat jongeren zich geremd voelen en andere sites zonder beperkingen zullen verkiezen. Algemene richtlijnen vanuit de overheid kunnen er volgens de bevraagde bedrijven voor zorgen dat iedereen onderworpen wordt aan dezelfde beschermingsmaatregelen. Verder werd geopperd dat de hulpverlening zich meer zou kunnen verdiepen in de populaire jongerenkanalen en zich via deze kanalen bekend zou kunnen maken.[259] Vlak voor de vakantie lijkt het ook noodzakelijk om sensibilisatieacties te voeren en jongeren in te lichten over mogelijke gevaren. IMS stelt namelijk vast dat jongeren in schoolvrije periodes veel meer tijd doorbrengen op internet en aldus meer kans maken op risicovolle ontmoetingen.

259 Een aantal initiatieven werden hiertoe reeds ondernomen. Zo verdeelt de hulpverleningsorganisatie Stop Aids Now! in Nederland gratis virtuele condooms in Second Life, een driedimensionale wereld op internet.

Noot:
Voor de duidelijkheid beklemtonen we dat moderatie en filtersystemen enkel gebruikt worden in publiek toegankelijke communicatiefora zoals berichten in een open chatroom, op televisie of op teletekst. Wanneer jongeren beslissen om 'privé te gaan' is geen enkele vorm van controle voorzien. Alleen de andere persoon met wie ze privé conversaties voeren, kan dan de berichten lezen.

Wat het internet betreft, biedt MSN de mogelijkheid om gesprekken op te slaan op de harde schijf van de computer. Als er via MSN iets vervelends gebeurt (seksueel getinte vragen, aanzet tot prostitutie), dan bieden de berichtgeschiedenissen uitkomst (bewijsmateriaal). Je kan ook te allen tijde een *printscreen* maken van de chatconversatie. Je maakt dan een foto van hetgeen op dat moment op het scherm te zien is: het gedeelte van de chatconversatie of het beeld op de webcam.

Met de gsm is het maken van zo een *printscreen* niet mogelijk. De enige manier is hier om je verzonden en ontvangen berichten niet te wissen. In geval van een gerechtelijk onderzoek kunnen deze ook worden opgevraagd bij de betreffende operator. Als je MSN't via de gsm heb je niet de mogelijkheid om je berichtgeschiedenis te bewaren.

D. Sociale controle

Hoger spraken we over de slaapkamer als 'geconnecteerde ruimte'. Ter herinnering: uit de resultaten van het Insites onderzoek blijkt dat ongeveer de helft van de jongeren een computer in zijn kamer heeft[260] en de overgrote meerderheid ook zijn gsm in zijn slaapkamer bewaart. Ook in het TIRO onderzoek werd vastgesteld dat 96.0% van de ondervraagde tieners over een eigen gsm beschikt. Hierop voortgaand, kan men vermoeden dat vele activiteiten op internet en met de gsm in een niet onmiddellijk zichtbare ruimte plaatsvinden. Wellicht valt hierdoor een groot deel van de spontane sociale controle binnen het gezin weg.

In het TIRO onderzoek werd aan tieners gevraagd of er iemand in de buurt is wanneer ze thuis op internet gaan. Ruim een derde van hen is vaak of altijd alleen, bij meer dan een vierde is een volwassene in de buurt, hetzij een ouder, hetzij een andere volwassene. Bijna alle jongeren mogen wel het internet gebruiken wanneer ze alleen thuis zijn. Sommige ouders trachten ICT-gebruik in te perken en leggen regels op over de tijd die de minderjarige mag doorbrengen op het internet. Voor gsm-gebruik kiezen

260 Hetzelfde werd vastgesteld in het TIRO onderzoek: "bij meer dan de helft van de tieners (56.0%) staat de computer die ze het vaakst gebruiken in een afgesloten ruimte, meestal betekent dit in hun slaap- of studeerkamer".

de ouders bewust voor het betalen met een herlaadkaart. Dit laat toe de telefoonkosten onder bepaalde vooropgestelde limieten te houden.

Een veelgehoorde bezorgdheid van politie, parket en hulpverlening, geuit tijdens de verschillende interviews in het kader van dit onderzoek, is dat ouders onvoldoende op de hoogte zijn van het gedrag en de activiteiten van hun kinderen. Ouders zouden te weinig belangstelling tonen en zich te snel gerust voelen over de veiligheid van hun kinderen wanneer deze 'braaf' in hun slaapkamer zitten, uitgerust met pc, internetverbinding en gsm. Ze zouden ook onvoldoende verantwoordelijkheid opnemen wanneer hun kind plotse veranderingen vertoont in zijn gedrag.

> *"In de meeste gevallen is er ook een betrokkenheid van de ouders. Ze zien dat hun dochter veel geld kan uitgeven, maar ze stellen zich hier geen vragen bij".*
>
> *Karine Minnen, commissaris, lokale politie Brussel*

Een stap verder dan spontane sociale controle is effectieve controle. In het TIRO onderzoek werd aan ouders gevraagd of ze het surfgedrag van hun tieners nagaan. Aan de tieners werd dan weer gevraagd of ze denken dat hun ouders dit doen:
"De meerderheid van de tieners is ervan overtuigd dat de ouders nooit nagaan naar welke sites zij surfen. Zo'n twee op de tien denkt dat hun ouders hun surfgedrag wel controleren. Eén op de tien zegt niet te weten of hun ouders hun surfgedrag nakijken. Toch wist vier op de tien jongeren soms tot altijd de lijst van de websites die ze bezocht hebben. Terwijl zeven op de tien jongeren denkt dat ouders nooit hun surfgedrag controleren, stelt slechts vier op de tien ouders dit nooit te doen. Het blijkt dan ook dat meer dan de helft van de ouders al heeft nagekeken welke websites hun kind bezoekt. Een vierde van de ouders geeft aan dit vaak of zelfs systematisch te doen".
Enerzijds denken ouders dus dat ze hun kinderen opvolgen door regels en afspraken te maken, maar geven jongeren aan dat ze toch gewoon hun zin doen. Anderzijds stelt het TIRO onderzoek vast dat de meeste tieners denken dat hun surfgedrag niet gecontroleerd wordt, terwijl de meerderheid van de ouders dit wel doet.
In welke mate ouderlijke controle grensoverschrijdend seksueel gedrag en ook prostitutie tegenhoudt is nog maar de vraag. Het bezoek aan chatboxen en profielsites laat immers niet vermoeden welk soort conversaties en handelingen hier uit voortvloeien.

E. Meldpunten

Naast de spontane en de effectieve controle door ouders, hebben de meeste profielsites en chatrooms een e-mailadres waarop je misbruik dat ingaat tegen de gedragscode kan melden. Wanneer niemand melding doet, worden berichten niet verwijderd. Wanneer er wel iemand aanstoot neemt aan de berichten en dit bovendien ook meldt, kan de auteur van deze berichten of foto's terechtgewezen worden, de gegevens kunnen verwijderd worden en bij herhaalde inbreuken kan de auteur zelfs verbannen worden. Het zijn meestal moderatoren die toezien op deze misbruiken.

Naast de meldingen op de betrokken sites, kunnen kinderen, jongeren, ouders, leerkrachten en andere betrokkenen ook steeds een beroep doen op Child Focus.
De website stopchildporno.be is het Belgisch burgerlijk meldpunt, opgericht om *online* beelden van seksueel misbruik van kinderen te melden, in alle anonimiteit als men dit wenst. Child Focus bezorgt de ontvangen meldingen aan de dienst mensenhandel en de federal computer crime unit van de federale politie die feedback geven omtrent de verdere opvolging ervan. Dit is geregeld in een specifieke samenwerkingsovereenkomst tussen de respectievelijke diensten.
Daarnaast heeft Child Focus een preventiesite clicksafe.be met tips over een veilig gebruik van nieuwe technologieën op maat van jonge kinderen, jongeren, ouders en leerkrachten. Via het e-mailadres clicksafe@childfocus.org beantwoordt Child Focus vragen over allerhande problemen gerelateerd aan het gebruik van nieuwe technologieën. Ouders, hulpverleners en jongeren kunnen ook steeds terecht op het gratis noodnummer 110 met vragen over grensoverschrijdend seksueel gedrag of prostitutie.

Alle internetgerelateerde klachten kunnen daarnaast gemeld worden op het *online* meldpunt van de federal computer crime unit van de gerechtelijke politie en de Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie: ecops.be.

5.2 Gerechtelijke overheden

Zoals reeds aangegeven, dient het strafrecht soms doorgedreven geïnterpreteerd te worden om gedragingen gelinkt aan de fenomenen van prostitutie en grensoverschrijdend seksueel gedrag door minderjarigen via het gebruik van nieuwe technologieën te bestraffen.
Welke zijn de mogelijkheden en ervaringen van justitie en de politie met de aanpak van seksueel misbruik via het internet? Hierna schetsen we eerst de strafprocedure en bespreken we de ervaringen van het Antwerpse, Gentse en Brusselse parket (sectie zeden) en de lokale politiediensten in deze steden.

A. Strafprocedure

Een strafprocedure kan op verscheidene manieren worden ingeleid:

- De politie kan een misdrijf vaststellen of iemand op heterdaad betrappen. Dan maakt ze een proces-verbaal op dat naar het parket gestuurd wordt.
- Daarnaast kan elke persoon klacht indienen bij de politie, die deze zal overmaken aan het parket. (Men kan ook rechtstreeks bij de procureur des konings een klacht indienen.)
- Het slachtoffer van een wanbedrijf of een misdaad kan zich verder bij een onderzoeksrechter burgerlijke partij stellen, wat de strafvordering in gang zet (als dat nog niet het geval zou zijn). Ook iemand die niet tevreden is met de seponering van zijn klacht door het openbaar ministerie kan hiervoor kiezen. Het slachtoffer meldt dan

aan de onderzoeksrechter dat hij schade heeft geleden door een wanbedrijf of een misdaad, omschrijft die nauwkeurig en vordert een schadeloosstelling.
- Een benadeelde kan zich ook burgerlijke partij stellen door de vermoedelijke dader al onmiddellijk voor een correctionele rechtbank of politierechtbank te dagvaarden. De benadeelde wordt dan verondersteld voldoende elementen van zowel schuld als schade naar voren te brengen om de beklaagde toe te laten zich te verdedigen.

Wanneer een zaak bij het parket aanhangig wordt gemaakt, voert het een opsporingsonderzoek, doet het onmiddellijk afstand van vervolging, laat het de zaak onmiddellijk gerechtelijk onderzoeken, of verwijst het de verdachte rechtstreeks naar de rechtbank. Maar in de meeste gevallen voert het parket wel degelijk een voorbereidend onderzoek, waarin het zelf verschillende daden stelt en weer andere laat uitvoeren door de politie.

- De meest klassieke onderzoekstechniek, die het parket altijd mag hanteren, is de ondervraging of het verhoor van slachtoffers, verdachten en getuigen.
- Indien nodig kan het parket (op eigen initiatief of op verzoek van de politie) ook iemand van zijn vrijheid beroven voor 24 uur. Als er ernstige aanwijzingen zijn voor schuld en het om ernstige feiten gaat, kan enkel de onderzoeksrechter een aanhoudingsbevel afleveren voor langere duur en zo iemand in voorlopige hechtenis plaatsen.
- Bij betrapping op heterdaad kan het parket een huiszoeking doen, zowel overdag als 's nachts. Een huiszoeking is ook mogelijk op verzoek of met akkoord van de betrokkene: de zogenaamde huiszoeking met toestemming. Zijn deze voorwaarden niet vervuld, dan kan enkel de onderzoeksrechter een huiszoekingsbevel afleveren.
- Het parket heeft verder een aantal mogelijkheden inzake telefoonregistratie. Zo kan het aan een telecommaatschappij vragen de identiteit en de nummers van abonnees en gebruikers mee te delen.
- Het parket is ook gemachtigd om bezwarend materiaal in beslag te nemen, met name alle elementen die aan de rechtbank opheldering kunnen verschaffen over de gepleegde feiten.
- Het parket zal natuurlijk ook - in de mate van het mogelijke - getuigenissen verzamelen. Zodra het opsporingsonderzoek beëindigd is, doet het parket ofwel afstand van vervolging of brengt het de strafvordering op gang.[261]

Slachtoffers van misdrijven hebben er belang bij om zo snel mogelijk na de feiten klacht in te dienen. Na verloop van tijd kunnen de daders immers niet meer vervolgd worden. Artikel 21 bis V.T. Sv. regelt de termijn van de verjaring van de strafvordering. Volgens dit artikel treedt de verjaring tien jaar, vijf jaar of zes maanden na de feiten in, naargelang het misdrijf een misdaad, een wanbedrijf of een overtreding is. De

261 P. DELTOUR en L. GALLEZ, *Pers en Gerecht, Vademecum voor journalisten,* Brussel, Koning Boudewijnstichting, 42-44.

begindatum van de verjaringstermijn is normaal de dag dat het misdrijf werd gepleegd en niet de dag waarop het werd ontdekt.

Artikel 21 bis V.T. Sv. bepaalt verder dat de verjaringstermijn van de strafbare feiten wordt opgeschort tot wanneer het slachtoffer de leeftijd van achttien jaar heeft bereikt. Minderjarige slachtoffers, of slachtoffers die minderjarig waren op het ogenblik van de feiten, kunnen dus ook na het bereiken van de leeftijd van 18 jaar nog een klacht indienen. Concreet bedraagt de verjaringstermijn voor minderjarige slachtoffers van zedenfeiten 10 jaar.

"In sommige landen bestaat er een langere verjaringstermijn voor seksuele misdrijven op minderjarigen. Dit is bijvoorbeeld het geval in Frankrijk. In sommige landen werd de verjaring voor deze misdrijven gewoonweg afgeschaft (in sommige Amerikaanse Staten)".[262]

B. Ervaringen

Om de ervaringen van de parketten met prostitutie door minderjarigen te toetsen, vonden individuele interviews plaats met de sectie zeden van het parket Gent, Brussel en Antwerpen. We vroegen naar statistische gegevens, de modus operandi en het profiel van daders en slachtoffers, de praktische aanpak door het parket en de recente maatschappelijke evoluties aangaande het fenomeen.

Omvang van het fenomeen

Gezien alle zedenfeiten onder één zelfde dossiernummer[263] worden bewaard kunnen geen exacte cijfers worden gegeven over het aantal minderjarigen dat zich jaarlijks prostitueert. Uit de getuigenissen kunnen we evenwel opmaken dat er de laatste twee à drie jaar een toename zou zijn van zaken gerelateerd aan nieuwe technologieën.

Hierbij is het wel belangrijk op te merken dat misbruik van minderjarigen geen nieuw fenomeen is. Enkel de wijze waarop minderjarigen zich laten overhalen tot grensoverschrijdend seksueel gedrag en prostitutie is geëvolueerd, zoals blijkt uit onderstaand citaat:

262 *Vr. en Antw.,* Senaat 2005 – 2006, 30 juni 2006, Vr. nr. 5622 van mevrouw De Roeck aan de Minister van Justitie.

263 Zaken worden op het parket op een unieke wijze geïdentificeerd aan de hand van hun notitienummer.

"Meisjes die zich laten gebruiken door jongens, is een fenomeen van alle tijden. Alleen zijn er nu meer mogelijkheden, met de komst van het internet en de nieuwe technologieën. Het is dus niet zo dat internet al het andere vervangt".

Nicole Caluwé[264], jeugdrechter, rechtbank Mechelen

Modus operandi

Specifiek voor wat prostitutie door minderjarigen aangaat, illustreert onderstaand citaat een type-situatie waarmee de parketten te maken krijgen:

"Een volwassen man geeft zich uit voor een jongere vriend op een chatsite. Hij leert er een minderjarig meisje kennen en bouwt een vertrouwensband op. Hij geeft haar aandacht, zegt dat ze mooi is en brengt haar er toe om erotisch te chatten. Vervolgens vraag hij of ze haar borsten eens wil tonen, slipje uit wil trekken en zich wil masturberen voor de webcam. In ruil krijgt het meisje dan belwaarde voor haar gsm, een 20 à 30 euro".

Liesbeth Verlinden, substituut procureur des konings, parket Brussel

Dergelijke zaken komen voornamelijk bij de parketten van Antwerpen, Gent en Brussel terecht wanneer de ouders erop uitkomen. Het parket Brussel heeft ook ervaring met minderjarigen die (zonder medeweten van hun ouders!) een klacht neerleggen omdat het plots 'allemaal te ver gaat'. Indien de ouders klacht neerleggen, reageert de minderjarige vaak ontzet. De parketten hadden tot nu toe enkel evaringen waarin meisjes het slachtoffer waren. Ze geven aan dat de minderjarige haar gedrag niet 'fout' vindt, zichzelf ook niet ziet als slachtoffer, en de klacht een onterechte inmenging in haar persoonlijk leven vindt. Ze benoemt haar activiteiten zeker niet als prostitutie. Sommige meisjes geven na verloop van tijd wel toe dat het te ver ging[265], en dat ze angst hadden om door hun internetvriend gechanteerd te worden. Deze weet na verloop van tijd immers heel veel over de minderjarige, ook kleine en grotere geheimpjes waarvan de minderjarige liever niet heeft dat deze bekend worden gemaakt.

Naast prostitutie en grensoverschrijdend seksueel gedrag via het internet, hebben de parketten reeds een aantal zaken behandeld waarbij volwassen mannen seksuele boodschappen via sms op televisie laten verschijnen en afspraken maken met minderjarigen.

264 Mevrouw Caluwé werd bevraagd vanuit haar jarenlange ervaring als referentiemagistraat verdwijningen op het parket Antwerpen en vanuit haar meer recente ervaring als jeugdrechter op de rechtbank van Mechelen.

265 Meestal komen de meisjes tot inkeer vanaf ze beseffen dat de informatie of de beelden die gemaakt werden, verspreid worden, bijvoorbeeld via Youtube.com.

Profiel slachtoffers en daders

De 'slachtoffers' die gekend zijn bij het parket, zijn meestal meisjes tussen 13 en 16 à 17 jaar. Het parket Gent geeft hiervoor de volgende verklaring:

> *"We zien dat minderjarigen jonger dan twaalf nog vrij kort worden gehouden door vader en moeder. Vanaf dertien jaar krijgen ze al wat meer vrijheid. Ze worden taalvaardiger, kunnen beter typen en ze zijn ook nieuwsgierig naar seksualiteit. De meeste slachtoffers zijn dan ook tussen 13 en 16 à 17 jaar oud".*
>
> *Myriam Van Praet, eerste substituut en referentiemagistraat verdwijningen, parket Gent*

Bij het parket Antwerpen benadrukt men het lage opleidingsniveau en het lage zelfbeeld van de meisjes. Dit aspect maakt hen extra kwetsbaar en zou voor daders ook een verzwarende omstandigheid betekenen in de bestraffing.

> *"In eerste instantie wordt meestal vrijwillige hulpverlening geprobeerd via het Comité Bijzondere Jeugdzorg. Maar veel meisjes gaan toch verder met hun gedrag, niettegenstaande het sterk signaal dat ze hebben gekregen. Ze beginnen dan ook weg te lopen en op de duur moet je ze tegen zichzelf beschermen. Wanneer ze dan bij de jeugdrechter terechtkomen, worden ze dan ook vaak geplaatst".*
>
> *Nicole Caluwé, jeugdrechter, rechtbank Mechelen*

Wat de 'daders' aangaat, werden de parketten tot nu toe enkel geconfronteerd met mannelijke daders. Hun profiel lijkt op dat van 'klassieke' pedofielen[266]. Ze zijn zowel hoog als laag opgeleid, komen uit diverse milieus, en ze kunnen goed met internet overweg. Ze hebben een duidelijk zicht op de meest populaire jongerenkanalen en hebben zich hierin geïntegreerd om makkelijk in contact te komen met minderjarigen.

Procedure

Na klacht bij de politie wordt de minderjarige ondervraagd en worden de chatberichten (indien mogelijk) en sms'en (telefonieonderzoek) onderzocht. De dader wordt onderworpen aan een verhoor en zijn computer wordt in beslag genomen. Na analyse van de computergegevens blijkt vaak dat de dader ook nog met andere meisjes chat. Deze meisjes worden dan opgespoord en bevraagd.

266 "Pedoseksuele misbruikers lijken zich niet duidelijk te onderscheiden van de man of vrouw in de straat. Het gaat om alle leeftijdsgroepen, in alle rangen en standen, in alle woonsituaties, in alle beroepen. Er lopen tal van mensen rond met kenmerken die weliswaar vaker bij pedoseksuele misbruikers voorkomen". Uit CHILD FOCUS, *De grote kindervriend? Pedoseksueel misbruik: profiel / impact / preventie,* Brussel, Maklu, 2003, 14.

"Soms gaat de loyauteit zó ver dat de minderjarige haar internetvriend waarschuwt dat er een politieel onderzoek loopt tegen hem. Daarom nemen we nu ook de gsm van de minderjarige in beslag. Dan is het moeilijker om hem snel te verwittigen".

Myriam Van Praet, eerste substituut en referentiemagistraat verdwijningen, parket Gent

De minderjarigen worden opgevolgd door het jeugdparket, de daders door de cel zeden.

Maatschappelijke evolutie

Tijdens de interviews met de parketten en de lokale politie viel op dat een aantal begrippen vaak in één adem worden genoemd. De grenzen tussen de fenomenen pedofilie, kinder- en jongerenprostitutie en kinderpornografie zijn volgens de geïnterviewden moeilijk te bepalen. Mensen die zich aan kinderen vergrijpen, zouden bijna altijd in het bezit zijn van kinderpornografisch materiaal.

De daders van deze fenomenen kunnen minderjarigen via het internet benaderen. Hierbij vissen ze elk in dezelfde vijver. Mannen die jonge meisjes overhalen om zich te prostitueren, maken hier ook foto's of filmpjes van. Sommigen versturen dit 'materiaal' ook naar andere geïnteresseerden. Zo zouden er verschillende gemeenschappen van pedofielen bestaan die elkaar bevoorraden met filmpjes en foto's. Het gaat om een zeer gesloten gemeenschap en een hechte vertrouwensgroep. De leden verbergen hun gezicht zelfs niet voor elkaar. Hoe meer nieuw materiaal ze kunnen aanbrengen en hoe explicieter dit is, hoe hoger hun aanzien binnen de groep.[267]

Ook minderjarige slachtoffers zijn een heterogene groep. Sommigen voelen zich duidelijk misbruikt, anderen zien het kwade niet in van hun activiteiten, nog anderen hebben zelf initiatief genomen en een spel van vraag en aanbod gespeeld om in ruil voor prostitutie zoveel mogelijk betaald te worden voor hun foto's, erotische gesprekken, filmpjes,…
De verwerking van seksuele handelingen, gesteld via het internet, is achteraf bijzonder complex. Beelden van het misbruik kunnen namelijk blijvend circuleren op het internet.
Maar onder de minderjarigen zijn er soms ook echte 'oplichtertjes', aldus het parket Gent. Ze voeren een hele onderhandeling over de voorwaarden om bepaalde seksuele

267 Tijdens het gesprek met de lokale politie Antwerpen kwam de volgende persoonlijke gedachte ter sprake: "Kaderde 'de zaak Rouen' niet in de activiteiten van een dergelijke community?". De federale politie pakte in mei 2007 twee Franse verdachten op die van plan waren om een meisje tussen 5 en 9 jaar oud te ontvoeren in België om haar gedurende een weekend op te sluiten en te misbruiken en daarna weer vrij te laten. Een alerte Belgische internetgebruiker kwam de plannen op het spoor en lichtte onmiddellijk Child Focus in. Child Focus nam contact op met de federale politie en het federaal parket besliste om een Belgische undercoveragent in te zetten. De inval van de politie kwam net op tijd, want de schuilplaats om het ontvoerde kind gevangen te houden was al volledig klaargemaakt. Op 2 juli 2008 veroordeelde de rechtbank de twee mannen tot vier en vijf jaar cel wegens de voorbereiding van de ontvoering, verkrachting en marteling van een Belgisch meisje.

handelingen te stellen. Eens de belwaarde bijvoorbeeld op hun gsm staat, trekken ze zich terug en komen ze hun 'belofte' niet na. Ze pochen hierover tegen hun vriendjes en overhalen hen dan om hetzelfde te doen. Deze stelling kwam ook naar voor uit de rondetafelgesprekken en de verschillende terreinbezoeken.

6. Toekomstperspectieven

Nieuwe technologieën bieden nog veel ontwikkelingsmogelijkheden. Ook interactieve toepassingen zullen meer en meer op het voorplan treden. Maar in welke mate zullen grensoverschrijdend seksueel gedrag en prostitutie via het gebruik van de nieuwe technologieën (sms en chat) verder evolueren?

A. Evoluties binnen het fenomeen jongerenprostitutie

- Hans Willems, prostitutiebeleidsambtenaar van Antwerpen meent dat internetprostitutie nog zal groeien: "Anonimiteit is één van de hoogste waarden van het beroep, internet is hier perfect voor". Van een verschuiving wil Willems niet spreken, hij heeft het eerder over een nieuwe vorm van prostitutie. Heroïnehoertjes zullen bijvoorbeeld nooit de doelgroep van de virtuele wereld worden.

- Boysproject[268], één van de 15 deelwerkingen van het Centrum Algemeen Welzijnswerk De Terp, vreest dat het fenomeen jongensprostitutie in de toekomst nog meer verdoken zal zijn. Meer en meer zullen lijsten met klanten aangemaakt worden via MSN en doorgegeven worden onder escorts. Vandaag bereikt Boysproject escorts via publiek toegankelijke *gay*-websites omdat ze daar aan klantenwerving doen. In de toekomst zullen deze jongens omwille van dit gesloten MSN circuit moeilijker kunnen worden bereikt en geholpen.

- Een recente trend die volgens IMS verwacht wordt op vlak van jongerenprostitutie is het maken van video's op aanvraag. Waar vandaag seksueel getinte boodschappen en foto's worden doorgestuurd, en opnames worden gemaakt via de webcam, is het in Frankrijk en Engeland al wijd verspreid om tegen betaling zelfgemaakte videoclipjes te maken waarin seksuele handelingen worden gesteld.

268 De werking van CAW De Terp met als deelwerking Boysproject wordt in hoofdstuk IV in detail uitgelegd, p. 129 e.v.

B. Evoluties op het vlak van nieuwe technologieën

- De cel nieuwe technologieën van Child Focus voorspelt voornamelijk problemen met de nieuw aan te komen generatie gsm's waar men zowel mee kan bellen, e-mailen, filmen, surfen... Minderjarigen zullen met andere woorden op internet zijn, zonder dat hun ouders het beseffen.

- Gsm's evolueren dan wel meer en meer tot mini computers, maar beschikken (nog) niet over dezelfde mogelijkheden om *printscreens* te maken of berichtgeschiedenissen te bewaren. Deze toestellen zijn door hun grootte per definitie veel individueler en mobieler in gebruik, waardoor er minder sociale controle is dan wanneer jongeren de computer gebruiken.

- Tot slot is het zo dat gsm-toestellen de laatste jaren steeds goedkoper worden. Er zijn zelfs al wegwerptoestellen op de markt. Het Amerikaanse bedrijf Hop-on verkoopt in tal van landen een gsm zonder scherm met een beperkt belkrediet 'ingebakken'. Eens de belwaarde op is, wordt het toestelletje gewoon weggegooid. Dit soort wegwerptoestellen zal de anonimiteit nog verhogen en misbruik vergemakkelijken.[269]

C. Andere maatschappelijke evoluties

- Het parket Brussel waarschuwt dat daders nu nog fouten maken, maar in de toekomst meer en meer op de hoogte zullen geraken van technische snufjes om betrapping op misbruik van minderjarigen via nieuwe technologieën te omzeilen. Het omleiden van internetverkeer naar buitenlandse sites is een manier om anoniem op het internet te surfen. Maar ook het regelmatig verbreken van de internetverbinding en het opnieuw aanmelden, zorgt er voor dat bij veel ADSL-verbindingen of kabelaansluitingen telkens een nieuw IP adres wordt toegewezen.

- Het parket Gent vreest dat minderjarigen meer en meer hun seksuele activiteiten zullen vastleggen op beeld. Via de gsm en via de webcam is het namelijk heel gemakkelijk geworden om te filmen, met alle problemen van dien als dit verspreid wordt onder vrienden of op een website wordt geplaatst. De beelden zijn dan niet meer 'controleerbaar' en kunnen heel snel (wereldwijd) verspreid worden.

269 http://tijdblogs.typepad.com/tzine/nieuws/index.html

7. Conclusie

De impact van informatie- en communicatietechnologieën op jongeren is groot. In dit hoofdstuk onderzochten we hoe nieuwe technologieën grensoverschrijdend seksueel gedrag en jongerenprostitutie kunnen vergemakkelijken.

Het gebruik van gsm en internet door jongeren heeft ongetwijfeld positieve effecten: verliefdheden, relaties en seksuele ervaringen. Daarnaast mogen we niet blind zijn voor de risico's van grensoverschrijdend seksueel gedrag en prostitutie. We stelden vast dat jongeren hun seksuele activiteiten met derden niet als prostitutie benoemen wanneer er geen rechtstreeks fysiek contact is (seksueel webcammen) of nog wanneer ze er niet expliciet voor worden betaald en enkel beloningen 'in natura' krijgen. Sommigen zijn zeer naïef en gaan mee in het spel van de dader, anderen spelen een spel van vraag en aanbod en onderhandelen over wat ze wel en niet wensen te doen en tegen welke prijs, nog andere minderjarigen worden omschreven als 'echte oplichtertjes'. Eens ze de beloning in handen hebben, trekken ze zich terug.

Wanneer de ouders zich voor de belevingswereld van hun kind interesseren, zouden deze zich wel minder risicovol gedragen op het internet. Maar ouderlijke (sociale) controle volstaat niet. Een aantal zaken zijn wettelijk geregeld. Zo is het verboden om minderjarigen aan te zetten tot het stellen van bepaalde seksuele handelingen via de webcam. Daarnaast doen openbare chatrooms, sms-diensten via teletekst en de televisie aan zelfregulering: ze leggen gedragcodes op aan de gebruikers, al dan niet in combinatie met woordenfilters en de inzet van moderatoren. Tot slot beschikken publieke fora ook over een systeem om misbruik te melden ingeval er ongepaste reacties of opmerkingen op staan waaraan je aanstoot neemt. Daarnaast is er het burgerlijk meldpunt stopchildporno.be, opgericht om *online* beelden van seksueel misbruik van kinderen te melden en het politieel meldpunt ecops.be voor alle misdrijven op of via het internet.

De laatste jaren worden parket en politie meer geconfronteerd met zedenzaken ten aanzien van minderjarigen waar nieuwe technologieën aan te pas komen. Het gekende zou slechts het topje van de ijsberg zijn. In de toekomst schatten zowel hulpverleners, politie, parket en moderatoren in dat grensoverschrijdend seksueel gedrag en prostitutie door minderjarigen via het internet zal toenemen. Dit is bijzonder problematisch. In hoofdstuk II werd namelijk vastgesteld dat de klassieke hulpverlening deze jongeren moeilijk bereikt. In het volgende hoofdstuk wordt daarom nagegaan of de virtuele hulpverlening een rol kan spelen ten aanzien van deze specifieke doelgroep. Toch nog deze bemerking: We mogen het gezond verstand van jongeren niet onderschatten. Het is niet omdat alles mogelijk is, dat alle jongeren er zich aan zullen vergalopperen!

Hoofdstuk IV
Virtuele hulpverlening

1. Inleiding

Jongeren maken intensief gebruik van nieuwe technologieën om te communiceren, contacten te leggen, zich te uiten en zich te informeren. Uit voorgaand hoofdstuk blijkt dat deze activiteiten zowel positieve als negatieve effecten kunnen hebben op de ontwikkeling van de jongere. De risico's verbonden aan *online* communicatie gaan van het zien van schadelijke inhouden tot het zelf stellen van risicogedrag. Zo blijken bepaalde jongeren, via informatie- en communicatietechnologieën, seksuele handelingen te stellen in ruil voor een materieel voordeel. Dit benoemen we in dit onderzoek als jongerenprostitutie.

Zoals besproken in hoofdstuk II, waarin het fenomeen jongerenprostitutie werd uitgediept, richten jongeren in moeilijkheden zich zelden tot de hulpverlening. Sommige jongeren die zich prostitueren hebben geen hulpvraag en benoemen hun gedrag ook niet op die manier, omdat ze het vaak niet als een probleem zien. Zij voelen zich dan ook geen slachtoffer. Andere jongeren die wel een hulpvraag hebben, stappen niet naar de hulpverlening, omdat het voor hen te moeilijk is om *face-to-face* hun persoonlijk verhaal te vertellen.[270] Daarenboven is prostitutie een taboe-onderwerp. Veel hulpverleningsorganisaties maken daarom gretig gebruik van nieuwe methoden om hun doelgroep beter te bereiken. Ze investeren in hun website, naast folders en informatiebrochures, om deze aantrekkelijker te maken voor jongeren die informatie zoeken. Sinds kort gaan veel organisaties hier verder in en breiden ze hun hulp- en dienstverlening uit met virtuele hulpverlening.

In dit hoofdstuk willen we nagaan in welke mate hulpverleningsorganisaties in Vlaanderen nieuwe technologieën gebruiken om tegemoet te komen aan expliciete en impliciete noden van jongeren die kampen met vragen of problemen, risicogedrag vertonen en/of tot prostitutie overgaan. In eerste instantie gaan we in op wat men verstaat onder 'virtuele hulpverlening'. Daarna gaan we na in welke mate hulpverleningsorganisaties in Vlaanderen virtuele hulpverlening bieden, welke doelgroepen ze bereiken en welke ervaringen ze hiermee hebben. De Jongeren Adviescentra (JAC), Slachtofferchat (deelwerking CAW Zuid-Oost-Vlaanderen) en Tele-onthaal werden hierover bevraagd en de virtuele hulpverlening van Boysproject[271] i.s.m. Adzon en Straathoekwerk Gent werd geanalyseerd.

270 KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Toegankelijke jeugdhulpverlening? Deel 1: Kwalitatief onderzoek tot ontwikkeling van de vragenlijst,* Kinderrechtencommissariaat, Brussel, 2007, 38-40; Rondetafelgesprekken.

271 Zie p. 129 e.v.

2. Wat is virtuele hulpverlening?

Virtuele hulpverlening is hulp- en dienstverlening via internet op het gebied van zorg, welzijn en educatie. Het is zeer laagdrempelig en sluit aan bij de wensen en behoeften van de hedendaagse cliënt. Deze hulp- en dienstverlening kan verschillende vormen aannemen, gaande van informatieve websites en zelfhulpfora tot e-mailhulpverlening en hulpverlening via chatrooms.[272]

Tabel 12: Hulp- en dienstverlening via nieuwe media (gebaseerd op schema 'Online hulpverlening in Vlaanderen. Een Swot-analyse'.[273]).

	Groep	**Individueel**
Onmiddellijke communicatie	Chatroom	*Online* gesprek Virtuele *outreac*h
Communicatie met vertraging	Forum	E-mail

In dit hoofdstuk gaan we enkel in op de individuele hulp- en dienstverlening via nieuwe technologieën: *online* hulpverlening, virtuele *outreach* en e-mailhulpverlening. Om te voorkomen dat deze verschillende vormen door elkaar worden gehaald, worden ze hierna gedefinieerd.

2.1 E-mailhulpverlening[274]

E-mailhulpverlening, ook wel e-hulpverlening of e-dienstverlening genoemd, houdt in dat hulpverleners via e-mail een antwoord bieden op een hulpvraag, zoals ze dat bij andere vormen van hulpverlening ook doen. Veel hulpverleningsinstanties hebben hiervoor een specifiek e-mailadres aangemaakt.

2.2 *Online* hulpverlening

Bij *online* hulpverlening zijn hulpverleners op welbepaalde uren *online*, de hulpvrager logt in (eventueel onder een schuilnaam) en kan een *online one to one* chatgesprek aangaan met de hulpverlener. Het is voor anderen niet mogelijk om het gesprek mee te volgen of te onderbreken. Het is een beveiligd gesloten circuit.

272 P. BOCKLANDT en M. DE ZITTER, *Onlinehulpverlening in Vlaanderen – een SWOT-analyse,* onuitg., Gent, Arteveldehogeschool – COMPahs Sociaal werk, juni 2007.

273 *Ibid.*

274 C. CLAEYS e.a., *Draaiboek e-mailhulpverlening,* JAC Gent en Ugent, 2005, 24p.

2.3 Virtuele *outreach*

Virtuele *outreach* is een meer verregaande vorm van virtuele hulpverlening. De hulpverlener meldt zich aan op een chatforum van een website die zijn doelgroep ook bereikt. Hij gaat gesprekken aan met mensen waarvan hun profiel lijkt overeen te komen met het profiel van de doelgroep en verleent op die manier informatie en beantwoordt hulpvragen. Een aantal organisaties gebruiken deze methodiek om specifieke contacten te leggen met (potentiële) prostitués. Tijdens dit onderzoek stelden we vast dat deze hulpverleningsvorm zich enkel richt tot jongens en mannen in de prostitutie. We gaan hier verder op in onder 3.5.3.

3. Virtuele hulpverlening in Vlaanderen

Om na te gaan in welke mate hulpverleningsorganisaties in Vlaanderen nieuwe technologieën gebruiken om tegemoet te komen aan de noden van hun doelgroep, werd een vragenlijst[275] opgesteld. Via contactpersonen bij het Online Hulpverlening UitwisselingsPlatform (OHUP) en het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, werd de vragenlijst verspreid naar de leden van het OHUP en de Jongeren Advies Centra (JAC's zie hierna). De onderzoeksopzet en de vragenlijst werden ook voorgesteld op het groot JAC-overleg van 6 juni 2007 waar de onderzoekster de gelegenheid kreeg om de medewerking van de JAC's te vragen. De keuze om via het OHUP te werken is ingegeven vanuit de motivatie om organisaties te bereiken waarvan we weten dat ze een vorm van virtuele hulpverlening bieden. De JAC's werden bevraagd omdat zij zich specifiek naar jongeren richten.

Een eerste versie van de vragenlijst werd doorgestuurd, waarop alle respondenten opmerkingen en bedenkingen konden doorgeven. Daarna werd de definitieve lijst doorgestuurd met een deadline. De respondenten hadden tussen midden juli 2007 en eind september 2007 de tijd om de vragenlijst in te vullen. Alle 30 JAC's, Tele-Onthaal en Slachtofferchat vulden de vragenlijst in over de manier waarop zij nieuwe technologieën gebruiken om aan hulp- en dienstverlening te doen. Het ging om een schriftelijke vragenlijst met voornamelijk open vragen, zodat de respondenten de volledige vrijheid hadden om hun antwoord te formuleren op hun manier.[276] Sommige respondenten schreven voorbeelden neer die hun antwoord illustreerden. Enkele van deze voorbeelden werden ook in dit hoofdstuk opgenomen.

275 Vragenlijst in bijlage.
276 J. BRINKMAN, *De Vragenlijst,* Groningen, Wolters-Noordhoff, 2000, 68.

De vragenlijst bestond uit enkele algemene vragen over de organisatie en het aanbod, gevolgd door drie van elkaar gescheiden onderdelen: e-mailhulpverlening, *online* hulpverlening en virtuele *outreach*. De onderdelen werden apart gehouden, zodat de organisatie die bijvoorbeeld enkel e-mailhulpverlening biedt, enkel dat onderdeel hoefde in te vullen. Bij elk onderdeel van de vragenlijst werden dezelfde soort vragen gesteld:

- over de aanleiding om met deze hulpverleningsvorm te starten,
- over het doel,
- over de hulpvragers en hulpvragen,
- over de grenzen van virtuele hulpverlening,
- over het al dan niet hebben van interne richtlijnen hieromtrent.

De gegevens uit de respons op de vragenlijst werden aangevuld met informatie uit een recente SWOT-analyse van de *online* hulpverlening in Vlaanderen[277] en het draaiboek e-mailhulpverlening[278] dat in 2005 werd ontwikkeld door JAC Gent en Universiteit Gent. Daarnaast werden de *online* gesprekken van de virtuele *outreach* van Boysproject geanalyseerd, om een zicht te krijgen op deze specifieke methode om de moeilijk bereikbare doelgroep van jongens en mannen in de prostitutie te bereiken.

3.1 Overzicht *online* hulpverlening in Vlaanderen

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de hulpverleningsorganisaties in Vlaanderen die *online* hulp bieden en die zich (onder meer) richten op jongeren, hun doelgroep, de thema's die ze behandelen en de vormen van virtuele hulp die ze bieden. De meeste van deze organisaties (aangeduid met een sterretje) zijn lid van het OHUP. In dit platform wordt kennis over *online* hulpverlening uitgewisseld, en dit zowel op technisch, organisatorisch als op hulpverleningsvlak.

Naast de leden van het OHUP doen ook andere organisaties inspanningen om *online* hulp te bieden. Zo sloegen CAW Mozaïek, CAW De Terp - Boysproject en Straathoekwerk Gent de handen in elkaar om beurtelings op virtuele *outreach* te gaan (zie 3.5).

277 P. BOCKLANDT en M. DE ZITTER, *Onlinehulpverlening in Vlaanderen – een SWOT-analyse,* onuitg., Gent, Arteveldehogeschool – COMPahs Sociaal werk, juni 2007.

278 C. CLAEYS e.a., *Draaiboek e-mailhulpverlening,* JAC Gent en Ugent, 2005, 24p.

Tabel 13: Overzicht (Vlaamse) organisaties die virtuele hulpverlening bieden.

	Website	Doelgroep	Thema's	Vormen virtuele hulpverlening
JAC's/ CAW*	jac.be/caw.be	jongeren	alle	e-mail, *online*
Daidalos / Ikaros[279]*	daidalosvzw.be	jongeren	alle	e-mail, *online*
Kinder-en Jongerentelefoon*	kjt.org	kinderen en jongeren	alle	e-mail, *online*
Tele-Onthaal*	tele-onthaal.be	iedereen	alle	*online*
Kinderrechtswinkel*	kinderrechtswinkel.be	iedereen	kinderrechten	e-mail, *online*
Zelfmoordlijn*	zelfmoordpreventie.be	iedereen	zelfmoord	*online*
Holebifoon*	holebifoon.be	holebi's en hun omgeving	homoseksualiteit	e-mai, *online*
Slachtofferchat*	slachtofferchat.be	slachtoffers van geweld	slachtoffer van geweld	*online*
Project virtuele *outreach* van CAW De Terp – Boysproject i.s.m. CAW Mozaïek en Straathoekwerk Gent	boysproject.be cawmozaiek.be jongenskwartier.be	mannelijke prostitués	alles rond mannelijke prostitutie en veilig vrijen	e-mail, *online, outreach*

3.2 Waarom virtuele hulpverlening?

De informatisering van de samenleving is een feit, net als de introductie van het internet in de hulpverlening. Alle JAC's bieden e-hulpverlening en meer dan een derde biedt *online* hulpverlening. Ook Tele-Onthaal biedt *online* hulpverlening.

De reden voor de meeste organisaties om met virtuele hulpverlening te starten is het willen bereiken van een nieuwe of bredere doelgroep. Men stelt vast dat groepen hulpvragers niet of minder bereikt worden en men wil met de introductie van virtuele hulpverlening een aanvulling bieden op de bestaande hulpverlening. Veel JAC's zeggen dat het een manier is om dichter bij de leefwereld van de jongeren te staan:

"Onze dienstverlening via het internet is een extra toegangspoort, naast de voordeur van het JAC".

Naast laagdrempelig en toegankelijk is dit medium ook anoniem, wat het voordeel biedt dat de hulpvrager vragen kan stellen zonder zich bekend te maken. Dit is vooral een voordeel bij delicate kwesties. Zo zegt Slachtofferchat dat het voor slachtoffers van geweld geen evidentie is om hulp te zoeken:

279 Daidalosvzw.be: Vzw Daidalos is een autonome, pluralistische hulpverleningsorganisatie. De kerntaak van de vzw is het aanbieden van hulpverlening bij problematische opvoedingssituaties. Deze taak situeert zich voornamelijk binnen de sector van de Bijzondere Jeugdzorg.

De ervaringen met geweld blijven meestal gedurende lange tijd een goed bewaard geheim. Er rust een groot taboe op intrafamiliaal geweld, seksualiteit, seksueel misbruik, enz. In de 'klassieke hulpverlening' zetten veel mensen pas na lange tijd de stap naar hulpverlening. Zelfs telefonisch contact zoeken blijkt voor veel slachtoffers van geweld een te grote drempel.

Slachtofferchat

Jongeren kunnen via het internet seksueel getinte beelden zien en vragen en verzoeken krijgen omtrent (hun) seksualiteit.[280] Zij gebruiken het internet ook om informatie te zoeken over seksualiteit, omdat het een laagdrempelig en anoniem medium is. Vandaar dat hulpverleningsorganisaties het internet gebruiken om deze doelgroep beter te bereiken.

3.3 Toegankelijkheid van virtuele hulpverlening voor jongeren in moeilijkheden

Vanuit het recht op toegankelijke hulp- en dienstverlening zijn er vijf minimumvoorwaarden[281] waaraan organisaties die hulpverlening bieden, dienen te voldoen. Het gaat om de 'vijf B's': bereikbaarheid, beschikbaarheid, betaalbaarheid, bruikbaarheid en begrijpbaarheid. Uit onderzoek[282] blijkt dat de jeugdhulp weinig toegankelijk is en dat de diensten onvoldoende gekend zijn bij jongeren en hun omgeving. Het Kinderrechtencommissariaat ging de toegankelijkheid na van de jeugdhulp vanuit het oogpunt van de minderjarige zelf. Jongeren kunnen op verschillende manieren contact opnemen met hulpdiensten. Dat kan door langs te gaan, te telefoneren, te e-mailen of zelfs te chatten. Er zijn een aantal kenmerken van communicatiemiddelen die in de ogen van jongeren bepalend zijn bij het al dan niet contacteren van de hulpverlening.[283]

In onderstaand schema worden de 5 B's evenals de kenmerken van de verschillende communicatiemiddelen die voor jongeren bepalend zijn om al dan niet naar de hulpverlening te stappen, getoetst aan de klassieke en virtuele hulpverleningsvormen.

280 Zie hoofdstuk III, p. 84 e.v.

281 M. BOUVERNE DEBIE, "Het O.C.M.W. en het recht op maatschappelijke dienstverlening", in J. VRANKEN, K. DEBOYSER, D. DIERCKX (eds.), *Armoede en sociale uitsluiting*, Jaarboek 2005, Leuven, Acco, 2005, 203-218.

282 KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Toegankelijke jeugdhulpverlening? Deel 1: Kwalitatief onderzoek tot ontwikkeling van de vragenlijst* , Kinderrechtencommissariaat, Brussel, 2007, 114p.; G. VAN DE WATER, *Weglopen: weg… van wat? Studie over het profiel en de ervaringen van weglopers in België,* Brussel, Child Focus en Koning Boudewijnstichting, 2004, 194p.

283 KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Toegankelijke jeugdhulpverlening? Deel 1: Kwalitatief onderzoek tot ontwikkeling van de vragenlijst,* Brussel, Kinderrechtencommissariaat, 2007, 48-53.

5 B's	Bepalende kenmerken voor contactname met de hulpverlening	Hulpverleningsvormen
Bereikbaarheid Dit verwijst naar alle inspanningen die worden geleverd om drempels te verlagen en toegankelijkheid te verhogen.	**Verplaatsing** De verplaatsing die men moet doen is voor jongeren soms een reden om niet naar de rechtstreekse hulp te stappen.	Via virtuele hulpverlening zijn een aantal organisaties voor een deel van de bevolking beter bereikbaar. Het gaat snel en het is gemakkelijk.
Beschikbaarheid Het gaat zowel over beschikbaarheid van tijd en persoonlijke inzet in de relatie tussen de hulpverlener en hulpvrager. Hierbij geldt dat hoe verder de fysieke afstand is tussen de hulpverlener en hulpvrager, hoe lager de beschikbaarheid is.	**Mogelijkheid tot non-verbale communicatie** Of en in welke mate er mogelijkheid is tot lichaamstaal speelt een rol in de keuze van het communicatiemiddel. Sommige jongeren wensen hun emoties liever niet te tonen, andere vinden het dan weer raar om de persoon waar ze mee communiceren niet in levende lijve voor zich te hebben.	*Face-to-face* hulpverlening garandeert de meest continue relatie. Daarna volgen de telefonische en *online* hulpverlening en virtuele *outreach*. E-mails worden slechts beperkt geconsulteerd, waardoor er altijd een vertraging is tussen vraag en antwoord.
Betaalbaarheid Het financiële aspect mag nooit een drempel vormen om op de noodzakelijke hulpverlening een beroep te kunnen doen. Betaalbaarheid betekent ook dat de 'kosten' op het vlak van privacy en de investering in een vertrouwensrelatie zo laag mogelijk worden gehouden.	**Anonimiteit** De mate waarin anonimiteit wordt verzekerd kan zowel drempelverlagend als -verhogend werken. Enerzijds is het gemakkelijker en minder ingrijpend. Anderzijds vinden sommige jongeren het jammer dat ze de persoon met wie ze spreken niet kunnen identificeren en hebben ze er daarom minder vertrouwen in. **Privacy** De mate van privacy waarover jongeren beschikken, bepaalt het communicatiemiddel dat ze hanteren. Indien de telefoon en computer op een zichtbare plek staat en er altijd iemand in huis is, zullen ze minder geneigd zijn om deze te gebruiken voor hulpverleningsdoeleinden. **Vrijblijvendheid** De vrijblijvendheid waarmee men een communicatiekanaal kan gebruiken is voor jongeren ook belangrijk. Zo is een gesprek uiteraard minder vrijblijvend dan een e-mail: het feit dat ze iemand die ze niet kennen persoonlijk hun verhaal moeten vertellen is niet evident.	Hulpverlening aanbieden via internet brengt een kost met zich mee. Mensen moeten in het bezit zijn van een computer, en daarbovenop moeten zij een aansluiting op het internet hebben. Er zijn natuurlijk wel plaatsen, zoals openbare bibliotheken en scholen, waar mensen gratis *online* kunnen. In dit geval wordt de financiële drempel verlaagd. Bij het gebruik van virtuele hulpverlening kiest de hulpvrager zelf in welke mate hij anoniem wenst te blijven. Wat betreft de privacy kunnen alle juridische regels die *offline* gelden ook *online* toegepast worden.
Begrijpbaarheid Men moet een open en transparant aanbod bieden. De cliënt dient voldoende zicht te hebben op de doelstellingen en mogelijkheden van de hulpverleningsorganisatie. Hiertoe dient de hulpverlener de dingen zeer goed uit te leggen en te toetsen bij de cliënt naar onbegrepen informatie of onbeantwoorde vragen.		Mits concrete afspraken en het afstemmen van verwachtingen (over de mogelijkheden van de hulpverleningsorganisatie, het verloop van het hulpverleningstraject en de rol van de hulpverlener hierin) zal virtuele hulpverlening duidelijk en begrijpbaar kunnen verlopen.
Bruikbaarheid Dit heeft te maken met de mate waarin het hulpaanbod tegemoet komt aan de specifieke hulpvragen en de concrete noden van de cliënt.	**Vorm van hulpverlening** Jongeren verbinden bepaalde communicatiemiddelen met bepaalde percepties. Zo heeft men het idee dat een bepaald communicatiemiddel in verband staat met de mate waarin het antwoord van de hulpverlening oplossingsgericht is. Een rechtstreeks gesprek wordt eerder oplossingsgericht geacht, een telefoongesprek eerder adviesgericht.	Virtuele hulpverlening kan tot op zekere hoogte tegemoetkomen aan specifieke hulpvragen. Een vaardige hulpverlener zal de hulpvrager vaak zelf verder kunnen helpen, of zal verwijzen naar een meer geschikt hulpverleningsaanbod. Bepaalde organisaties hebben evenwel slechts een beperkt aanbod aan virtuele hulpverlening, zoals bijvoorbeeld antwoord bieden op informatievragen via e-mail.

Tabel 14: Toegankelijkheid van de jeugdhulpverlening.

Bovenstaande tabel toont aan dat de nieuwe vormen van hulpverlening (e-mail, *online* en virtuele *outreach*) een goede aanvulling kunnen zijn voor de klassieke *face-to-face* en telefonische hulpverlening. De klassieke hulpverlening zal evenwel niet vervangen worden door de virtuele omdat er een aantal belangrijke grenzen aan verbonden zijn (infra).

Uit de bevraging van de JAC's, Slachtofferchat en Tele-Onthaal blijkt dat hulpverleningsorganisaties in hun virtuele hulpverlening vaker geconfronteerd worden met onderwerpen die *face-to-face* of zelfs telefonisch moeilijker bespreekbaar zijn. Het gaat om vragen rond seksualiteit, mishandeling, misbruik, geweld, automutilatie en psychische gezondheid.

Het thema jongerenprostitutie werd door deze bevraagde organisaties zelden of nooit als gespreksonderwerp genoteerd. Hier kunnen verschillende redenen voor zijn. Misschien komen deze jongeren niet bij de virtuele hulpverlening terecht, omdat ze het niet kennen. We hebben eerder ook aangehaald dat veel jongeren hun prostitutiegedrag niet op die manier benoemen en het ook niet als een probleem beschouwen. Indien ze een probleem ervaren en beslissen om hiervoor de hulpverlening te contacteren, gaan deze jongeren naar alle waarschijnlijkheid eerder een hulpvraag stellen met betrekking tot een deelgebied van de prostitutie (seksualiteit, SOA's, gezondheid, drugs, enz.) dan over het feit dat ze geld krijgen in ruil voor seksuele handelingen.

Hieronder enkele voorbeelden van hulpvragen via e-mail naar een JAC:

"Ik heb uw website gevonden op advies van een vriend. Ik heb recent een ongelukje gehad met iemand die ver van mijn woonplaats woont. Spijtig genoeg weet ik dus niet of zij al dan niet een bepaalde vorm van SOA met zich mee droeg. Zou u me kunnen helpen met een discrete plek om een test uit te voeren om de aanwezigheid van zo'n SOA's te achterhalen, ergens in hartje Brussel?"

"Hallo, ik ben bijna 17 en heb een vriendin van 14. Mijn vader zegt dat het tegen de wet is en dat ik opgesloten kan worden. Maar we vrijen nog helemaal niet. Is het waar dat ik geen relatie met haar mag hebben?"

Zeker voor groepen die moeilijker terecht komen bij de reguliere hulpverlening omdat de drempel te groot is, maar die wel vertrouwd zijn met het internet, kan virtuele hulpverlening een volwaardig alternatief bieden. We denken hierbij voornamelijk aan jongeren die te kampen hebben met problemen die zich in de taboesfeer bevinden, zoals jongeren in de prostitutie.

3.4 Grenzen van virtuele hulpverlening

Uit de respons op de vragenlijst blijkt dat hulpverleners via virtuele hulpverlening grosso modo worden geconfronteerd met twee soorten vragen:

- **Informatie- en adviesvragen:**
  Via e-mail of chat worden vooral informatie- en adviesvragen gesteld. Hierbij wordt opnieuw bevestigd dat het regelmatig gaat om vragen uit de taboesfeer.

- **Ondersteuningsvragen:**
  Virtuele hulpverlening fungeert hier als een complementaire hulpverleningsvorm en dus als ondersteuning van de *face-to-face* hulpverlening.

Niet alleen potentiële hulpvragers[284], ook welzijnswerkers zelf stellen zich de vraag of virtuele hulpverlening meer kan zijn dan het verlenen van advies en informatie. Dit blijkt ook uit onderstaand citaat van een welzijnswerker[285]:

> *"Voorlopig willen we een begeleiding via e-mail zeker niet promoten. We blijven ervan overtuigd dat we in zo'n begeleiding niet dezelfde kwaliteit kunnen geven als in een* face to face *contact. Wanneer een jongere aangeeft dat hij/zij een begeleiding wil via mail, biedt de hulpverlener in eerste instantie mogelijke alternatieven aan. Wanneer de jongere hier niet op wil ingaan en toch een begeleiding wil via mail, kan dit enkel wanneer de individuele hulpverlener dit ziet zitten. Wel geven we aan de jongere duidelijk de beperkingen van het medium weer. Wanneer een hulpverlener er in samenspraak met de jongere toch voor kiest een begeleiding op te starten via mail wordt er samen met de cliënt een aantal duidelijke afspraken gemaakt (aantal keer dat je terugmailt) en wordt dit op teamoverleg of intervisie gebracht".*
>
> *welzijnswerker*

Crisishulpverlening wordt als één van de belangrijkste grenzen van virtuele hulpverlening ervaren. Bij e-mailhulpverlening, en vooral bij anonieme e-mailhulpverlening, vormt de geringe informatie waarover je beschikt een knelpunt in het omgaan met crisisvragen. Vaak is het door een vage vraagstelling ook moeilijk om juist in te schatten of het om een crisisvraag gaat. Bij *online* hulpverlening kan je sneller reageren, maar de afwezigheid van non-verbale communicatie vergroot de moeilijkheid om op een gepaste manier te reageren omdat lichaamstaal veel zegt over de gemoedsgesteldheid van de hulpvrager.

284 KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Toegankelijke jeugdhulpverlening? Deel 1: Kwalitatief onderzoek tot ontwikkeling van de vragenlijst,* Kinderrechtencommissariaat, Brussel, 2007, 48-52.
285 L. Hendrickx, CAW De Kempen in C. CLAEYS e.a., *Draaiboek e-mailhulpverlening,* JAC Gent en Ugent, 2005, 8.

Bij het gebruik van virtuele hulpverlening kiest de hulpvrager ook zelf in welke mate hij anoniem wenst te blijven. Dit heeft als gevolg dat de hulpverlener over weinig informatie van de cliënt beschikt. Dit kan invloed hebben op de respons, want vaak zijn gegevens zoals geslacht, leeftijd of de plaats van herkomst belangrijk bij het formuleren van een gepast antwoord of een verwijzing naar een hulpverleningsinstantie in de buurt van de hulpvrager. Een oplossing hiervoor kan een 'kliksysteem' zijn, waarbij de hulpvrager zijn geslacht, leeftijd en woonplaats aangeeft. Maar ook dit systeem is niet waterdicht, want de hulpvrager kan aanklikken wat hij wil. In de praktijk proberen hulpverleners dit op te lossen door in hun antwoord aan te geven welke gegevens men nodig heeft om een gepast(er) antwoord te geven.

3.5 Virtuele hulpverlening aan prostitué(e)s

De hulpverlening ziet de verschuiving van prostitutie naar de virtuele wereld met lede ogen aan. De doelgroep wordt nóg anoniemer en is daardoor nog moeilijker te vinden voor hulpverleners. Vandaar het belang om nieuwe methoden te onwikkelen waarmee deze doelgroep kan worden bereikt. Enkele organisaties in Vlaanderen hebben deze stap gezet en gaan gericht op zoek naar jeugdige prostitué(e)s die ervoor kiezen om klanten te werven via internet.

3.5.1 Inleiding

In onze zoektocht naar virtuele hulpverlening voor jeugdige prostitué(e)s kwamen we terecht bij een samenwerkingsverband tussen CAW Mozaïek (Brussel), Straathoekwerk Gent en CAW De Terp - Boysproject (Antwerpen). Deze organisaties richten zich bij hun virtuele *outreach* op mannelijke prostitués.

CAW Mozaïek had tot voor kort een specifieke deelwerking, 'Adzon', die zich uitsluitend richtte op mannelijke prostitués. In september 2007 werd de prostitutiewerking opgenomen in de algemene straathoekwerking van hetzelfde CAW waardoor hun doelgroep veel ruimer werd. De aanloopkamer (een soort woonkamer die enkel toegankelijk is voor jongens en mannen in de prostitutie) werd afgebouwd, de wekelijkse dokterspermanentie bestaat wel nog.[286] De straathoekwerkers gaan ook een drietal keer per week naar de homobuurt van Brussel waar ze onder meer in de bars prostitués aanspreken. Minderjarigen komen zij zelden tegen.

286 Telefonisch gesprek met Emmanuelle Curcio, medewerker CAW Mozaiek, 15 mei 2008.

Straathoekwerk Gent werkt volgens hetzelfde principe. De straathoekwerkers leggen onder meer contacten met jonge, mannelijke prostitués die zich in het stadspark prostitueren. Het Straathoekwerk Gent en PASOP organiseren een medische consultatie vlakbij het park.[287]

Boysproject – één van de 15 deelwerkingen van Centrum Algemeen Welzijnswerk De Terp in Antwerpen – richt zich op jongens en mannen in de prostitutie en jongens die een verhoogd risico lopen om in de prostitutie terecht te komen (kwetsbare jongens die een band hebben met het prostitutiemilieu). Boysproject wil samen met de jongens werken aan hun levenskwaliteit. Men probeert een vertrouwensband op te bouwen als basis voor het hulpverleningsproces. Men richt zich op welzijn en gezondheid, waarbij toeleiding en doorverwijzing centraal staan, zodat de jongere het reguliere hulpverleningscircuit leert kennen en zijn zelfredzaamheid wordt bevorderd. '*Harm reduction*' is cruciaal: men werkt risicobeperkend en probeert zo maatschappelijke problemen te verminderen. Belangrijk is ook het uitgangspunt dat minderjarigen niet thuishoren in de prostitutie: men doet er alles aan om de minderjarige te beschermen en uit de prostitutie te halen. Boysproject hanteert een aantal laagdrempelige methodieken om zijn doelstellingen te bereiken[288]:

- Straathoekwerk: hierbij stappen de medewerkers van Boysproject naar de jongens toe om hen in hun milieu aan te spreken en het aanbod van Boysproject voor te stellen. Er worden contacten gelegd en gewerkt aan een vertrouwensband. Men doet aan gezondheidspreventie en beantwoordt mogelijke hulpvragen.
- *Drop-in:* jongens kunnen langs komen in de *drop-in* om even tot rust te komen. Het is een onthaalruimte waar lotgenoten kunnen worden ontmoet en begeleiding aanwezig is die probeert een antwoord te bieden op de vragen van de jongere.
- Doktersconsultatie: tweewekelijks houdt Ghapro (Gezondheidshuis voor Antwerpse Prostitutie) een SOA-consultatie om een laagdrempelig medisch aanbod te garanderen.
- Individuele contacten: met een aantal jongens kan een individueel hulpverleningsproces worden opgestart om te werken aan het kluwen van problemen waarmee de jongen kampt.

CAW De Terp - Boysproject, CAW Mozaïek en Straathoekwerk Gent gaan ook elk wekelijks *online* op chatsites waar mannen op zoek zijn naar dates of seks. Op deze sites zitten ook escorts. Er wordt geprobeerd contact te leggen met jongens en mannen die via deze weg klanten zoeken en informatie mee te geven over wat de organisatie voor hen kan doen, hulpvragen te beantwoorden, enz. (zie verder 3.5.3 Virtuele *outreach*)

287 PASOP, *Jaarverslag 2006*, Gent, 2007, 19p.
288 B. VANDENBROUCKE *'Boysproject in een notedop',* 15 juli 2008, boysproject.be, 2p.

Een dergelijke virtuele hulpverlening die zich op meisjes en vrouwen in de prostitutie richt, bestaat tot op heden niet in België. De reden hiervoor is waarschijnlijk het feit dat prostitutie via internet weinig tot geen overlast met zich meebrengt, waardoor de beleidsmakers hier geen aandacht aan schenken.

Het is bijgevolg zeer moeilijk voor de hulpverlening om hier extra middelen voor te vinden. De organisaties die wel aan virtuele *outreach* doen, hebben de keuze gemaakt om middelen te gebruiken van hun algemene werking om deze *outreach* mogelijk te maken. Het samenwerkingsverband tussen CAW De Terp - Boysproject, CAW Mozaïek en Straathoekwerk Gent heeft verschillende voordelen: men kan meer cliënten bereiken; men kan supraregionaal werken (aan internet zijn immers geen geografische grenzen verbonden); er wordt ervaring uitgewisseld, men werkt met één naam om de herkenbaarheid voor de cliënten te verhogen en *overkill* te vermijden, de kosten worden gedrukt,…

In onze gesprekken met de klassieke hulpverlening aan vrouwen in de prostitutie[289] hebben we gepeild naar de manieren waarop zij hun doelgroep trachten te bereiken. Dit gebeurt op de klassieke manier, door naar de gekende werkplekken te gaan en de prostituees hulp aan te bieden: uitdelen van condooms, aanbieden van psychosociale ondersteuning en – soms ter plaatse – medisch onderzoek van de prostituee en vaccinaties. Deze organisaties rekenen vrouwen die via het internet werken ook tot hun doelgroep. Ze zoeken proactief - ook via contactadvertenties op het internet en profielsites - naar manieren om '*online*-prostituees' te contacteren en hulp aan te bieden. Deze organisaties hebben evenwel veel minder contact met deze vrouwen dan met vrouwen in de klassieke prostitutie ondanks het feit dat deze groep steeds toeneemt. De lacune in hun aanbod wijten zij aan het tekort aan materiële en personele middelen.

3.5.2 Profiel van de cliënten

Jongens die zich op straat prostitueren verschillen enigszins van zij die via internet te werk gaan. Deze laatste categorie noemt zichzelf vaak 'escort'.
Onderstaand schema geeft een overzicht van de verschilpunten tussen beide doelgroepen zoals opgetekend in de gesprekken met de medewerkers van Boysproject. Hier is nooit onderzoek naar gebeurd, het gaat om de ervaringen van mensen die dagelijks met deze groep werken.

289 Gesprek met Martine Claeysens (PASOP 6 juli 2007), gesprekken met Myriam Dieleman en participerende observaties (Entre2 februari – maart 2007). Rondetafelgesprek 'klassieke actoren' op 14 juni 2007.

Tabel 15: Verschillen tussen straatprostitués en Internet Escorts (Bron: individuele interviews medewerkers van Boysproject).

Straatprostitués	**Internet Escorts**
• Worden via straathoekwerk bereikt.	• Worden bereikt via virtuele *outreach*.
• Hebben contacten met andere mannen die zich in dezelfde buurten prostitueren, wat enigszins zorgt voor een vangnet.	• Werken vaker geïsoleerd – alleen achter de PC – en hebben minder kanalen om te ventileren.
• Prostitutie is vaak een overlevingsstrategie. Gebruiken soms ook andere middelen om aan geld te komen (diefstal, verkopen van nepproducten,...). Leven in het 'nu'. Er wordt zelden toekomstgericht gedacht: prostitutie is de 'oplossing' voor een acuut probleem. Geven het geld dat ze verdienen vaak snel weer uit (nieuwste technologische snufjes, gokautomaten,...).	• Zijn er vaker op een bewuste manier mee bezig. 'Rollen' er vaak in door op datingsites te vertoeven waar ze kennismaken met het werk als escort of door experimenteergedrag. In enkele gevallen heeft de escort een '*business*plan' met als doel op enkele jaren tijd genoeg te verdienen om te stoppen met prostitutie.
• Het gaat meestal om jongens van buitenlandse origine.	• Zowel allochtonen als autochtonen werken via het internet.
• Het gaat om een uitermate kwetsbare groep, die geconfronteerd wordt met een uitzichtloze situatie[290]; een moeilijke school- en gezinscontext, sommigen leven in de illegaliteit of hebben problemen met hun verblijfsvergunning.	• Sommige prostitués zijn niet afhankelijk van de prostitutie om in hun levensonderhoud te voorzien en doen dit enkel als bijverdienste.[291]
• Beginnen vaak op jonge leeftijd. Boysproject is op straat in 2007 189 mannelijke prostitués tegengekomen waarvan 35 minderjarigen. • Worden vaak geïntroduceerd door mensen die het milieu al kennen.	• Gemiddelde leeftijd 24-25 jaar, maar ook jonger. Via chatsessies had Boysproject in 2007 341 contacten[292]. Er werd slechts 1 minderjarige ontmoet op het internet. (Let wel: op internet zegt men meestal minstens 18 te zijn)
• Niet alle straatprostitués zijn homoseksueel. Sommigen worstelen met hun geaardheid.	• Men vermoedt dat het voornamelijk om homoseksuelen gaat, maar het is moeilijk om dit na te gaan.
• Men merkt op dat er een verschuiving is naar het internet. Men vermoedt dat de straatprostitué *online* op zoek gaat naar klanten, van zodra hij daar de mogelijkheid of middelen toe heeft.	• Er worden lijsten met klanten aangemaakt via MSN en doorgegeven onder jongens en mannen. Dit is een verdoken vorm van prostitutie. Probleem: het is een gesloten circuit – privé-chat – dus moeilijk of niet te bereiken door de hulpverlening. In tegenstelling tot de publieke chatrooms kan je er als hulpverlener immers niet in, tenzij je geïntroduceerd wordt.

290 M. VAN SAN, *Schone schijn bedriegt. Over opbloeiende prostitutie in de rafelrand*, Grootstedenbeleid Antwerpen 2008, 93p.

291 *Ibid.*

292 Het gaat hier om het aantal contacten dat de hulpverlener had. Sommige escorts werden meer dan één keer geteld omwille van verschillende nicknames, veranderende profielen, enz.

3.5.3 Virtuele *outreach*

'Virtuele *outreach*' is een hulpverleningsvorm waarbij de hulpverlener via chat- en datingsites contact probeert te leggen met cliënten die zich via het internet prostitueren. Deze vorm van *outreach* is uniek voor België. Hieronder bespreken we een voorbeeld van hoe de hulpverlening de moeilijk bereikbare groep van internetescorts tracht te bereiken. We gaan na op welke manier men te werk gaat en hoe succesvol deze vorm van hulpverlening is.

A. Werkwijze naar jongens

Verschillende internetsites richten zich exclusief op homo's. Afhankelijk van de website (profielsites, chatsites, datingsites of combinatie) kunnen ze er een profiel opmaken, chatten en zelfs allerhande informatie opzoeken gaande van actuele nieuwtjes tot voorlichting.

Wanneer je je aanmeldt op bepaalde chatpagina's, die gekend zijn voor (seks)dating, zie je verschillende *nicknames* van jongens verschijnen. Tussen de aangemelde profielen staan ook *nicknames* verwijzend naar escorts, op zoek naar klanten. Wanneer je op de *nickname* klikt kan je een gesprek starten, dat niet zelden uitdraait op een *seksdate* in *real life*, al dan niet betalend.

De opzet van het virtuele *outreach*project is om contacten te leggen met jongens en mannen die zich prostitueren via het internet. De hulpverleners, betrokken in dit project wensen dan ook vindplaatsgericht op zoek te gaan naar hun doelgroep. Daarom melden ze zich aan op deze populaire sites voor mannen op zoek naar een *(seks)date* of een escort. Ze gebruiken hierbij de nicknaam 'info4escorts': informatie voor escorts.

Na aanmelding gaat de hulpverlener op zoek naar escorts. Het is hierbij niet altijd evident om het onderscheid te maken tussen jongens en mannen die op zoek zijn naar een (kortstondige) relatie, *seksdate*, prostitués en klanten. Dit is vaak ook een kwestie van een goed inschattingsvermogen, gekoppeld aan ervaring.

De bedoeling is om contact te leggen en het vertrouwen te winnen. Jongens die worden aangesproken op de chatsite komen zelden naar Boysproject, maar stellen wel vragen over bepaalde zaken (administratie, gezondheid, veilig vrijen, wetgeving…).

B. Analyse van de virtuele *outreach*

De gesprekken die de medewerkers van CAW De Terp - Boysproject voeren met de internetescorts leveren informatie over het verloop van virtuele *outreach* en de mate waarin andere organisaties hiervan kunnen leren. We hebben daarom gevraagd aan de medewerkers van Boysproject om hun chatconversaties bij te houden en te anonimiseren om ze te analyseren.

De medewerkers van Boysproject hebben tussen juli 2007 en september 2007 een drietal chatconversaties per avond bijgehouden. In totaal werden ons 32 chatconversaties bezorgd die we hebben geanalyseerd.

Bij de analyse van de chatconversaties stootten we op twee belangrijke beperkingen:
- Boysproject houdt de chatconversaties om redenen van privacy niet automatisch bij. Voor het onderzoek werd hierop een uitzondering gemaakt, maar omdat het technisch quasi onmogelijk is om de gesprekken te bewaren of te kopiëren in een document, moest de medewerker de gesprekken handmatig bewaren, wat een tijdrovende taak was.[293]
- Een beperking in deze analyse, eigen aan het medium, is het feit dat men geen vat heeft op de echtheid van wie de persoon beweert te zijn en het verhaal dat hij vertelt.
- De medewerker van Boysproject selecteerde zelf welke chatconversaties ons werden doorgegeven.

We analyseerden de chatconversaties vanuit de volgende vragen:
- Wie spreekt wie aan?
- Is er een hulpvraag?
- Hoe verloopt het gesprek?
- Welke thema's komen aan bod?

1.Wie spreekt wie aan?

De conversaties die we analyseerden bevatten een dialoog van gemiddeld 6 vragen en antwoorden. In 27 van de 32 gesprekken sprak de medewerker van Boysproject de escort eerst aan. In ongeveer één vijfde van deze gevallen kende de medewerker de escort.

Indien de medewerker de escort niet kent, start hij meestal het gesprek met de vraag of de escort de organisatie kent. De meesten kennen de organisatie niet maar zijn wel geïnteresseerd in meer informatie. Dit is de opening voor de medewerker om hier

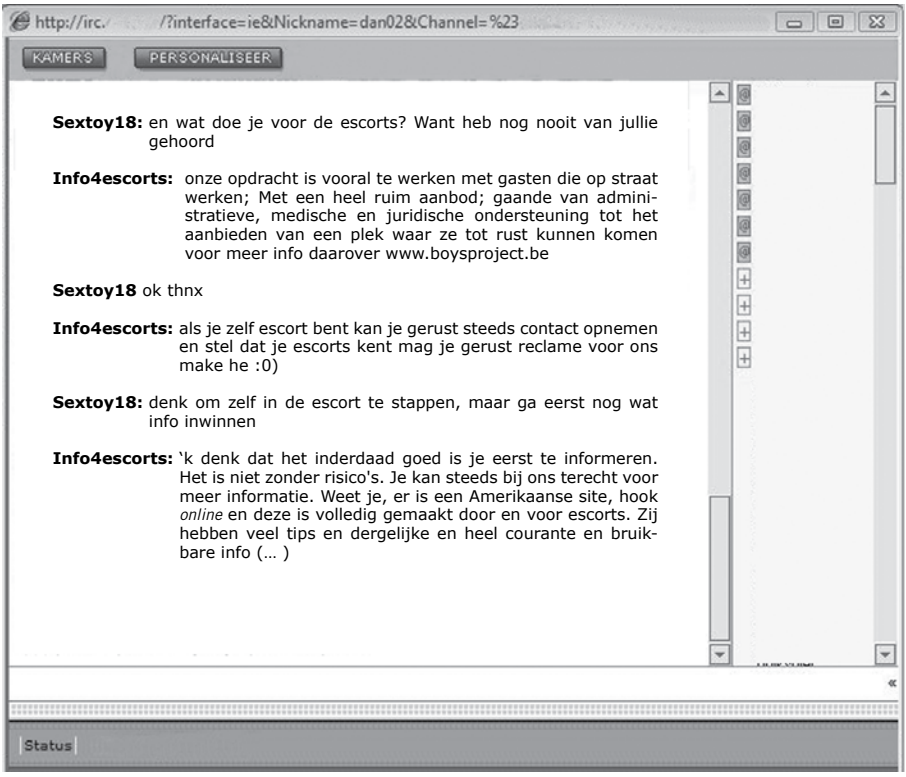
293 Om het voor de onderzoekster mogelijk te maken om de gesprekken toch integraal te kunnen analyseren, heeft de medewerker van CAW De Terp - Boysproject telkens stukken van het gesprek gekopieerd en geplakt in een ander document.

op in te gaan en meer uitleg te geven. Vaak wordt het website adres gegeven, zodat de persoon kan zien dat 'Boysproject' wel degelijk bestaat, om het vertrouwen te vergroten in de medewerker, er zijn immers veel *fakers* op het internet. In sommige gevallen stokt het gesprek omdat de escort niet geïnteresseerd of anderstalig is.

In 5 conversaties werd de medewerker van Boysproject aangesproken door een escort. Er werd gevraagd naar informatie over de organisatie, maar ook een specifieke hulpvraag kan het gesprek starten. Er werd soms ook gevraagd hoe men escort kan worden en of dit legaal is. Op deze sites zitten namelijk veel jongens die uit zijn op een *seksdate* en sommigen zien daar brood in. Ze willen als het ware een centje bijverdienen met iets dat ze graag doen of ze experimenteren ermee.

Hieronder een voorbeeld van de manier waarop de medewerker van Boysproject wordt aangesproken op de chatsite waar hij is aangemeld als 'Info4escorts'.[294]

Fragment

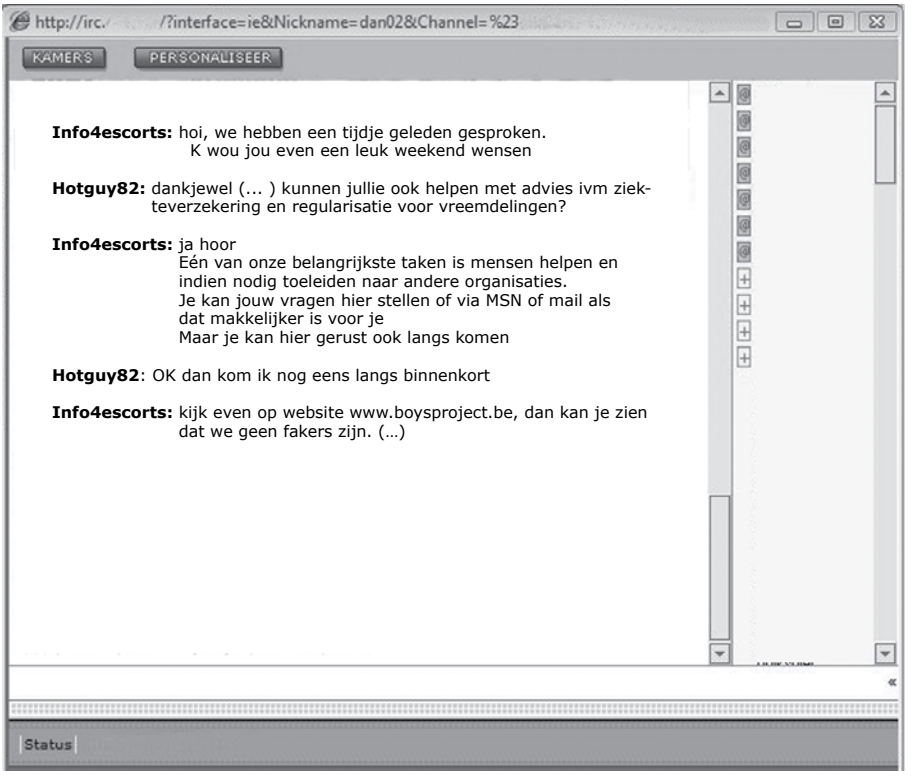
294 De voorbeelden zijn stukjes die gehaald werden uit veel ruimere chatconversaties. Om redenen van anonimiteit zijn de gebruikte *nicknames* van de escorts fictief, maar wel gelijkend op bestaande nicknames die escorts gebruiken.

2. Is er een hulpvraag?

Er werden in de gesprekken zo'n acht hulpvragen onderscheiden. Deze hulpvragen waren slechts in enkele gevallen concreet. In de andere gevallen ging het om een impliciete hulpvraag. De hulpvragen waren in twee gevallen medisch van aard. Drie hulpvragen gingen over financiële en administratieve zaken, waarbij één vraag over regularisatie en ziekteverzekering. In drie gevallen werd een vraag gesteld rond angst, isolement en/of zelfmoord.

In zeventien gesprekken kwam geen echte hulpvraag aan bod. Er werd naar informatie gevraagd of men stond open voor de informatie die werd verschaft door de hulpverlener. In een viertal gesprekken vertelde de escort geen nood te hebben aan hulp of informatie, omdat ze tevreden waren met deze job. De anderen waren niet geïnteresseerd in een gesprek of er werd over koetjes en kalfjes gebabbeld, wat ook belangrijk is om het vertrouwen te winnen.

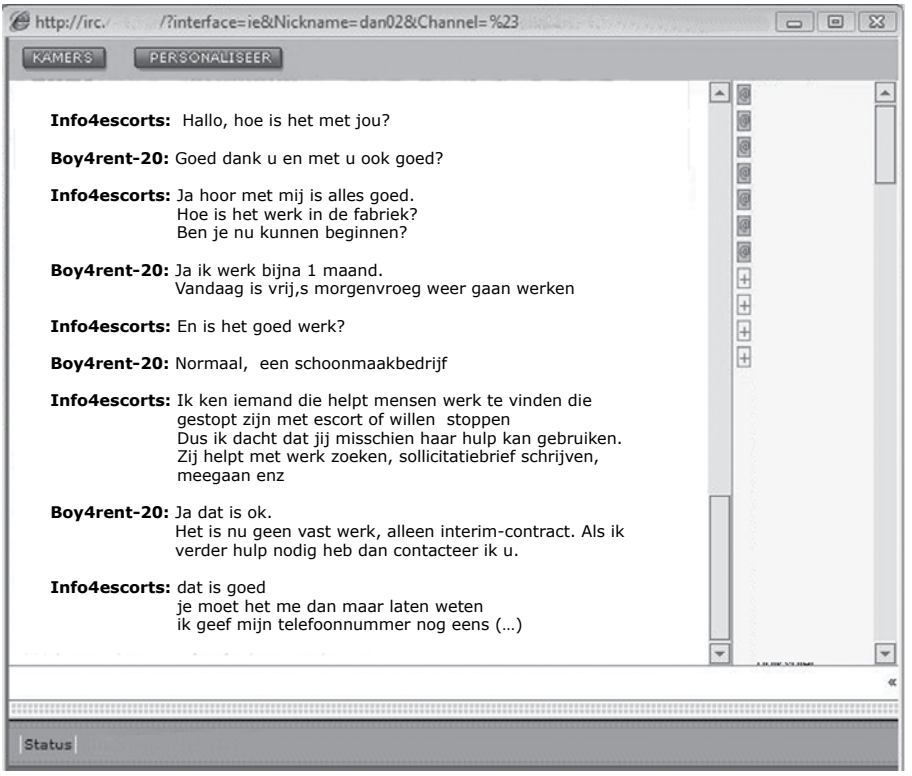
Fragment

3. Hoe verloopt het gesprek?

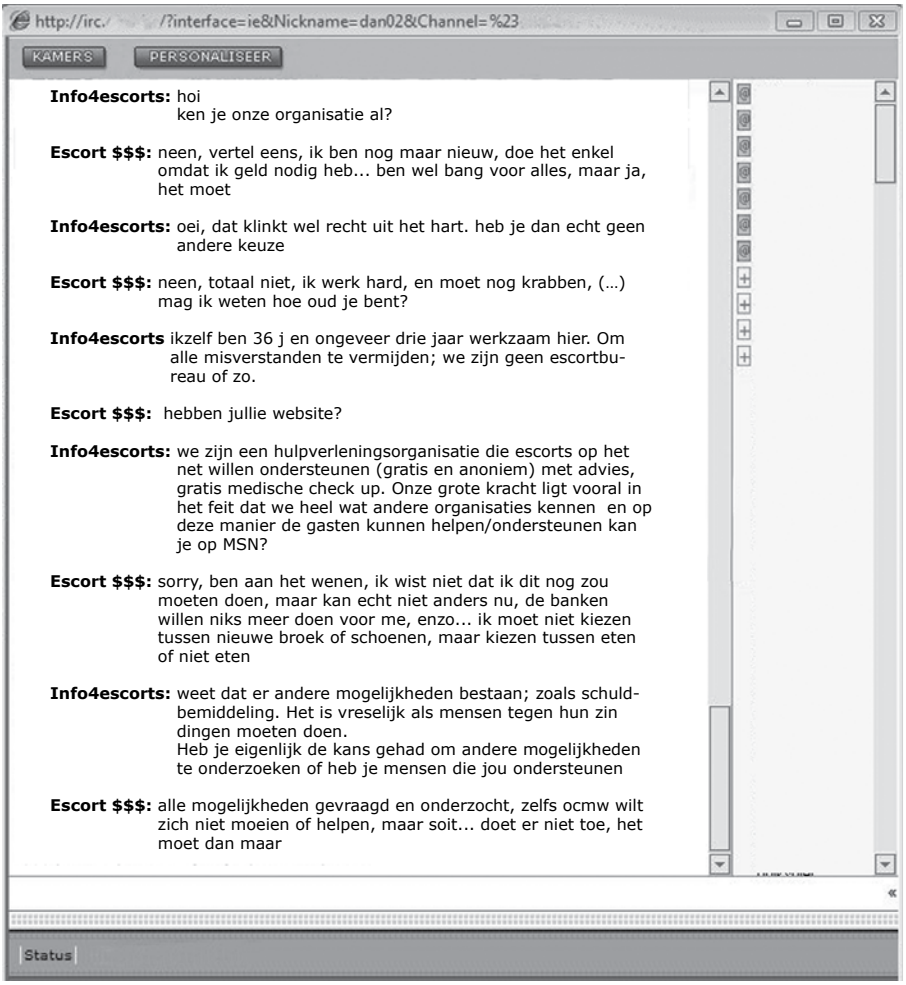
Het gesprek verloopt meestal gemoedelijk, net als tussen twee vrienden die chatten. De medewerker stelt vragen over de bezigheden van de escort, hoe het ermee gaat en wat er gebeurt in zijn leven. De medewerker houdt zich '*low profile*' en gaat op een respectvolle manier om met de persoon waarmee hij chat, ook wanneer hij toevallig op een klant stuit. Boysproject is er evenwel voor prostitués en wil dat dit duidelijk blijft voor de doelgroep. Klanten kunnen informatie verkrijgen over bijvoorbeeld veilig vrijen, maar bij verdere (hulp)vragen, worden ze onmiddellijk verwezen naar andere gespecialiseerde hulp. In enkele gevallen wordt een duurzame band opgebouwd met de escort die dan ook soms bij Boysproject langskomt.

Fragment

In de gesprekken waarbij de escort aangeeft het moeilijk te hebben met het werk dat hij doet of te kampen heeft met andere problemen in zijn leven, reageert de hulpverlener met empathie. Hij geeft aan dat de persoon er niet alleen voor hoeft te staan en hulp kan krijgen. Het is opmerkelijk hoe men in een chatgesprek snel tot een zeer persoonlijk gesprek kan komen waarbij de hulpverlener meteen de vinger op de wonde legt.

Fragment

(…) Deze persoon werd verder geholpen via MSN-conversatie
De medewerker probeert het gesprek meestal af te sluiten met een uitnodiging en zijn contactgegevens (e-mail, telefoonnummer, website, adres).

4. Welke thema's komen aan bod?

De thema's die in chatconversaties aan bod komen, zijn in volgorde van voorkomen:

Informatie over Boysproject en andere 'prostitutiewerkingen':
In bijna elk gesprek komt het aanbod van Boysproject ter sprake. Meestal wordt de informatie over de werking gegeven (dokterconsultatie, *drop-in*, condooms, juridische informatie, …) omdat de medewerker van Boysproject dit zelf aanbrengt, soms omdat de escort ernaar vraagt. Deze informatie wordt vaak ook snel gegeven om te vermijden dat er een misverstand zou zijn en dat de escort denkt dat 'Info4escorts' een klant is of een escortbureau. De meesten zijn geïnteresseerd in de informatie en vragen erop door.

Administratieve, juridische en medische vragen of problemen:
Zoals eerder vermeld, komen er soms vragen over de administratieve en juridische gevolgen van escortwerk. Vaak is dit omdat de medewerker van Boysproject meegeeft hen op dat vlak te kunnen informeren. Ook medische vragen, bijvoorbeeld over SOA's of de nood aan een gratis check-up komen aan bod.

Ventileren over escort:
Sommige escorts vertellen dat ze dit werk graag doen en tevreden zijn. Ze begrijpen wel dat het voor andere jongens niet altijd evident is, zeker voor hen die het als noodzaak ervaren omdat ze financiële problemen hebben. Anderen geven aan dat dit werk hen niet ligt, maar dat ze geen andere overlevingsmogelijkheden hebben.

Informatie over hoe men escort kan worden
Sommige jongens willen graag escort worden en vragen aan de medewerker van Boysproject hoe ze dit best aanpakken. De medewerker geeft, om deontologische redenen, geen antwoord op deze vraag. Het is immers niet de taak van Boysproject om jongens in de prostitutie te helpen stappen, maar wel om hen bewust te maken van een aantal zaken verbonden aan escortwerk en hem tips te geven in het kader van *harm-reduction*. Daarenboven wil de medewerker vermijden dat hij zou 'aanzetten tot prostitutie'. Men gebruikt deze vraag dus als aanknoping om de potentiële escort even te doen stilstaan bij zijn keuze. Waarom wil hij dit doen en heeft hij al nagedacht over de mogelijke risico's die hieraan verbonden zijn?

4. Conclusie

Het internet zien als de ultieme manier om hulp te verlenen zou verkeerd zijn. Er zullen namelijk altijd mensen zijn die geen deel uitmaken van de wereld van informatie- en communicatietechnologieën omdat ze geen toegang tot het internet hebben, geen kennis hebben om het net te gebruiken, er niet gemotiveerd toe zijn of geen vertrouwen hebben in de veiligheid van het systeem. De praktijk geeft aan dat virtuele hulpverlening complementair is ten opzichte van de andere hulpverleningsvormen. Als je als organisatie start met virtuele hulpverlening is dit geen of-of kwestie, maar een zaak van aandacht voor én reguliere vormen van hulpverlening, én het ontwikkelen van een kwaliteitsvolle virtuele hulpverlening.

Virtuele hulpverlening kan kwaliteitsvol welzijnswerk bieden. Zeker voor jongeren in de prostitutie, die gebruik maken van de nieuwe media, kan virtuele hulpverlening een aanvulling of alternatief bieden. Zij komen moeilijk terecht bij de reguliere hulpverlening omdat hun problematiek zich in de taboesfeer afspeelt en hierdoor de drempel te groot is.

Dit blijkt ook uit de analyse van de virtuele *outreach* - gesprekken van CAW De Terp - Boysproject. Hieruit blijkt immers dat internet-escorts nood hebben aan informatie over allerhande onderwerpen waarmee ze geconfronteerd worden. Sommige escorts zoeken de informatie die ze nodig hebben uit zichzelf op, maar het feit dat er op geregelde tijdstippen een hulpverlener op de chatsites aanwezig is, kan de escort ertoe aanzetten om bepaalde problemen te uiten of gericht op zoek te gaan naar de nodige informatie. Niet onbelangrijk is ook het feit dat de escort op die manier wordt aangemoedigd om even stil te staan bij zijn activiteiten en hoe hij zich hierbij voelt. De hulpverlener kan hem bewust maken van de gevolgen van escortwerk, wijzen op gevaren en valkuilen, tips geven, zelfredzaamheid verhogen, enz.

Virtuele *outreach* is vindplaatsgericht werken in een virtueel kleedje. Gezien de prostitutie van minderjarigen naar het internet is verschoven, bereikt de klassieke hulpverlening deze jongeren niet. Het is daarom belangrijk dat de hulpverlening potentiële hulpvragers op die plaatsen zoekt of aanwezig is waar de hulpvrager zich bevindt en dus mee evolueert met de verschuivingen in het prostitutiemilieu. Deze laagdrempeligheid van de hulpverlening vraagt flexibiliteit en een constante aanpassing aan de noden van de doelgroep. Daarom is de aanwezigheid van kennis van dit fenomeen van groot belang. Dit vraagt een investering van tijd en personeel en een methodisch kader met constante evaluatie en bijsturing. Virtuele *outreach* is vaak ook het eerste contact dat een potentiële hulpvrager heeft met hulpverlening en kan de toegangspoort betekenen naar verdere hulp. Het lijkt dé methode bij uitstek om personen te bereiken die hun seksuele diensten enkel via internet aanbieden.

Hoofdstuk V
Aanbevelingen

Voorliggend onderzoek geeft ons een zicht op minderjarigen die via het gebruik van informatie- en communicatietechnologieën overgaan tot prostitutie. Jongerenprostitutie wordt hierbij omschreven als het verrichten van één of meerdere seksuele handelingen door jongens en meisjes die de leeftijd van 18 jaar niet hebben bereikt in ruil voor geld, goederen of een andere vorm van materiële vergoeding voor zichzelf of voor een ander.
De hierna geformuleerde aanbevelingen steunen op de literatuurstudie, de talrijke formele en minder formele gesprekken of ontmoetingen met vertegenwoordigers van de hulpverlening, politiediensten, parketten en de nieuwe media, de rondetafelgesprekken met vertegenwoordigers van de 'klassieke' en de 'niet-klassieke' hulpverlening, een bevraging over virtuele hulpverlening in Vlaanderen en overleg in het begeleidingscomité.
We onderscheiden algemene aanbevelingen, aanbevelingen voor de hulpverlening, aanbevelingen gelinkt aan de nieuwe media en aanbevelingen voor politie en parketten.
Elke aanbeveling wordt voorafgegaan door een situatieschets.

Algemene aanbevelingen

1. Aanbevelingen op vlak van registratie

Om jongerenprostitutie efficiënt te bestrijden, ontbreekt vandaag in België een degelijk overzichtsysteem van de criminaliteitsstatistieken die toelaten de geregistreerde jongerenprostitutie doorheen de rechtsgang op coherente wijze in kaart te brengen. De gerechtelijke diensten, lokale en federale politie kunnen geen algemeen overzicht geven van het fenomeen.

> **Child Focus pleit er voor om de beschikbare politie- en parketstatistieken en statistieken met betrekking tot maatregelen en veroordelingen inzake jongerenprostitutie te verfijnen en op elkaar af te stemmen.**

Bij de hulpverleningsorganisaties ontbreekt ook op het vlak van jongerenprostitutie kennis en inzicht in de aard en omvang van het probleem. De verschillende hulpverleningsorganisaties omschrijven het fenomeen niet op dezelfde wijze en cijfergegevens worden versnipperd bijgehouden.

> **Inzicht in jongerenprostitutie zou de voorzieningen de mogelijkheid bieden om hun eigen handelen ten aanzien van de betrokken jongeren kritisch te bevragen. Een meer systematische gegevensverzameling is aangewezen.**

2. Aanbevelingen op wetgevend vlak

Een valse identiteit aannemen op het internet, seksueel getinte vragen stellen, om seksueel getinte handelingen verzoeken, afspraakjes via het internet maken,… zijn als zodanig niet strafbaar gesteld. De rechtspraak evolueert nog in het zoeken naar creatieve oplossingen bij de strafrechtstoepassing in geval van misbruik van vertrouwen van minderjarigen.

> **Child Focus vertrouwt op het oordeel van de gerechtelijke overheden wanneer bovengenoemde handelingen plaatsvinden. In het licht van een evoluerende rechtspraak en wetenschappelijk onderzoek daaromtrent kan een wetgevend initiatief op termijn wel aangewezen zijn.**

Er bestaan diverse zelfregulerende instrumenten tegen blootstelling aan schadelijke inhouden via het internet en gsm. Hierover bestaan geen specifieke regels noch wetgeving. De populaire jongerenkanalen vrezen dat ze aan populariteit zullen inboeten indien ze te restrictief optreden en dat jongeren voor andere kanalen zonder toezicht zullen opteren.

> **Algemene overheidsrichtlijnen kunnen er voor zorgen dat alle kanalen waar berichten op kunnen gepost worden aan dezelfde beschermingsmaatregelen voor minderjarigen onderworpen worden.**

De wetgeving is weinig coherent. In de literatuur wordt al langer gewezen op de bijzonder dubbelzinnige situatie waarbij een kind van 14 jaar kan instemmen met seksuele penetratie, maar niet kan toestemmen in seksuele handelingen. In dit laatste geval maakt de partner zich schuldig aan aanranding van de eerbaarheid.

> **Ook al gaat de rechtspraak creatief om met deze anomalie in de wetgeving, zou het duidelijker en logischer zijn om één leeftijdsgrens te hanteren voor seksuele handelingen, met of zonder penetratie. Hierbij zijn zowel argumenten voorhanden om deze op 14 dan wel op 16 jaar te stellen. Dit debat valt buiten het bestek van deze studie. Wel pleit Child Focus voor een omzendbrief van het college procureurs-generaal met het oog op een meer eenvormig vervolgingsbeleid ten aanzien van seksuele misdrijven.**

3. Aanbevelingen voor onderzoek

Voorliggend exploratief onderzoek biedt een eerste overzicht van het fenomeen jongerenprostitutie gekoppeld aan de evolutie van nieuwe technologieën. Niettegenstaande we een zo breed mogelijke informatiewinning nastreefden, was het wegens de beperkte tijdspanne van het onderzoek onmogelijk om jongeren zelf te betrekken.

Jongeren bevragen of laten participeren, vergt daarenboven een specifieke aanpak en *know-how.*

> **Een jongerenbevraging is aangewezen om het fenomeen te bestuderen vanuit hun leefwereld: Wat ervaren jongeren als normaal surfgedrag? Hoe en hoe vaak prostitueren tieners zich via het gebruik van nieuwe technologieën? Wat is het socio-morfologisch profiel van deze jongeren? In welke mate benoemen ze hun gedrag als prostitutie en hoe staan ze hier zelf tegenover? …**

Informatie ontbreekt over de link tussen het seksuele gedrag van minderjarigen op het internet en in het werkelijke leven. In welke mate vertonen tieners die zich promiscue gedragen en overgaan tot prostitutie op het internet hetzelfde gedrag in *real life*?

> **Onderzoek is nodig om een beter zicht te krijgen op de impact van seksuele handelingen en prostitutie via het internet op het werkelijke leven en omgekeerd. Het is aangewezen om hulpverleningsorganisaties die zich zowel op internetprostitutie als op straatprostitutie richten, zoals CAW De Terp met deelwerking Boysproject, hierbij te betrekken.**

De vraag stelt zich of actieve jongvolwassen prostitué(e)s effectief pas starten op 18 jaar, dan wel zich voordien als minderjarige reeds prostitueerden, wat gesprekken met politie, parket en hulpverlening laten vermoeden.

> **Een bevraging van prostitué(e)s tussen 18 en 25 jaar, zou toelaten inzicht te verwerven in hun 'loopbaan' in de prostitutie. Welke waren de *push- en pull*factoren om in het vak te stappen en op welke leeftijd werd dit proces in gang gezet? Indien ze zich als minderjarige prostitueerden, is het relevant na te gaan of ze contacten hadden met hulpverleningsinstanties en of er alternatieve oplossingen voor hun probleem voorhanden waren.**

Uit gesprekken met politie en parket blijkt dat de grenzen tussen pedofilie, kinderprostitutie en kinderpornografie moeilijk te bepalen zijn en dat ook de rollen van dader en slachtoffer niet altijd gemakkelijk af te bakenen zijn. Wetenschappelijke informatie over het profiel van de klanten van minderjarige prostitué(e)s ontbreekt.

> **Definiëring en afbakening van de strafrechtelijke of criminologische begrippen kinderprostitutie, pedofilie en kinderpornografie moeten duidelijk maken in welke mate deze fenomenen overlappen en op welke punten de rollen van daders en slachtoffers juist verschillen. Een analyse van gerechtelijke dossiers van veroordeelden wegens seksueel misbruik op minderjarigen kan een eerste stap zijn om dit uit te klaren. Hierbij dient men ook oog te hebben voor minderjarige daders. Een betere kennis over deze drie fenomenen kan eventueel bijdragen tot een efficiëntere aanpak.**

In dit onderzoek werd nagegaan welke hulpverleningsvormen er bestaan voor jongeren in de prostitutie: zowel de klassieke als de virtuele hulpverlening werden onder de loep genomen. Hulpverleningsorganisaties richten zich tot nog toe voornamelijk op klassieke (straat)prostitutie.

> **Onderzoek is nodig om uit te klaren hoe jongeren die seksueel grensoverschrijdend gedrag stellen en zich via het internet prostitueren, kunnen benaderd worden door de hulpverlening. In dergelijk onderzoek is jongerenparticipatie een noodzakelijke voorwaarde.**

Herlaadkaarten en (in de toekomst) wegwerpgsm's maken het zeer makkelijk om anonieme contacten te leggen. Volwassenen kunnen er minderjarigen mee benaderen, hen seksueel getinte vragen stellen, voorstellen doen, foto's doorsturen en dergelijke meer zonder dat hun identiteit door de politie kan worden opgespoord.

> **Ouders dienen te weten dat gebruikers van herlaadkaarten en wegwerpgsm's volledig anoniem contact kunnen leggen en bij misbruik niet op te sporen zijn. Een multidisciplinaire werkgroep zou technische oplossingen kunnen uitwerken om met dit gegeven om te gaan.**

Onderzoek naar prostitutie spitst zich voornamelijk toe op prostitué(e)s en pooiers. Over de 'klanten' van minderjarige prostitué(e)s ontbreekt informatie.

> **Onderzoek naar het profiel van de 'klanten' - informatie over hun leeftijd, opleiding, familiale situatie, seksuele oriëntatie,… - zou toelaten om gerichte preventieve acties en gepaste hulpverlenende actie en/ of repressieve aanpak te ontwikkelen. Hun waarden, normen en drijfveren, wijze van benadering, verwachtingen, onderhandelingsargumenten, enz. dienen nader te worden bekeken.**

Voorliggend onderzoek spitst zich toe op jongeren vanaf 12 jaar. Gezien de beperkte middelen voor dit onderzoek was het niet mogelijk om een methodologie te ontwikkelen om prostitutie van min twaalfjarigen te onderzoeken. Prostitutie van zeer jonge kinderen speelt zich waarschijnlijk af in een gesloten circuit – het zou dan gaan om seksueel misbruik binnen een familiale context of kennissenkring in ruil voor materieel voordeel of beloningen – en zo ontsnapt deze kwetsbare doelgroep aan de aandacht.

> **Onderzoek is nodig naar situaties waarbij familieleden of kennissen voor commerciële doeleinden binnen een gesloten circuit kinderen seksueel misbruiken. Blijkbaar wordt er meer en meer beeldmateriaal aangemaakt van dergelijk misbruik en komen zo'n zaken vandaag aan het licht bij de ontdekking van kinderpornografisch materiaal. Analyse van politiedossiers kan een eerste aanzet vormen voor onderzoekers om een systematisch beeld te krijgen over dit verborgen fenomeen.**

De voorbije decennia werden heel wat initiatieven ontwikkeld om jongeren in problematische opvoedingssituaties beter te ondersteunen. Toch blijkt uit tal van getuigenissen uit de praktijk dat een efficiënte buitengerechtelijke én gerechtelijke reactie op seksueel grensoverschrijdend gedrag van de jongere vaak niet mogelijk is wegens capaciteitstekorten.

Hulpverleners en jeugdrechters moeten kort op de bal en gepast kunnen reageren. De bevoegde overheden moeten daartoe blijvend investeren in een toereikend én kwalitatief aanbod, van de minst ingrijpende hulpverleningsvormen tot en met residentiële plaatsings- en behandelingsmogelijkheden. We denken hierbij aan opvoedingsondersteuning, weerbaarheidstraining, time out projecten, gezinsbegeleiding, enz. Er dient hierbij ook aandacht te gaan naar een gepast aanbod voor minderjarige daders van seksuele misdrijven.

Evaluatieonderzoek is nodig om na te gaan of de bestaande hulpverlening voor jongeren 'op maat' wordt ingezet en of de beoogde resultaten worden behaald.

Aanbevelingen voor de hulpverlening

1. Aanbevelingen voor preventie

Preventie-initiatieven focussen nog al te vaak op de negatieve gevolgen van bepaalde gedragingen. Er is minder aandacht voor het aanleren van positieve vaardigheden die er voor zorgen dat jongeren een gezonde (seksuele) relatie ontwikkelen en hen beschermen voor de risico's van allerhande grensoverschrijdend gedrag.

Jongerenprostitutie is geen losstaand probleem en preventie ervan moet dan ook over een zo breed mogelijk spectrum van onderwerpen gaan. Een positieve benadering is aan te bevelen: (1) het begeleiden van de relationele en seksuele ontwikkeling, (2) het stimuleren van een relationeel en seksueel gezonde levensstijl alsook (3) het ontraden van relationeel en seksueel risicogedrag, zijn kerndoelstellingen ervan.

Een diversiteit van thema's verdient aandacht zoals bijvoorbeeld het zelfbeeld van de jongere, relatievorming, weerbaarheidsverhoging, bewustwording van de integriteit van het eigen lichaam, communicatie in en over relaties tussen minderjarigen, gezonde seksuele relaties, positieve relationele en seksuele moraal,...

Diverse organisaties (Sensoa, CLB, CAW's, Zindering,...), die relationele en seksuele vorming en ondersteuning geven op school, moeten hun inspanningen kunnen verder zetten. Ook de meest populaire jongerenkanalen op het internet kunnen worden ingeschakeld om op het terrein van de jongeren op een niet belerende manier preventieboodschappen te verspreiden.

De nieuwe technologische ontwikkelingen verlagen de drempel voor seksueel grensoverschrijdend gedrag en prostitutie. Vaak richten preventieprojecten zich enkel tot een bepaalde (kwetsbare) doelgroep: illegalen, jongeren in een problematische opvoedingssituatie, holebi's,…

> **Preventieve acties mogen niet alleen gericht zijn op bepaalde kwetsbare jongeren. Ter preventie van prostitutie door minderjarigen dienen verschillende actoren gesensibiliseerd te worden voor de signalen die tot prostitutie aanleiding kunnen geven: met name ouders, broers en zussen en familie, leerkrachten en leeftijdsgenoten, naast actoren werkzaam bij de meest populaire jongerenkanalen in de nieuwe media. Een belangrijk doelpubliek dat vaak vergeten wordt, zijn de (potentiële) klanten.**

Sommige ouders en leerkrachten zijn onvoldoende op de hoogte van het gedrag en de activiteiten van (hun) kinderen. Ze onderschatten de confrontatie van kinderen met bepaalde situaties *online*. Ongeveer een op vijf ouders deelt mee niet te weten of hun tiener werd blootgesteld aan bepaalde risico's.

> **Informatieavonden waar ouders en leerkrachten tips krijgen over hoe ze hun kinderen veilig *online* kunnen laten surfen, zoals georganiseerd door Child Focus en de Gezinsbond verdienen navolging. Ook andere sensibiliseringsinitiatieven over mogelijke risico's (websites[295], folders, posters, Veilig Internet Gezinspakket[296]…) zijn positief. Ze verdienen overheidssteun en gerichte verspreiding.**

2. Aanbevelingen in geval van grensoverschrijdend seksueel gedrag of prostitutie

Jongeren met een hulpvraag richten zich zelden tot de hulpverlening. Als ze hierop al een beroep doen is dit zelden uit eigen initiatief. Het is voor hen zeer moeilijk om aan een volwassene hun verhaal te vertellen en zeker *face-to-face*. De beste manier om jongeren te bereiken is via een laagdrempelige proactieve hulpverlening. Vindplaatsgericht werken en andere methoden zoals hulpverlening via chat en e-mail waarbij hulpverleners zich in de leefwereld van jongeren verplaatsen, hebben hierbij zeker een meerwaarde.

> **Hulpverleningsorganisaties dienen hun doelgroep beter te leren kennen en regelmatig te evalueren in welke mate ze deze doelgroep bereiken. Indien blijkt dat 'het terrein' van jongeren zich verlegt, bijvoorbeeld door de opkomst van de nieuwe technologieën, dan dient de hulpverlening hierop te anticiperen.**

295 Zie clicksafe.be voor links naar websites over internet en veiligheid, seksualiteit en informatie voor jongeren.
296 INSAFE, *Veilig Internet Gezinspakket*, 2008, clicksafe.be.

Bepaalde hulpverleningsorganisaties houden zich specifiek met de randfenomenen of oorzaken van prostitutie bezig: bijvoorbeeld druggebruik, problematische opvoedingssituaties, armoede, illegaliteit,… Bij aanwijzingen rond prostitutie en seksueel grensoverschrijdend gedrag, ontbreekt evenwel kennis van zaken om ook om te gaan met het prostitutieprobleem zélf en dit te integreren in het hulpverleningstraject.

> **Er is hulp nodig op maat van minderjarige prostitué(e)s. Hulpverleners moeten hun verantwoordelijkheid opnemen, de juiste vragen durven stellen en de hulpvraag (willen) horen. Zo niet bestaat het risico op escalatie van problemen én is er een grotere kans op (meer ingrijpende) justitiële interventie. Hiertoe is een uitwisseling van expertise noodzakelijk tussen (ambulante en residentiële) voorzieningen die zich specifiek richten op prostitutie en deze die zich richten tot de randfenomenen. Daarnaast zijn kennis en vaardigheden nodig over wat deel uitmaakt van een normale seksuele ontwikkeling van jongeren en wat grensoverschrijdend is. Ook de juiste attitude is nodig om prostitutie op een gepaste wijze bespreekbaar te maken met de cliënt. Sensoa kan hiervoor worden ingeschakeld. Deze organisatie voorziet in materialen, opleiding, bijscholing en vorming op maat rond drie grote pijlers: seksualiteit, relationele en seksuele vorming en seksueel misbruik.**
>
> **De overheid moet preventie- en welzijnswerk in het kader van jongerenprostitutie op een structurele wijze financieren, zodat de hulpverlening ook op lange termijn zijn nut kan bewijzen.**

In voorliggend onderzoek werd nagegaan in welke mate virtuele hulpverlening aan jongeren wordt aangeboden in Vlaanderen. Hierbij werd vastgesteld dat deze aanpak kwaliteitsvol welzijnswerk kan bieden en complementair is aan de klassiekere hulpverleningsvormen, zeker voor doelgroepen die door de reguliere hulpverlening moeilijker bereikt worden. Tot nog toe hebben drie Vlaamse organisaties zich ingewerkt om virtuele hulpverlening te bieden aan jongens die zich prostitueren via het internet.

> **Virtuele hulpverlening die zich richt op jongeren in de prostitutie moet verder worden ontwikkeld en verdient daartoe de nodige overheidsmiddelen. Deze hulpverlening - die zich tot nu toe enkel tot jongens richt - dient ook te worden uitgebreid naar meisjes die zich via nieuwe technologieën prostitueren. Er is nood aan vorming en uitwisseling van expertise inzake deze nieuwe en experimentele vorm van hulpverlening.**

Aanbevelingen gelinkt aan de nieuwe media

Op verschillende informatiekanalen zijn moderatoren aanwezig die toezicht houden op de naleving van de geldende gedragscode. Deze moderatoren worden geselecteerd door de beheerders van de openbare fora. De modaliteiten tot aanwerving verschillen tussen de beheerders.

> **Child Focus is van mening dat de functie van moderator – ongeacht of het gaat om een betaalde dan wel een vrijwilligersjob – aan bepaalde criteria moet voldoen. Er dienen duidelijke functiebeschrijvingen en competentieprofielen te worden opgesteld. Een geformaliseerd en transparant takenpakket, met hieraan gekoppeld regelmatige vorming en evaluatie, is aan te bevelen.**

Moderatie en filtersystemen worden enkel gebruikt in publiek toegankelijke communicatiefora, zoals in een open chatroom, op televisie of op teletekst. Wanneer jongeren beslissen om 'privé' te gaan, is er geen enkele vorm van controle voorzien. Wil je de berichtgeschiedenis van deze gesprekken bewaren, dan moet je de hele conversatie kopiëren en vervolgens bewaren in een nieuw document. Je kan ook een *printscreen* maken, maar dan heb je enkel de afdruk van de conversatie zoals die op dat moment op het scherm van je computer verschijnt.

> **De meest favoriete jongerenkanalen zouden een gebruiksvriendelijke manier moeten voorzien voor jongeren om privé gesprekken te bewaren op de eigen computer. We denken hierbij aan een simpele *button.* Dit is technisch niet moeilijk en Child Focus wil de jongerenkanalen sensibiliseren om dit in te voeren. Het kan helpen om op een makkelijke manier de berichtgeschiedenis bij te houden. In geval van misbruik is er dan meer kans op bewijsmateriaal.**
>
> **Dezelfde aanbeveling geldt voor gsm's die meer en meer evolueren tot mini computers, maar nog niet over dezelfde mogelijkheden beschikken om *printscreens* te maken of een berichtgeschiedenis te bewaren.**

Aanbevelingen voor de politie

De politiële aanpak van klassieke prostitutie is zeer verschillend tussen de drie onderzochte grootsteden Antwerpen, Gent en Brussel. Dit hangt namelijk sterk af van het vervolgingsbeleid van het parket. Op het vlak van virtuele prostitutie is bij de politie in deze grootsteden te weinig mankracht, tijd, technische middelen en expertise voorhanden.

> **Wat de klassieke prostitutie aangaat, is er zeker een verantwoording om dit lokaal aan te pakken. De historiek en de ruimtelijke ordening van een stad bepalen immers de mate waarin prostitutie voorkomt en overlast bezorgt. Dit neemt niet weg dat coördinatie op lokaal, regionaal en nationaal vlak noodzakelijk is om verschuiving van het fenomeen te vermijden.**
>
> **Aan virtuele prostitutie zijn per definitie geen grenzen verbonden. Een lokale aanpak is daarom te versnipperd. Een bundeling van krachten is aangewezen om dit doelgericht en doelmatig aan te pakken, zowel op nationaal als op internationaal vlak.**

Ten aanzien van prostitutie door minderjarigen staat de samenwerking tussen hulpverlening en politie op een laag pitje. Sommige hulpverleningsinstanties zijn vragende partij voor meer overleg, anderen vrezen dat overleg de relatie met de cliënt kan ondermijnen. Wanneer de politie bijvoorbeeld overgaat tot controles in de prostitutiebuurten en minderjarigen ontdekt, wordt een proces verbaal opgemaakt. Vervolgens wordt de familie ingelicht. Deze is niet altijd op de hoogte, wat de levenssituatie voor de jongere bemoeilijkt.
De positie en rol van politie en hulpverlening zijn verschillend, maar dit neemt niet weg dat zij ook gedeelde doelen nastreven (schadebeperking, voorkomen van slachtofferschap, evenals van daderschap en terugval, het welbevinden van de jongere en zijn gezin, …).

> **Child Focus ziet het belang van een goede afstemming tussen beide actoren op het terrein. Mits respect voor elkaars opdracht en bevoegdheden kan – op een dossieroverstijgende wijze – een goede informatie-uitwisseling de praktijken van elkeen versterken en een beleidsvisie rond de aanpak van lokale prostitutie ondersteunen.**
>
> **Bij de arrestatie van jongeren dient de hulpverlening onmiddellijk te worden ingeschakeld. Goede afspraken tussen politie en hulpverlening zijn cruciaal om jongerenprostitutie in te dijken en de jongere alternatieven te bieden. Het belang van de jongere moet altijd centraal staan.**

Aanbevelingen voor de parketten - jeugdrechtbank

Jongeren die zich prostitueren, zijn slachtoffers. Of ze nu menen dat ze dit uit eigen wil doen of niet. In toepassing van de principes van subsidiariteit en minimale interventie, moet hun bescherming bij voorkeur uitgaan van de vrijwillige hulpverlening.

> **Vrijwillige versus verplichte hulp zijn dimensies van een zelfde continuüm. Wanneer het aanbod van hulp aan de jongere in nood niet werkt, is 'aanklampende' hulp aangewezen en kan druk of '(aan)drang' een proces van motivering op gang brengen om hulpverlening vooralsnog mogelijk te maken.**

De geïnterviewde contactpersonen bij de diverse parketten wijzen op een generatiekloof en een gebrek aan kennis aangaande de nieuwste technologische ontwikkelingen. Deze kunnen de drempel verlagen, zowel voor daders als slachtoffers, om over te gaan tot seksueel grensoverschrijdende handelingen dan wel tot prostitutie.

> **Permanente vorming en ondersteuning zijn nodig zowel voor leden van het parket en de zittende magistratuur als voor de politie opdat zij op de hoogte zouden zijn en een goed inzicht verwerven in de nieuwste technologische ontwikkelingen. In geval van misbruik zullen zij dan met kennis van zaken kunnen reageren en gepaste maatregelen kunnen treffen.**

Hoofdstuk VI
Tips en adviezen

Ouders en leerkrachten begeleiden jongeren naar de volwassenheid, elk vanuit hun specifieke rol. Opvoedingstips en -adviezen gelden hierbij niet alleen voor het 'echte' leven, maar ook wanneer virtuele contacten ontstaan. Jongeren dienen in hun reflecties te worden gevoed door overleg met ouders, leerkrachten en leeftijdsgenoten, maar ook informatiesessies en groepsgesprekken kunnen hierbij nuttig zijn.
Gelinkt aan de resultaten van dit onderzoek, worden hieronder een aantal tips en adviezen uitgeschreven voor jongeren, ouders en leerkrachten.

Tips en adviezen voor jongeren

1.Tips en adviezen in het kader van preventie

Bijna de helft van de jongeren zegt dat er persoonlijke informatie over zichzelf op internet staat. Sommige tieners publiceren zeer uitdagende foto's bij hun profiel en gebruiken seksueel getinte e-mailadressen in de aard van hetepoes@hotmail.com.

> **Jongeren moeten zorgvuldig leren omgaan met persoonlijke gegevens. Telkens opnieuw de vraag stellen of ze informatie die ze op het internet zetten ook *in real life* aan wildvreemden zouden meegeven, is daarbij een belangrijke toets.**

Seks is een belangrijk thema op het internet. Jongeren worden geconfronteerd met seksueel getinte opnames. Sommige jongeren denken dat er van hen mogelijk zulke opnames werden gemaakt, anderen maken er zelf en sturen ze ook door. De technologie maakt het zo gemakkelijk om dit te doen, dat er niet altijd kritisch over nagedacht wordt.

> **Beelden en foto's op het internet plaatsen, is aan privacyregels gebonden. Men moet hiervoor toestemming hebben van de betrokkenen. Jongeren moeten hier zorgvuldig mee om springen.**
>
> **Ook het doorsturen van seksueel getint beeldmateriaal van minderjarigen is - naast ethische bezwaren - aan wettelijke beperkingen gebonden. Dit kan immers beschouwd worden als kinderpornografie.**

Door de komst van de nieuwe technologieën kunnen jongeren experimenteren met hun identiteit. Ze doen zich soms anders voor dan ze werkelijk zijn en krijgen dan ook vragen, verzoeken,... die niet aangepast zijn aan hun leeftijd of aan hun profiel.

> **Jongeren moeten zich ervan bewust zijn dat als ze zich ouder voordoen dan hun werkelijke leeftijd of nog, als ze zich een sexy profiel aanmeten dat niet overeenkomt met hun persoonlijkheid, ze dan reacties en voorstellen kunnen krijgen waar ze niet altijd even goed mee kunnen omgaan en waar ze nog niet voldoende weerbaar voor zijn.**

Het internet vormt een nieuwe en belangrijke ontmoetingsplaats voor kinderen en jongeren. Door middel van de virtuele wereld breiden ze hun netwerk uit en leggen ze diverse contacten. Ook relaties en seksualiteit hebben hun plaats binnen dit nieuwe medium. Hier schuilen echter ook enkele gevaren. Zo zijn deze virtuele wereld en haar jonge gebruikers vrij kwetsbaar voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het alledaagse karakter ervan leidt soms tot banalisering van seks.

> **Het is belangrijk dat jongeren leren omgaan met het internet. Het ontbreekt jongeren vaak aan handvatten en gedragscodes om zich binnen deze virtuele - op het eerste gezicht 'vrije' en 'anonieme' - omgeving te begeven. Ook het omgaan met seksueel getinte vragen is hierbij van belang. Seksualiteit maakt deel uit van de persoonlijke en intieme levenssfeer. In het kader van een gezonde seksualiteitsontwikkeling dienen jongeren op een bewustere manier om te gaan met de integriteit van hun eigen lichaam.**

2.Tips en adviezen in geval van grensoverschrijdend seksueel gedrag of prostitutie

Seksuele contacten aangaan in ruil voor geld of andere materiële zaken en gedwongen worden tot seksuele handelingen zijn geen marginale fenomenen. Als jongeren onprettige ervaringen opdoen via het internet, kan (wil?) één op vijf hier met niemand over praten.

> **Indien jongeren geconfronteerd worden met ongewenste seksuele ervaringen, is het belangrijk dat ze er op zijn minst met iemand over durven praten. Indien het niet lukt in de naaste omgeving, is er altijd een luisterend oor - desgewenst anoniem - bij hulpverleningsorganisaties. Deze zijn gebonden aan een beroepsgeheim. Tieners kunnen er in alle vertrouwen een gesprek voeren en de hulp stoppen indien er geen nood meer aan is. In geval van misbruik kunnen jongeren ook altijd aangifte doen bij de politie.**

Jongeren die leeftijdsgenoten leren kennen via een chatsite kunnen besluiten om 'privé' te gaan. In eerste instantie kunnen deze gesprekken goed verlopen, maar mogelijk evolueert het gesprek naar een ongewenste ervaring voor de jongere.

> **Child Focus raadt jongeren aan om, wanneer met MSN wordt gechat, de mogelijkheid aan te vinken om je berichtengeschiedenis te bewaren. Verder wordt jongeren ook aangeraden om een *printscreen* te maken van de chatconversatie, of het gesprek te kopiëren naar een word- of tekstdocument. Het is tenslotte belangrijk dat een volwassene in vertrouwen wordt genomen om te zien welke verdere stappen best worden ondernomen. Bewijsmateriaal is daarbij bijzonder nuttig.**

Tips en adviezen voor ouders en leerkrachten

1.Tips en adviezen in het kader van preventie

Sommige ouders tonen te weinig interesse in de activiteiten van hun kinderen op het internet. Jongeren met belangstellende ouders gedragen zich minder risicovol op internet.

> **Elke ouder moet de tijd nemen om op te volgen wat zijn kind doet op het internet en met wie het omgaat. Het is even belangrijk om aandacht te besteden aan zijn vrienden op het *world wide web* als aan zijn 'echte' vrienden.**

Terwijl de meeste tieners vermoeden dat hun ouders hun surfgedrag niet controleren, heeft meer dan de helft van de ouders al eens nagekeken welke websites zijn kind bezoekt.

> **Opvoeding en communicatie rond het gebruik van nieuwe technologieën zijn essentieel en kunnen niet door technische hulpmiddelen vervangen worden. Het 'geniepig controleren' zorgt voor een vals gevoel van veiligheid voor de ouder en is nefast voor een goede verstandhouding tussen ouder en kind. Child Focus raadt ouders daarom aan zoveel mogelijk te praten met hun kinderen. Hierbij dient men waakzaam te zijn voor de grens tussen een positieve controle en een inbreuk op de privacy van de jongere.**

Ouders en scholen trachten kinderen te beperken in bepaalde toepassingen van het internet die economische en privacyrisico's inhouden. Internetgevaren zoals grensoverschrijdend seksueel gedrag en prostitutie worden niet besproken. Met meisjes worden vaker afspraken gemaakt dan met jongens.

> **Ouders en leerkrachten hebben de taak om (hun) kinderen bewust te leren omgaan met het internet en hen te leren om zich ook in de virtuele wereld niet te kwetsbaar op te stellen. Zij dienen (hun) kinderen te wijzen op het feit dat dit medium een publiek karakter heeft. Bijzondere aandacht moet worden besteed aan het voeren van privé-conversaties, het doorsturen van foto's en ander beeldmateriaal. Deze kunnen immers in een mum van tijd worden doorgestuurd naar derden en publiek worden gemaakt. Het zich eigen maken van deze reflex maakt deel uit van de opvoeding.**
>
> **Ouders, leerkrachten en jongeren moeten onderling afspraken maken aangaande internet- en gsm-gebruik. Hierbij moet de jongere gevaloriseerd worden in zijn ICT- vaardigheden en is repressief optreden niet aangewezen.**

2. Tips en adviezen in geval van grensoverschrijdend seksueel gedrag of prostitutie

Sommige ouders nemen onvoldoende hun verantwoordelijkheid op wanneer hun kind plotse veranderingen vertoont in zijn gedrag. Zo zien sommige ouders dat hun dochter of zoon over veel geld beschikt zonder dat ze zich hier vragen rond stellen.

> **Gedragsverandering bij een kind houdt een uitnodiging in voor de ouder of de leerkracht om hierover een gesprek aan te knopen. Indien positieve communicatie geen antwoorden biedt, mag men het onderwerp toch niet uit de weg gaan en eventueel deskundig advies vragen of een beroep doen op de hulpverlening.**

Slotbeschouwing

Voorliggend onderzoek brengt de nieuwste ontwikkelingen inzake prostitutie door minderjarigen in kaart en reikt passende beleidsaanbevelingen aan in het belang van het kind, om het te beschermen tegen deze vorm van geweld. Eerder dan alle onderzoeksresultaten nog eens samenvattend voor te stellen, herhalen we in deze slotbeschouwing de aanleiding tot het onderzoek en de gebruikte methodologie, gekoppeld aan de belangrijkste conclusies en aanbevelingen.

Aanleiding

Onder impuls van de Franse Gemeenschapsminister van Gezondheid, Kind en Jeugdbijstand startte in 2006 een onderzoek naar jongerenprostitutie. Veertig actoren werkzaam op het terrein in Charleroi, Brussel en Luik werden in individuele interviews bevraagd over minderjarigen werkzaam in de prostitutie. Adhoc verkregen statistieken en gerechtelijke dossiers van minderjarigen en 'daders' werden nader bekeken en de onderzoekster deed intensieve dag- en nachtobservaties bij straatprostitué(e)s in Brussel. Zij noteerde 15 geregistreerde minderjarige straatprostitué(e)s op jaarbasis. De conclusie van dit onderzoek luidde dat kinderprostitutie wellicht een verwaarloosbaar gegeven is. De vraag die Child Focus zich hierbij stelde was: "Is jongerenprostitutie effectief afgenomen of reflecteren de cijfers het topje van de ijsberg die een *dark number* dan wel een verschuiving in het fenomeen verbergt?".
Een onderzoek in Vlaanderen drong zich op teneinde over een globaal overzicht te beschikken. Een landelijke *status questionis* aangaande prostitutie door minderjarigen is immers niet meer voorhanden sedert ruim tien jaar.

Methodologie

Om de onderzoeksresultaten van de Franse Gemeenschap optimaal te benutten en de complementariteit met dit onderzoek te bewaken, organiseerden we in eerste instantie twee rondetafelgesprekken met hulpverleners op het Vlaamse terrein. Een aantal hypothesen en stellingen werden voorgelegd voor reactie en commentaar. De boeiende discussies die hieruit voortvloeiden, gekoppeld aan een literatuurstudie en bezoeken aan hulpverleningsorganisaties[297] in Gent, Brussel en Antwerpen, leidden (onder andere) tot de volgende onderzoeksdefinitie, die de rode draad vormde van het onderzoek:

297 Pag-Asa, Entre Deux, CAW De Terp – Boysproject en PASOP.

"Jongerenprostitutie is het verrichten van seksuele handelingen door jongens en meisjes die de leeftijd van 18 jaar nog niet hebben bereikt. In ruil hiervoor krijgen ze voor zichzelf of een ander (bijvoorbeeld een pooier) geld, goederen of een andere vorm van materiële vergoeding".

Heel snel werd duidelijk waarom in de klassieke straat- en barprostitutie eerder weinig minderjarigen worden aangetroffen.[298] Het gebruik van nieuwe technologieën heeft er namelijk voor gezorgd dat het fenomeen onder een nieuwe vorm opduikt en misschien ook wel toegenomen is.
Child Focus besloot een verkennend onderzoek te voeren om een zicht te krijgen op minderjarigen die overgaan tot prostitutie via het gebruik van informatie- en communicatietechnologieën. Of en in welke mate de huidige virtuele hulpverlening in Vlaanderen deze minderjarigen bereikt en hoe deze contacten verlopen, vormt het tweede deel van de onderzoeksvraag.
In Brussel, Antwerpen en Gent werden individuele interviews afgenomen met leden van het openbaar ministerie en de lokale politiediensten die in aanraking komen met de doelgroep. Ook de federale politie Brussel, dienst mensenhandel, werd betrokken in deze vragenronde. Het accent op de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën bracht ons er tevens toe om experten werkzaam op dit terrein te betrekken.[299]
Daarnaast werd in juli 2007 een vragenlijst opgestuurd via het Steunpunt voor Algemeen Welzijnswerk naar alle jongerenadviescentra en de leden van het 'Online Hulp UitwisselingsPlatform' om na te gaan op welke manier zij *online* hulp verlenen.
Tijdens de duur van het project kon voor inhoudelijke, praktische en wetenschappelijke ondersteuning gerekend worden op een begeleidingscomité, voorgezeten door Ankie Vandekerckhove, Kinderrechtencommissaris Vlaanderen.

Conclusies en aanbevelingen

Waar **hoofdstuk I** de onderzoeksopzet beschrijft, focust **hoofdstuk II** op een bespreking van de klassieke prostitutie. De wijzigingen die de wet betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen doorvoerde in de strafwet aangaande aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, ontucht en prostitutie, worden uitvoerig besproken. Hierbij wordt gewezen op de incoherentie in de wetgeving met als praktisch gevolg dat een kind van 14 jaar kan instemmen met seksuele penetratie, maar niet kan toestemmen in seksuele handelingen. Om verwarring te voorkomen worden verwante begrippen gedefinieerd: kinderpornografie, grensoverschrijdend seksueel gedrag, pedofilie en seksualiteit, seksueel misbruik en mensenhandel. De grenzen tussen deze fenomenen zijn immers niet altijd even duidelijk. In welke mate is er overlapping

298 De minderjarigen die men er aantreft, zijn voornamelijk buitenlandse jongeren en niet-begeleide minderjarige vreemdelingen.
299 IMS, Paratel, Netlog, Xeta

en in welke mate is er een wezenlijk verschil? Een analyse van gerechtelijke dossiers van veroordeelden zou een eerste stap kunnen zijn om dit uit te klaren.
Op de vraag naar de omvang van jongerenprostitutie moeten we het antwoord schuldig blijven. De verschillende hulpverleningsorganisaties omschrijven het fenomeen niet op dezelfde wijze en cijfergegevens worden versnipperd bijgehouden, ook door de gerechtelijke diensten, lokale en federale politie.

Het cijfer van 15 geregistreerde minderjarigen in de prostitutie per jaar in Brussel, Charleroi en Luik dat de onderzoekster in het Franstalig onderzoek naar voor schuift, wordt met klem tegengesproken door de Vlaamse actoren. In 2007 bereikte CAW De Terp met deelwerking Boysproject in Antwerpen alleen al maar liefst 35 minderjarige jongens. Zonder de problematiek te willen dramatiseren, hechten de Vlaamse bevraagden dan ook geloof aan 'het topje van de ijsberg'. Een bevraging van meerderjarige prostitué(e)s tussen 18 en 25 jaar zou toelaten inzicht te verwerven in hun loopbaan vóór de meerderjarigheid en in de modale startleeftijd van prostitué(e)s.

Hoofdstuk II maakt een onderscheid tussen de zichtbare en de meer bedekte vormen van prostitutie. Voor wat de eerste groep aangaat, worden vandaag minderjarigen aangetroffen in de straatprostitutie, café- en barprostitutie. In de raamprostitutie - die ook een zichtbare vorm is - worden in principe geen minderjarigen aangetroffen, gezien de strenge politiecontroles op de conformiteit met allerhande reglementering (voorbeeld leeftijd). Wat de bedekte vormen aangaat, stellen we bij de actoren op het terrein een grote ongerustheid vast dat minderjarigen werkzaam zijn binnen de particuliere escort en binnen de virtuele prostitutie. Vermoed wordt dat minderjarigen niet tewerkgesteld worden in de bordeelprostitutie noch binnen de klassieke escortebureaus, opnieuw omwille van de sterke controles.

In hetzelfde hoofdstuk II zoeken we naar de oorzaken van het fenomeen. We maken een opsplitsing tussen overlevingsprostitutie, prostitutie als marktruil en prostitutie als seksueel experimenteergedrag. Hoewel de gevolgen hiervan individueel verschillend zijn, kunnen deze vormen zowel fysiek als psychologisch schaden.
De politiële aanpak van klassieke prostitutie is zeer verschillend tussen de drie onderzochte grootsteden Brussel, Antwerpen en Gent. Hier zijn zeker argumenten voor, maar het neemt niet weg dat coördinatie op lokaal, regionaal en nationaal vlak noodzakelijk is om een geografische verschuiving van het fenomeen te vermijden.
Hulpverleningsorganisaties voor prostitué(e)s zijn vaak ontstaan uit het zoeken naar een oplossing voor een ad hoc probleem, gerelateerd aan overlast. Structurele financiering is noodzakelijk om een lange termijn werking te waarborgen.

In **hoofdstuk III** richten we ons op sms en chat: twee 'nieuwe' informatie- en communicatietechnologieën die vandaag deel uitmaken van de leefwereld van jongeren. Het is dan ook niet onlogisch dat jongeren seksueel experimenteren in de virtuele ruimte. Een valse identiteit aannemen op het internet, seksueel getinte vragen stellen, verzoeken om seksueel getinte handelingen en afspraakjes maken op het internet

kunnen hier deel van uitmaken en zijn op zich 'normaal pubergedrag'. Objectieve criteria ontbreken om uit te maken wanneer risicogedrag afglijdt naar grensoverschrijdend problematisch seksueel gedrag. De omstandigheden, het profiel van de betrokken actoren en de intentie zijn doorslaggevend, voornamelijk wanneer meerderjarigen betrokken zijn.

Verliefdheid, relaties en seks *online* zijn positieve effecten van een sterk geëvolueerde *online* communicatie tussen jongeren. Maar gelet op de toegankelijkheid, de laagdrempeligheid en de anonimiteit van de nieuwe technologieën zijn er volgens parket, politie, moderatoren en hulpverleningsorganisaties ook negatieve gevolgen. In hun seksuele experimenteerfase kunnen jongeren zich aangetrokken voelen of verleid worden tot risicogedrag dat kan uitmonden in prostitutie, al dan niet als bewuste keuze.

Het is belangrijk dat jongeren leren omgaan met het internet. Niet zelden wordt het internet vergeleken met hoe zich bewegen in het verkeer. Ook daar hebben ouders en leerkrachten een begeleidende rol te vervullen, vooral bij 'maatschappelijk kwetsbare jongeren'. Seksualiteit maakt deel uit van de persoonlijke en intieme levenssfeer. In het kader van een gezonde seksualiteitsontwikkeling dienen jongeren op een bewustere manier om te gaan met hun seksuele integriteit. Als jongeren dan toch geconfronteerd worden met ongewenste seksuele ervaringen, is het belangrijk dat ze er op zijn minst met iemand durven over praten. Jongeren die door ouders omkaderd zijn, zouden zich immers minder risicovol gedragen op internet. Het geniepig controleren wordt hierbij afgeraden.

Preventie in het kader van jongerenprostitutie moet aandacht schenken aan het zelfbeeld van jongeren, relatievorming, weerbaarheidsverhoging, integriteit van het eigen lichaam… Preventieve acties dienen niet alleen gericht te zijn op kwetsbare jongeren, ook andere actoren moeten gesensibiliseerd worden voor signalen die kunnen wijzen op grensoverschrijdend seksueel gedrag en prostitutie.

Naast preventie is zelfregulering een manier om te anticiperen op problematisch gedrag. Op verschillende populaire jongerenkanalen zijn moderatoren aanwezig die toezicht houden op de naleving van de geldende gedragscode. Sommige websitebeheerders stellen dan weer een filtersysteem in of rekenen op een spontane sociale controle en hebben een meldingsysteem voor aanstootgevende berichten. Geen enkel systeem is volledig sluitend. Bovendien gelden ze enkel voor berichten in publiek toegankelijke communicatiefora zoals in een open chatroom, op televisie of op teletekst. Wanneer jongeren beslissen om 'privé te gaan' is geen enkele vorm van controle voorzien. Daarenboven zou aan de functie van moderator, meestal een vrijwilliger, een duidelijke functiebeschrijving moeten worden gekoppeld, met specifieke competentievereisten. Regelmatige vorming van de vrijwilligers en evaluatie van de werking zijn hierbij noodzakelijk. Voor jongeren die beslissen om privé te gaan in chatrooms, zouden gebruiksvriendelijke *buttons* moeten toelaten hun berichtgeschiedenis te bewaren, zodat er in geval van ontoelaatbaar gedrag meer kans is op bewijsmateriaal.

Dezelfde aanbeveling geldt voor gsm's die meer en meer evolueren naar mini-computers, maar nog niet over dezelfde mogelijkheden beschikken om *printscreens* te maken of een berichtgeschiedenis te bewaren.

In het kader van de preventie-activiteiten en bestrijding van seksueel misbruik kunnen kinderen, jongeren, ouders, leerkrachten en andere betrokkenen een beroep doen op Child Focus, enerzijds op het niet politieel meldpunt stopchildporno.be, anderzijds via het e-mailadres clicksafe@childfocus.org van de preventiesite clicksafe.be. Alle internetgerelateerde klachten kunnen eveneens gemeld worden op ecops.be: het *online* meldpunt van de Federal Computer Crime Unit van de Federale Gerechtelijke Politie en de Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie.

Mits een casuïstieke interpretatie kan ook het bestaande strafrecht worden ingeschakeld om gedragingen gelinkt aan het fenomeen van jongerenprostitutie via het gebruik van nieuwe technologieën te bestraffen. De ervaringen van het Antwerpse, Gentse en Brusselse parket (sectie zeden) en de lokale politiediensten in deze steden leren dat er de laatste twee à drie jaar een toename is van dergelijke zedenzaken.

Maar het is niet altijd evident om hier gepast op te reageren. Een efficiënte buitengerechtelijke en gerechtelijke reactie op seksueel grensoverschrijdend gedrag van de jongere is vaak niet mogelijk wegens capaciteitstekorten. Er dient dan ook extra geïnvesteerd te worden in het aanbod van de minst ingrijpende hulpverleningsvormen tot en met residentiële plaatsings- en behandelingsmogelijkheden. Zonodig is 'aanklampende' hulp aangewezen om hulpverlening vooralsnog mogelijk te maken.

Jongeren met een hulpvraag richten zich zelden tot de hulpverlening. Het is voor hen zeer moeilijk om aan een volwassene hun verhaal te vertellen en zeker *face-to-face*. Daarenboven is prostitutie taboe. Vanuit dit gegeven gingen we in **hoofdstuk IV** de mogelijkheden na van de virtuele hulpverlening. Deze hulp- en dienstverlening kan verschillende vormen aannemen, gaande van informatieve websites en zelfhulpfora tot e-mailhulpverlening en hulpverlening via chatrooms. Hoofdstuk IV besluit dat vindplaatsgericht werken en andere methoden, zoals hulpverlening via chat en e-mail waarbij hulpverleners zich in de leefwereld van jongeren verplaatsen, een meerwaarde hebben. De nieuwe vormen van hulpverlening kunnen een goede aanvulling zijn voor de klassieke *face-to-face* en telefonische hulpverlening. Hulpverleningsorganisaties worden aangeraden op de ontwikkeling van nieuwe technologieën te anticiperen en zich zoveel als mogelijk in te werken in de leefwereld van jongeren, die als het ware geen onderscheid maken tussen reële en digitale werelden. Virtuele hulpverlening moet dan ook verder worden ontwikkeld en verdient daartoe de nodige overheidssteun. Uit de bevraging van de JAC's, Slachtofferchat en Tele-Onthaal blijkt immers dat hulpverleningsorganisaties in hun virtuele hulpverlening vaker geconfronteerd worden met onderwerpen, die *face-to-face* of zelfs telefonisch moeilijker bespreekbaar zijn.

Het gaat om vragen rond seksualiteit, mishandeling, misbruik, geweld, automutilatie en psychische gezondheid.

Daarnaast is er hulp nodig op maat van jongerenprostitué(e)s. Hulpverleners moeten zonder taboe de juiste vragen durven stellen en de hulpvraag (willen) horen. Een uitwisseling van expertise is nodig tussen voorzieningen die zich specifiek richten op prostitutie en deze die zich richten op de randfenomenen (druggebruik, SOA's, instellingsverleden, kansarmoede, weglopen,...).
Voorliggend onderzoek spitste zich toe op jongeren vanaf 12 jaar. Prostitutie van zeer jonge kinderen speelt zich waarschijnlijk af in een gesloten circuit. Analyse van politiedossiers kan een eerste aanzet vormen om een beeld te krijgen over dit verborgen fenomeen.

Concluderend kunnen we stellen dat een nieuwe bedekte vorm van jongerenprostitutie is ontstaan, met de opkomst van de nieuwe informatie- en communicatietechnologieën. Child Focus wil dit gegeven 'op het scherp van het net' niet dramatiseren, maar wijst op deze onmiskenbare ontwikkeling. Alle betrokken actoren dienen hun verantwoordelijkheid op te nemen om jongeren in de virtuele wereld te begeleiden en afglijding naar problematisch seksueel gedrag te voorkomen.

Bibliografie

Wetgeving

1.1 Verenigde Naties

Verdrag inzake de Rechten van het Kind, aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 20 november 1989.

Optional Protocol to the Convention on the Right of the Child on the Sale of Children, Child Pornography and Child Prostitution, New York, 25 mei 2000.

1.2 Europese Unie

Kaderbesluit 2004/68/JBZ van de Raad van 22 december 2003 ter bestrijding van seksuele uitbuiting van kinderen en kinderpornografie, *Publicatieblad nr. L 13/44, 20 januari 2004.*

1.3 Raad van Europa

Recommendation R(2001)16 of the Commitee of Ministers on the protection of children against sexual exploitation, *Council of Europe*, 31 november 2001.

1.4 Belgische wetgeving

Wet 21 augustus 1948 tot afschaffing van de officiële reglementering van de prostitutie, *B.S.,* 13-14 september 1948.

Wet 4 juli 1989 tot wijziging van sommige bepalingen betreffende het misdrijf verkrachting, *B.S.*, 18 juli 1989.

Wet 28 november 2000 betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen, *B.S.*, 17 maart 2001.

Titel XIII, hoofdstuk 6 'Voogdij over niet-begeleide minderjarige vreemdelingen' van de programmawet van 24 december 2002, *B.S.*, 31 december 2002.

Wet 11 maart 2003 betreffende bepaalde juridische aspecten van de diensten van de informatiemaatschappij, *B.S.* 17 maart 2003.

K.B. van 22 december 2003 tot uitvoering van Titel XIII, hoofdstuk 6 'Voogdij over niet-begeleide minderjarige vreemdelingen' van de programmawet van 24 december 2002, *B.S.*, 29 januari 2004.

Vr. en Antw. Senaat 2005 – 2006, 30 juni 2006, Vr. nr. 5622 van mevrouw De Roeck aan de Minister van Justitie.

Wetsontwerp betreffende de strafrechtelijke bescherming van minderjarigen. Memorie van toelichting, *Parl. St. Kamer* 1998-99, nr. 190 /01.

Literatuur

AYRE, P. en BARRETT, D., "Young people and prostitution: an end to be beginning?", Children and Society 2000, (14) 48-59.

BOCKLANDT, P. en DE ZITTER, M., *Onlinehulpverlening in Vlaanderen – een SWOT-analyse*, onuitg., Gent, Arteveldehogeschool – COMPahs Sociaal werk, juni 2007.

BONTE, D., *Beleidsplan Prostitutie Antwerpen - Samenvatting*, onuitg., z.d., 13p.

BOUVERNE DEBIE, M., "Het O.C.M.W. en het recht op maatschappelijke dienstverlening", in J. VRANKEN, K. DEBOYSER, D. DIERCKX (eds.), *Armoede en sociale uitsluiting,* Jaarboek 2005, Leuven, Acco, 2005, 203-218.

BOVENKERK, F., VAN SAN, M., BOONE, M., BOEKHOUT VAN SOLINGE, T. en KORF, D.J., *Loverboys of modern pooierschap in Amsterdam*, Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen, Utrecht, 2004, 77p.

BRINKMAN, J., *De Vragenlijst,* Groningen, Wolters-Noordhoff, 2000, 199p.

BULTINCK, L., *Vergeten jongens. Een onderzoek naar minderjarige jongensprostituees in Antwerpen*, onuitg., thesis licentie in criminologische wetenschappen, UG, 2005 -2006, 116p.

CHILD FOCUS, *De grote kindervriend? Pedoseksueel misbruik: profiel / impact / preventie*, Brussel, Maklu, 2003, 64p.

CLAEYS, C. (e.a.), *Draaiboek e-mailhulpverlening,* JAC Gent en Ugent, 2005, 24p.

DE GRAAF, H., MEIJER, S., POELMAN, J. en VANWESENBEECK, I., *Seks onder je 25e. Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2005*, Rutgers Nisso Groep, Eburon Delft, 2005, 244p.

DE GRAAF, H. en VANWESENBEECK, I., *Seks is een game. Gewenst en ongewenst seksueel gedrag van jongeren op internet*, Rutgers Nisso Groep, Utrecht, 2006, 61p.

DELTOUR, P. en GALLEZ, L., *Pers en Gerecht, Vademecum voor journalisten, deel I,* Brussel, Koning Boudewijnstichting, 75p.

DE SCHAMPHELEIRE, W. en VAN LOOVEREN, I., *De techniek van de enquête. Een inleiding*, acco, Leuven, 1996, 143p.

DEUZE, M., *De tien verschillen tussen oude en nieuwe media*, gepost in Blog, De toekomst van de journalistiek, Popup, 11 juni 2007 (www.henkblanken.nl).

DEVISSCHER, V., *Gedwongen prostitutie bij minderjarige meisjes in België*, onuitg., thesis licentie in criminologische wetenschappen, UG, 2005 -2006, 99p.

DEVREESE, M., *Jongensprostitutie: een keuze of niet? Drijfveren en motieven van jongens in de prostitutie*, onuitg., thesis licentie in criminologische wetenschappen, UG, 2005 -2006, 104p.

D'HERDT, K., *Kinderen en prostitutie in België en in Tsjechië*, onuitg., thesis licentie in criminologische wetenschappen, UG, 2005 -2006, 157p.

DIELEMAN, M., *Jeunes prostitué-es et réponses sociales. Etat des lieux et recommandations*, Pilootproject oktober 2005 – september 2006, Franse Gemeenschap, Ministerie van Gezondheid, het Kind en Jeugdhulp, Brussel, 74p.

DONOVAN, K., *Hidden from View: An exploration of the little known world of young male prostitutes in Great Britain and Europe, s.l.*, Home Office en West Midlands Police, 1991.

DUNLAP, E., GOLUB, A., en JOHNSON, B.D., "Girls' sexual development in the inner city: From compelled childhood sexual contact to sex-for-things exchanges", *Journal of Child Sexual Abuse* 2003, (12), 73–96.

ECPAT BELGIE (z.d.), *'Wat zijn de oorzaken van seksuele uitbuiting?'* (www). Ecpat België, http://www.ecpat.nl/ oorzaken.htm, 19 september 2007.

FRANCES, A. en FIRST, M., *Stemming en stoornis : een gids voor iedereen die meer wil weten over kenmerken en diagnose van psychische stoornissen : de publieksuitgave van DSM-IV, het handboek van de psychiater*, Amsterdam, Nieuwezijds, 1999, 424p.

FRANS, E., *Seksueel grensoverschrijdend gedrag*, onuitg., Sensoa, 2008, 31.

GOEDSEELS, E., VANNESTE, C., en DETRY, I., Gerechtelijke statistieken inzake jeugddelinquentie en jeugdbescherming: een (grote) stap vooruit, *Panopticon, Tijdschrift voor strafrecht, criminologie en forensisch welzijnswerk*, 2005.1, 56-69.

GOEDSEELS, E., VANNESTE, C. en DETRY, I., *De nieuwe statistiek van de jeugdparketten: analyse van de gegevens met betrekking tot de instroom voor het jaar 2005,* Nationaal Instituut voor Criminalistiek en Criminologie, Departement Criminologie, Collectie van onderzoeksrapporten en onderzoeksnota's, n° 20a, juli 2007, 112p (+ bijlage).

HAEX, R., *Seksualiteit en strafrecht*. Enkele knelpunten in de rechtspraak, voordracht in het kader van de studiedag "seksualiteit en strafrecht" te Leuven op 18 april 2008, z.p.

NATIONAAL INSTITUUT VOOR CRIMINALISTIEK EN CRIMINOLOGIE, Departement Criminologie, Collectie van onderzoeksrapporten en onderzoeksnota's, n° 20a, juli 2007, 112p. (+ bijlage).

HWANG, S. en BEDFORD, O., "Precursors and Pathways to Adolescent Prostitution in Taiwan", *Journal of Sex Research* 2003, 40 (2), 201-216.

INSITES, *Youth online* 5.0, Teens 12 – 17y, February 2007, 286p.

KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Toegankelijke jeugdhulpverlening? Deel 1: Kwalitatief onderzoek tot ontwikkeling van de vragenlijst*, Kinderrechtencommissariaat, Brussel, 2007, 114p.

KINDERRECHTENCOMMISSARIAAT, *Toegankelijke jeugdhulpverlening? Deel 2: 3000 minderjarigen bevraagd*, Kinderrechtencommissariaat, Brussel, 2007, 58p.

KRAMER, S., JANSSENS, K., ÇINIBULAK, L. en CENSE, M., *Over de grens. Opvattingen van jongeren en beroepskrachten over grensoverschrijdend seksueel gedrag van jongeren,* Utrecht, MOVISIE, 2007, 59p.

MASO, I. en SMALING, A., *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*, Boom, 1998, 147p.

MARAITE, L., *La Facebookmania, 781.920 Belges sur Facebook* , La Capitale, 12 september 2008.

NATIONALE COMMISSIE VOOR DE RECHTEN VAN HET KIND, *Projet de rapport initial de la Belgique concernant le Protocole Facultatif à la Convention Internationale Relative aux Droits de l'Enfant concernant la vente d'enfants, la prostitution des enfants et la pornographie mettant en scene des enfants,* Brussel, onuitgegeven, 2008, 75p.

NUTT, D., *Post-traumatic stress disorder: diagnosis, management and treatment,* London, Dunitz, 2000, 260p.

PALMER, T. en STACEY, L., *Just one click. Sexual abuse of children and young people through the internet and mobile telephone technology*, BARNARDOS, februari 2004, 38p.

PARDOEN, J. en PIJPERS, R., *Verliefd op internet. Over het internetgedrag van pubers*, Amsterdam, SWP, 2006, 144p.

PASOP, *Jaarverslag 2006,* Gent, juli 2007, 19p.

PEARS, J., GALVIN, C. en WILLIAMS, M., "Finding young woman's voices: researching with young women exploited through prostitution" in X. (ed.) *Paper one presented at the 33rd Annual Conference*, Roehampton, Social Policy Association, 2000, zp.

PERRY, B., *The neuroarcheology of childhood maltreatment: The neurodevelopmental costs of adverse childhood events, 2000*, http://www.childtrauma.org/ctamaterials/Neuroarcheology.asp, 13 mei 2008.

PITTS, J., "Causes of youth prostitution, new forms of practice and political responses" in D. BARRETT (Ed.), *Child Prostitution in Britain: Dilemmas and Practical Responses,* London, The Children's Society, 1997, 139-157.

REPETUR, L., *Meerjarenplan jeugdprostitutie 2007/2008/2009. Jeugdprostitutie, hoe staan we ervoor? Naar een expertisepunt jeugdprostitutie*, Utrecht, TransAct, 2006, 95p.

ROSIER, E., *Jeugdprostitutie: fenomeen en aanpak*, onuitg., thesis licentie in criminologische wetenschappen, UG, 2005-2006, 98p.

RUSSEL, D. en BOLEN, R., *The epidemic of rape and child sexual abuse in the United States,* California, Sage publications, 2000, 336p.

SABBE, K., *Kinderprostitutie in België: een wereld van seks, (on)macht en taboe. Fenomeenstudie en kritische evaluatie van de aanpak*, onuitg., thesis licentie in criminologische wetenschappen, UG, 2004 – 2005, 125p.

SAFE ON THE STREETS RESEARCH TEAM, *Still Running. Children on the streets in the UK*, London, The Children's Society, 1999, 208p.

SANDERSON, C., *The seduction of children: empowering parents and teachers to protect children from child sexual abuse*, London, Kingsley, 2004, 352p.

SCHOUTEN, A.P., *Adolescents' online self-disclosure and self-presentation,* Academisch proefschrift, Universiteit Amsterdam, 2007, 140p.

SHAW, I. en BUTLER, I., "Understanding young people and prostitution: a foundation for practice?", *British Journal of social work* 1998, (28) 178.

SCHWARZE, K., BERGER, M. en GEURTS, E., *Pretty woman. Praktijkvoorbeeld voor de aanpak van vrouwenprostitutie,* Utrecht, SWP, 2006, 96p.

SMIT VUB, CITA & CRID FUNDP en OSC Universiteit Antwerpen, *Onderzoeksproject van het federaal wetenschapsbeleid omtrent kansen en risico's van het gebruik van informatie- en communicatietechnologie door tieners*, februari 2008, 140p.

STEVENS, L., *Strafrecht en seksualiteit. De misdrijven inzake aanranding van de eerbaarheid, verkrachting, ontucht, prostitutie, seksreclame, zedenschennis en overspel*, Antwerpen, Intersentia, 2002, 601p.

STEVERLYNCK, C., *Kleine martelaars. Een historisch document over misbruikte kinderen, kindermishandeling, incest en prostitutie*, Antwerpen, Icarus, 1997, 353p.

TIEMEIJER, W.L., *Wat 93,7 procent van de Nederlanders moet weten over opiniepeilingen*, Aksant, Amsterdam, 2008, 212p.

VAN DE WATER, G., *Weglopen: weg... van wat? Studie over het profiel en de ervaringen van weglopers in België*, Brussel, Child Focus en Koning Boudewijnstichting, 2004, 194p.

VAN DIJKE, A. en TERPSTRA, L., *Loverboys: feiten en cijfers. Een quickscan*, Amsterdam, 2005, 72p.

VAN EESTER, T. en BEIRRINCKX, K., *Een job als een ander; het verborgen schipperskwartier,* lokale politie Antwerpen, onuitg., 2003, 22p.

VAN GURP, L. en TIMMAN, S., *Kinderporno en kinderprostitutie in Nederland. De stand van zaken, onderzoeksrapport werkgroep kinderporno en kinderprostitutie in Nederland,* Utrecht, 1998, 112p.

VAN NECK, L., *Jongerenprostitutie en weglopers: een literatuurstudie over het profiel van beide jongerengroepen*, onuitg., thesis licentie in criminologische wetenschappen, KUL, 2005-2006, 98p.

VAN REE, F., *Pedofilie: een controversiële kwestie; analyse van een maatschappelijk vraagstuk*, Lisse, Swets & Zeitlinger, 2001, 146p.

VANDENBERK, M., *Gezocht: een professionele kameraad! Eerstelijnshulp door de bril van jongeren*, CAW Hageland, 2006, 136p.

VANDENBROUCKE, B., '*Boysproject in een notedop'*, 15 juli 2008, boysproject.be.

VAN ROOIJ, T. en VAN DEN EIJNDEN, R., *Monitor internet en jongeren 2006 en 2007. Ontwikkelingen in internetgebruik en de rol van opvoeding,* IVO, Rotterdam, 2007, 130p.

VAN SAN, M., *Schone schijn bedriegt. Over opbloeiende prostitutie in de rafelrand,* Grootstedenbeleid Antwerpen, 2008, 93p.

VENY, L., *Publiekrecht, een inleiding*, Deel I, Gent, Mys & Breesch, 2000, 348 p.

VERMEULEN, G. (ed.), *Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen,* Antwerpen, Maklu, 2001, 699p.

VERMEULEN, G., "Strafrechtelijke bescherming van minderjarigen en verhoogde internationale bescherming van kinderen tegen seksuele exploitatie", *Jongeren en Criminaliteit*, Gandaius/Kluwer, 2003, 193 – 225.

VERMEULEN, G. (ed.), *Betaalseksrecht: Naar regularisering van niet-problematische prostitutie?*, Antwerpen, Maklu, 2007, 616p.

WILLEMS, M., *Problemen met de nomenclatuur en het tellen van de inbreuken. Een voorbeeld: seksuele delicten,* Dienst voor het Strafrechtelijk Beleid, juridat.be/statistique_dsb/inhoud/nl_index.htm, juli 2006, 5p.

WILLIS, B. en LEVY, B., "Child prostitution: global health burden, research needs and intervention", *Lancet* 2002, (359) 1417-1422.

X, Rapport van de *'United Nations Special Rapporteur on the Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography*', 1996, zp.

X, *Kinderen stellen ons vragen*..., Nationale Commissie tegen seksuele uitbuiting van kinderen, Brussel, 1997, 118p.

X, *Plan national d'action contre l'exploitation sexuelle des enfants à des fins commerciales,* 2001, 42p.

X, *Meer dan 10 miljoen gsm-abonnees in België*, De Morgen, 9 maart 2007.

X, *Jongeren en cyberseks*, Het Nieuwsblad, 8 maart 2007.

Uitzending Koppen reportage op 27 maart 2007 (powerpoint 60 p.).

Webografie

boysproject.be
cawmozaiek.be
clicksafe.be
cyberpesten.be
daidalosvzw.be
ecpat.be
eo.nl
europap.net
gezinsbond.be/veiligonline
ghapro.be
holebifoon.be
jac.be/caw.be
jongenskwartier.be
kinderrechtencommissariaat.be
kinderrechtswinkel.be
kjt.org
metriweb.be
minor-ndako.be
netlog.com
nicc.fgov.be
pag-asa.be
paratel.be
pasop.info
payoke.be
prostitutie.nl
rng.nl
sensoa.be
slachtofferchat.be
straathoekwerk.be
socialekaart.be
stopchildporno.be
tele-onthaal.be
veilig.kennisnet.nl
zelfmoordpreventie.be

Bijlagen

1. Deelnemers rondetafel klassieke actoren

Voorzitter:

• Kristine Kloeck, Child Focus

Leden:

• Evi Aerts, gh@pro
• Micheline Manfroid, gh@pro
• Anne Vercauteren, gh@pro
• Jan Bots, Wingerdbloei
• Hans Bodyn, Straathoekwerk Gent
• Sofie Ryckboer, Straathoekwerk Gent
• Martine Claeyssens, PASOP
• Margot Cloet, Minor Ndako
• Frank Cool, De Ketelpatrouille
• Heidi De Pauw, Pag-Asa
• Patsy Sörensen, Payoke
• Mieke Vanassche, Exit
• Bart Vandenbroucke, Boysproject

Voor Child Focus:

• Ellen Stassart
• Stéphanie De Smet
• Sofia Mahjoub

Verontschuldigd:

• Solange Cluydts, Payoke
• Katlijn Declercq, Ecpat
• Remi Stegen, De Wissel
• Sandra Van Vreckem, CAW Mozaiek

2. Deelnemers rondetafel niet-klassieke actoren

Voorzitter:

• Kristine Kloeck, Child Focus

Leden:

• Karin Boel, Juna
• Joris Cracco, De Sleutel
• Rita Brauwers, De Sleutel
• Jerry Dehoon, Jeugdbrigade Antwerpen
• Ada Kieboom, CBJ Antwerpen
• Telidja Klai, Sensoa
• Dr. Johan Marchand, VK Brussel
• Birgit Poppe, Gemeenschapsinstelling Beernem
• Lou Stallaert, CBJ Brussel

Voor Child Focus:

• Tom Van Renterghem
• Sofia Mahjoub

Verontschuldigd:

• Ellen Stassart, Child Focus
• Stéphanie De Smet, Child Focus
• Hans Bodyn, Vlastrov – Straathoekwerk Gent
• Katlijn Declercq, Ecpat België
• John Vincke, UGent

3. Stellingen rondetafelgesprekken

1. Omvang van het fenomeen

Jeugdprostitutie komt weinig voor en is zeker niet alarmerend
vs.
Enkel het topje van de ijsberg is bekend, er is een groot dark number

Het fenomeen wordt steeds minder zichtbaar als gevolg van een toenemend gebruik van het internet

2. Profiel van de jeugdprostituee

Double diagnosis
vs.
Jeugdprostituees doorlopen verschillende trajecten en er zijn bijgevolg verschillende types

3. Relatie tussen minderjarige prostitué en hulpverlening

De jongeren richten zich niet tot de hulpverlening
vs.
De hulpverlening richt zich niet tot de jongeren

4. Organisatie en werking van hulpverlening

Jeugdprostituees moeten terechtkunnen bij de algemene hulpverlening die een inclusief aanbod biedt
vs.
Deze doelgroep vereist een gespecialiseerd hulpaanbod

5. Relatie hulpverlening, politie en justitie

Terreinwerkers contacteren zelden de politie ivm jeugdprostitutie
vs.
Terreinwerkers en politie/justitie zoeken naar afstemming en samenwerking

Jeugdprostituees bevinden zich in een POS-situatie en moeten als dusdanig worden behandeld
vs.
Jeugdprostituees bevinden zich in een MOF-situatie en moeten als dusdanig worden behandeld

4. Kinderprostitutie in Vlaanderen en Brussel – sociale kaart

Hulpverleningsorganisaties in Vlaanderen en Brussel die zich richten tot minderjarigen in de prostitutie

1. CAW De Terp met deelwerking Boysproject
Adres: Quellinstraat 56
2018 Antwerpen 1
tel.: +32 (0)3 293 95 90
fax: +32 (0)3 293 97 07
website: boysproject.be
e-mail: boysproject@cawdeterp.be

2. CAW mozaiek – straathoekwerk (vroeger Adzon)
Adres: 5e verdieping
Gretrystraat 1
1000 Brussel
tel.: +32 (0)2 227 02 08
fax: +32 (0)2 227 02 09
website: cawmozaiek.be
e-mail: straathoekwerk@cawmozaiek.be

3. Le Nid / Entre Deux
Adres: Waterkrachtstraat 14
1210 Sint-Joost-ten-Node
tel.: +32 (0)2 217 84 82
e-mail: straathoekwerk@cawmozaiek.be

4. Child Focus
Adres: Houba - de Strooperlaan 292
1020 Laken
tel.: 110 (hotline) (24u/24u)
tel.: +32 (0)2 475 44 11
fax: +32 (0)2 475 44 02
website: childfocus.be
e-mail: 110@childfocus.org

Hulpverleningsorganisaties in Vlaanderen en Brussel die zich richten tot minderjarige slachtoffers mensenhandel

1. Juna vzw
Adres: Spaarzaamheidstraat 29
9300 Aalst
tel.: +32 (0)53 70 99 79
e-mail: info@juna-vzw.eu

2. Minor Ndako
Adres: Vogelenzangstraat 76
1070 Anderlecht
tel.: +32 (0)2 503 56 29
fax: +32 (0)2 503 47 45
e-mail: info@minor-ndako.be

3. Pag-Asa
Adres: Cellebroersstraat 16
1000 Brussel
tel.: +32 (0)2 511 64 64
fax: +32 (0)2 511 58 68
website: pag-asa.be
e-mail: info@pag-asa.be

4. Payoke
Adres: Leguit 4
2000 Antwerpen
tel.: +32 (0)3 201 16 90
fax: +32 (0)3 233 23 24
website: payoke.be
e-mail: admin@payoke.be

5. Vragenlijst nieuwe vormen van hulpverlening

De vragenlijst bestaat uit 4 delen. In het eerste deel worden enkele algemene vragen gesteld. De volgende delen belichten telkens een andere vorm van hulpverlening via nieuwe technologieën: e-mailhulpverlening, *online*hulpverlening en virtuele *outreach*. Om te voorkomen dat deze verschillende vormen door elkaar worden gehaald, worden ze hieronder gedefinieerd:

- e-mailhulpverlening of e-hulpverlening[300]: de hulpvrager stelt een vraag via e-mail, de hulpverlener biedt antwoordt via e-mail.

- *online*hulpverlening: hulpverleners zijn op welbepaalde uren *online*, de hulpvrager logt in (eventueel onder een schuilnaam) en kan een *online* one to one "chatgesprek" aangaan met de hulpverlener. Het is voor anderen niet mogelijk om het gesprek mee te volgen of te onderbreken.

- virtuele *outreach*: de hulpverlener meldt zich aan op een chatforum van een website die zijn doelgroep ook bereikt. Hij gaat gesprekken aan met mensen waarvan hun profiel lijkt overeen te komen met het profiel van de doelgroep en verleent op die manier informatie en beantwoordt hulpvragen.

- andere vormen: nieuwe vormen van hulpverlening die niet in bovenstaande omschrijving thuishoren.

De vragenlijst bestaat voornamelijk uit open vragen waarbij gepeild wordt naar kwalitatieve gegevens. Indien u zicht heeft op cijfergegevens van uw organisatie omtrent deze nieuwe vormen van hulpverlening, vragen wij u ons deze gegevens te bezorgen of ons mee te delen waar we deze gegevens kunnen terugvinden.

Voorbeelden van dergelijke kwantitatieve gegevens zijn:
- Aantal hulpvragers die bereikt worden via nieuwe vormen van hulpverlening ten opzichte van klassieke vormen van hulpverlening
- Profiel van de hulpvrager die op deze manier bereikt worden (leeftijd, geslacht,…)
- Gemiddelde tijdsinvestering per hulpvrager
- Soort hulpvragen

…

Wij vragen u de vragenlijst elektronisch in te vullen en per e-mail terug te sturen. U kan dus zoveel plaats als nodig gebruiken om uw antwoorden te formuleren.

300 C. CLAEYS, Draaiboek e-mailhulpverlening, JAC Gent en Ugent., 2005, 24p., http://www.artevelde.be/upload/extranet/draaiboek_E-hulpverlening_JAC.pdf.

Algemene vragen

1. Contactgegevens

a. naam van de organisatie: . . . . . .
b. adres: straat, nr., postcode . . . . . .
c. telefoonnummer: . . . . . .
d. e-mailadres: . . . . . .
e. organisatie maakt deel uit van een koepel of groter geheel: . . . . . .
f. na(a)men en functie(s) van de respondenten: . . . . . .

2. Welke vorm(en) van hulpverlening worden aangeboden?

a. e-mailhulpverlening

☐ ja ☐ nee
→ Indien ja, vul naast deze algemene vragen ook deel II in
→ Indien nee, zijn er plannen om dit uit te bouwen?
☐ Ja, binnenkort
☐ Ja, zodra bepaalde voorwaarden worden vervuld

Welke voorwaarden? . . . . . .
☐ Ja, op lange termijn
☐ Nee, waarom? . . . . . .
☐ Weet niet

b. onlinehulpverlening

☐ ja ☐ nee
☐ zo ja, vul ook deel III in
☐ zo nee, zijn er plannen om dit uit te bouwen?
☐ Ja, ☐ binnen 6 maanden ☐ binnen 1 jaar ☐ binnen 2 jaar
☐ langer dan 2 jaar
☐ Ja, zodra bepaalde voorwaarden worden vervuld

Welke voorwaarden? . . . . . .
☐ Nee, waarom? . . . . . .
☐ Weet niet

c.virtuele outreach

☐ ja ☐ nee
→ zo ja, vul ook deel IV in
→ zo nee, zijn er plannen om dit uit te bouwen?
☐ Ja, ☐ binnen 6 maanden ☐ binnen 1 jaar ☐ binnen 2 jaar
☐ langer dan 2 jaar
☐ Ja, zodra bepaalde voorwaarden worden vervuld
Welke voorwaarden? . . . . . .
☐ Nee, waarom? . . . . . .
☐ Weet niet

3. Kent u andere vormen van hulpverlening via nieuwe technologieën? Zo ja welke en waar worden deze toegepast?

4. Welke vorm van hulpverlening draagt uw voorkeur weg in kader van hulpverlening aan jongeren waarvan het lijkt dat zij zich bewust prostitueren (1 = heel efficiënt, 6 = helemaal niet efficiënt)?

• *face-to-face* hulpverlening	1	2	3	4	5	6
• telefonische hulpverlening	1	2	3	4	5	6
• e-mailhulpverlening	1	2	3	4	5	6
• *online*hulpverlening	1	2	3	4	5	6
• virtuele *outreach*	1	2	3	4	5	6
• andere:	1	2	3	4	5	6

5. Welke vorm van hulpverlening draagt uw voorkeur weg in kader van hulpverlening aan jongeren die seksueel misbruikt worden? (1 = heel efficiënt, 6 = helemaal niet efficiënt)?

• *face-to-face* hulpverlening	1	2	3	4	5	6
• telefonische hulpverlening	1	2	3	4	5	6
• e-mailhulpverlening	1	2	3	4	5	6
• *online*hulpverlening	1	2	3	4	5	6
• virtuele *outreach*	1	2	3	4	5	6
• andere:	1	2	3	4	5	6

E-mailhulpverlening

De hulpvrager stelt een vraag via e-mail, de hulpverlener biedt antwoordt via e-mail

6. Sedert wanneer verleent uw organisatie e-mailhulpverlening?

7. Was er een specifieke aanleiding om te beginnen met e-mailhulpverlening? Zo ja, welke?

8. Werd hiervoor een specifiek e-mailadres aangemaakt?
☐ Ja ☐ Nee

9. Door hoeveel medewerkers wordt deze vorm van hulp verleend?

10. Kregen deze medewerkers hiervoor een specifieke vorming?

11. Hoe weten de hulpvragers dat ze bij uw organisatie op deze vorm van hulp beroep kunnen doen?

12. Wie vraagt hulp via e-mail?

13. Welke vragen worden gesteld door de hulpvrager?

14. Wat zijn volgens u de gelijkenissen en verschilpunten van e-hulpverlening t.a.v. *face-to-face* hulpverlening en t.a.v. telefonische hulpverlening?

	Gelijkenissen	Verschilpunten
e-hulpverlening t.a.v. *face-to-face* hulpverlening		
e-hulpverlening t.a.v. telefonische hulpverlening		

15. Zijn er volgens u bepaalde grenzen verbonden aan e-hulpverlening (hulpvragen die niet kunnen beantwoord worden via e-hulpverlening)?

16. Wat zijn de voor- en nadelen van e-hulpverlening?

	Voordelen	Nadelen
e-hulpverlening		

17. Worden de gegevens bijgehouden? Zo ja welke en hoe en worden deze beveiligd?

	Ja, welke en hoe?	Nee, waarom niet?
Worden gegevens bijgehouden?		
Worden gegevens beveiligd?		

18. Worden bepaalde basisregels gehanteerd?

	Ja, waarom?	Nee, waarom niet?
Wordt een éénvormige stijl van antwoord gehanteerd?		
Past men de stijl van antwoorden aan aan de stijl waarop de vraag is gesteld?		
Worden e-moticons (vb. smileys) gebruikt?		
	Ja, welke?	Nee
Werd een bepaalde antwoordtermijn vastgelegd?		
Bestaan er andere basisregels?		

19. Zijn er interne afspraken gemaakt hieromtrent?

20. Zijn er binnen het JAC plannen om de e-hulpverlening verder uit te bouwen of de werkwijze aan te passen?

Online hulpverlening

Hulpverleners zijn op welbepaalde uren *online*, de hulpvrager logt in (eventueel onder een schuilnaam) en kan een *online* "chatgesprek" aangaan met de hulpverlener.

21. Sedert wanneer verleent uw organisatie *online*hulpverlening?

22. Was er een specifieke aanleiding om te beginnen met *online*hulpverlening? Zo ja, welke?

23. Op welke momenten is uw organisatie *online*?

24. Door hoeveel medewerkers wordt deze vorm van hulp verleend?

25. Kregen deze medewerkers hiervoor een specifieke vorming?

26. Hoe weten de hulpvragers dat ze bij uw organisatie op deze vorm van hulp beroep kunnen doen?

27. Wie zijn de hulpvragers die jullie op deze manier bereiken?

28. Welke vragen worden gesteld door de hulpvrager?

29. Wat zijn volgens u de gelijkenissen en verschilpunten van *online*hulpverlening ten aanzien van andere vormen van hulpverlening?

	Gelijkenissen	Verschilpunten
online hulpverlening t.a.v. *face-to-face* hulpverlening		
online hulpverlening t.a.v. telefonische hulpverlening		
online hulpverlening t.a.v. e-mailhulpverlening		

30. Zijn er volgens u bepaalde grenzen verbonden aan *online*hulpverlening (hulpvragen e.a. waar de hulpverlener niet aan tegemoet kan komen via *online*hulpverlening). Zo ja, welke?

31. Wat zijn de voor- en de nadelen van *online*hulpverlening?

	Voordelen	Nadelen
*online*hulpverlening		

32. Worden de gegevens bijgehouden? Zo ja, welke en hoe en worden deze beveiligd?

	Ja, welke en hoe?	Nee, waarom niet?
Worden gegevens bijgehouden?		
Worden gegevens beveiligd?		

33. Worden bepaalde basisregels gehanteerd? Zo ja, welke?

	Ja, waarom?	Nee, waarom niet?
Wordt een éénvormige stijl van antwoord gehanteerd?		
Past men de stijl van antwoorden aan aan de stijl waarop de vraag is gesteld?		
Worden e-moticons gebruikt?		
	Ja, welke?	Nee
Bestaan er andere basisregels?		

34. Werden hierover interne afspraken gemaakt?

Virtuele *outreach*

De hulpverlener meldt zich aan op een chatforum van een website die zijn doelgroep ook bereikt. Hij gaat gesprekken aan met mensen waarvan hun profiel lijkt overeen te komen met het profiel van de doelgroep en verleent op die manier informatie en beantwoordt hulpvragen.

35. Sedert wanneer doet uw organisatie aan virtuele *outreach*?

36. Was er een specifieke aanleiding om te beginnen met virtuele *outreach*? Zo ja, welke?

37. Door hoeveel medewerkers wordt deze vorm van hulp verleend?

38. Kregen deze medewerkers hiervoor een specifieke vorming?

39. Hoe weten de hulpvragers dat ze bij uw organisatie op deze vorm van hulp beroep kunnen doen?

40. Op welke manier gaat u hierbij te werk?

41. Welke hulpvragers worden aangesproken?

42. Door welke hulpvragers wordt u aangesproken?

43. Welke vragen worden gesteld?

44. Wat zijn volgens u de gelijkenissen van virtuele *outreach* ten aanzien van andere vormen van hulpverlening?

	Gelijkenissen	Verschilpunten
virtuele *outreach* t.a.v. *face-to-face* hulpverlening		
virtuele *outreach* t.a.v. telefonische hulpverlening		
virtuele *outreach* t.a.v. e-mail-hulpverlening		
virtuele *outreach* t.a.v. telefonische hulpverlening		
virtuele *outreach* t.a.v. *online*-hulpverlening		

45. Zijn er grenzen verbonden aan virtuele *outreach* (hulpvragen e.a. waar men niet aan tegemoet kan komen via *online*hulpverlening) Zo ja, welke?

46. Wat zijn de voor- en nadelen van virtuele *outreach*?

	Voordelen	Nadelen
virtuele *outreach*		

47. Wat zijn de nadelen van virtuele *outreach*?

48. Worden de gegevens bijgehouden? Zo ja, welke en hoe?

	Ja, welke en hoe?	Nee, waarom niet?
Worden gegevens bijgehouden?		
Worden gegevens beveiligd?		

49. Worden bepaalde basisregels gehanteerd? Zoja, welke?

	Ja, waarom?	Nee, waarom niet?
Wordt een éénvormige stijl van antwoord gehanteerd?		
Past men de stijl van antwoorden aan aan de stijl waarop de vraag is gesteld?		
Worden e-moticons gebruikt?		
	Ja, welke?	Nee
Bestaan er andere basisregels?		

50. Werden hierover interne afspraken gemaakt?

Stéphanie De Smet
Sofia Mahjoub

Op het scherp van het net

Een verkennende studie over jongeren, internet en betaalseks

In de klassieke straat- en barprostitutie worden nog weinig minderjarigen aangetroffen. Het gebruik van nieuwe technologieën heeft er namelijk voor gezorgd dat het fenomeen onder een nieuwe vorm opduikt en misschien ook wel toegenomen is.

Verliefdheid, relaties en seksualiteit zijn positieve effecten van een sterk geëvolueerde online communicatie tussen jongeren. Maar gelet op de toegankelijkheid, de laagdrempeligheid en de anonimiteit van de nieuwe technologieën zijn er ook negatieve gevolgen. In hun seksuele experimenteerfase kunnen jongeren zich aangetrokken voelen of verleid worden tot risicogedrag dat kan uitmonden in prostitutie, al dan niet als bewuste keuze.

Het is niet de bedoeling om dit laatste gegeven te dramatiseren. Maar Child Focus wil het evenmin banaliseren en stelt in dit onderzoek vooral vragen bij bepaalde ontwikkelingen. Moet alles kunnen omdat het technisch mogelijk is en er (in eerste instantie) geen lichamelijk contact mee gemoeid is?

Naast algemene aanbevelingen, formuleert Child Focus aanbevelingen voor de hulpverlening, aanbevelingen gelinkt aan de nieuwe media en aanbevelingen voor politie en parketten. Het geheel rondt af met enkele praktische tips en adviezen voor jongeren en ouders.

ISBN 9789077118009
D/2008/9519/1
NUR 740

November 2008

www.inextremis.be